

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Lara Garvas

Nezakonita trgovina z ogroženimi živalskimi vrstami. Primer morskega datlja.

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Lara Garvas

Mentor: izr. prof. dr. Andrej A. Lukšič

Nezakonita trgovina z ogroženimi živalskimi vrstami. Primer morskega datlja.

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

Za pomoč in vodenje se zahvaljujem mentorju dr. Andreju Lukšiču

Nezakonita trgovina z ogroženimi živalskimi vrstami. Primer morskega datlja.

Nezakonita trgovina z ogroženimi živalskimi vrstami predstavlja velik okoljevarstveni in družbeni problem. Po podatkih Living Planet Report (2014) se je populacija živali v zadnjih 40-ih letih zmanjšala za 52 %, pri čemer predstavlja nezakonita trgovina enega močnih dejavnikov, ki še dodatno ogroža obstoj biotske raznovrstnosti in znatno vpliva na degradacijo okolja. Zaradi minimalnih investicijskih vložkov, nizke stopnje razkrinkanja in zanemarljivih kazni ter visoke dobičkonosnosti na drugi strani je nezakonita trgovina z ogroženimi živalskimi vrstami postala globalna industrija, ki se tesno povezuje z ostalimi kriminalnimi dejanji, kot so trgovina z ljudmi, drogami in orožjem, korupcija, nasilje itd. Združeni narodi so jo opredelili kot hudo obliko organiziranega kriminala, ki resno ogroža družbenopolitično in ekonomsko stabilnost držav. Na področju Slovenije se elementi organizirane kriminalitete pojavljajo pri tihotapljenju morskih datljev, ki so poznani kot priljubljena kulinarična specialiteta. Zaradi uničujočih posledic, ki jih ima nabiranje morskih datljev na morski ekosistem in njegov obstoj, je bila školjka na pobudo Slovenije leta 2004 vključena na enega izmed treh dodatkov Konvencije CITES, s čimer so sprejeli zahteve, da sta nabiranje in prodaja morskih datljev strogo prepovedani. Države pogodbenice konvencije so poslej same odgovorne za funkcionalnosti institucionalne ureditve, zato so v magistrskem delu opredeljeni ukrepi, ki jih Slovenija izvaja zoper nezakonito trgovino z morskimi datlji in ostalimi ogroženimi živalskimi vrstami. Kljub številnim mednarodnim in domačim predpisom pa varstvo morskih datljev v praksi ni učinkovito. Izhodišče problema izhaja koristoljubni namen, pri čemer se zastavlja vprašanje moralne upravičenosti našega superiornega in gospodovalnega odnosa do živali in ostalih živih bitij.

Ključne besede: nezakonita trgovina z živalskimi vrstami, varstvo ogroženih živali, konvencija CITES, ekocentrična etika, antropocentrična etika

Illegal wildlife trade with endangered animal species. Date mussel case.

Illegal wildlife trade is responsible for large environmental and social issues. According to Living Planet Report (2014) the earth's animal population has been reduced by 52% in the last 40 years, with illegal wildlife trade acting as one of the major factors. This decline is increasingly endangering biodiversity and causing serious degradation to the environment. Due to the minimal investment inputs, low level of exposure and negligible penalties on one hand and highly profitable outcome on the other, illegal wildlife trade has become a global industry. It is often interconnected with other illegal trafficking, including humans, drugs and weapons, as well as general corruption and violence. The United Nations have defined it as a serious organized crime, which is threatening the socio-political and economic stability of many countries around the world. In Slovenia organized crime rings are smuggling date mussels, which are best known as a culinary specialties. The exploitation of the date mussel is causing devastating effects on the marine ecosystem and is bringing it dangerously close to the edge of the extinction. For this reason the date mussel has become protected by the CITES convention and since 2004 the exploitation and trading of it is internationally prohibited. The country-partners of the CITES convention are further individually responsible for the functionality of the institutional regulations, therefore, this thesis identifies the protection and prevention measures in Slovenia against the illegal wildlife trade of the date mussels and other endangered species. Despite these and other international and national regulations, the protection of the date mussel is not effective and people continue to eat them. This raises the question of why humans feel a moral justification to kill, use and eat animals with little or no responsibility for the impact of their actions.

Keywords: illegal wildlife trade, the protection of endangered animal species, CITES convention, ecocentric ethics, anthropocentric ethics.

Kazalo

1 Uvod	8
1.1 Teza in raziskovalna vprašanja	9
1.2 Metodologija	10
1.3 Struktura	11
2 Kratek pregled odnosa človeka do živali	12
2.1 Agenti, subjekti in objekti	13
2.2 Antropocentrična miselnost skozi zgodovino	14
2.3 Kritika antropocentrizma in zametki nove ekocentrične etike	16
2.4 Ekocentrizem in vključitev živali v moralno skupnost	18
3 Varstvo ogroženih živalskih vrst (Konvencija CITES)	22
3.1 Na splošno o konvenciji CITES	22
3.2 Vloga Konvencije pri varstvu ogroženih živalskih vrst.....	24
3.2.1 Dodatki Konvencije CITES	24
3.2.2 Dolžnosti držav pogodbenic konvencije	25
3.3 Delovanje in organiziranost Konvencije	26
3.3.1 Konferenca pogodbenic.....	27
3.3.2 Odbori.....	28
3.3.3 Sekretariat CITES.....	29
3.4 Pomanjkljivosti konvencije CITES	30
4 Predmet nezakonitega trgovanja z ogroženimi živalskimi vrstami	31
4.1 Posledice nezakonite trgovine z ogroženimi živalskimi vrstami	33
4.1.1 Resno ogrožanje biotske raznovrstnosti.....	33
4.1.2 Organizirano kriminalno delovanje	34
4.1.3 Ogrožanje trajnostnega razvoja.....	36
4.1.4 Ogrožanje zdravja	36
4.2 Dejavniki za obstoj nezakonite trgovine z ogroženimi živalskimi vrstami.....	37
4.2.1 Naraščajoče povpraševanje po ogroženih živalskih vrstah.....	37

4.2.2 Visoka dobičkonosnost	38
4.2.3 Redki primeri sodnega pregona in zanemarljivo nizke kazni.....	38
4.2.4 Nizka verjetnost razkrinkanja in ujetja	39
4.3 Glavna območja nezakonite trgovine z ogroženimi živalskimi vrstami.....	39
5 Nezakonita trgovina z morskimi datlji.....	41
5.1 Morski datelj (Lithophaga Lithophaga)	41
5.2 Deležniki in posledice nezakonite trgovine z morskimi datlji.....	42
5.2.1 Potrošniki.....	42
5.2.2 Nabiralci.....	42
5.2.3 Tihotapci in preprodajalci.....	44
5.2.4 Gostinci.....	45
5.3 Varstvo morskega datlja	45
6 Ukrepi zoper nezakonito trgovino z morskimi datlji.....	47
6.1 Zakonski ukrepi	47
6.2 Institucionalni ukrepi.....	53
6.2.1 Upravni organ	55
6.2.2 Strokovni organ	58
6.2.3 Nadzorni organi	60
6.3 Sodelovanje in izmenjava informacij.....	66
6.4 Kazenski ukrepi	69
6.5 Komunikacijski ukrepi za ozaveščanje javnosti.....	73
7 Zaključek.....	79
8 Literatura.....	84
Priloga A: Intervju z Urško Mavri iz Agencije Republike Slovenije za okolje.....	91
Priloga B: Intervju z Markom Dolencem iz Ministrstva za finance.....	96

Kazalo tabel

<i>Tabela 4.1: Tržne vrednosti nekaterih ogroženih živalskih vrst.....</i>	<i>38</i>
<i>Tabela 6.1: Veljavni predpisi Slovenije na področju ohranjanja ogroženih živalskih vrst.....</i>	<i>53</i>
<i>Tabela 6.2: Usposabljanja slovenskih pristojnih organov za izvajanje konvencije CITES v obdobju 2000-2009.....</i>	<i>57</i>
<i>Tabela 6.3: Zasegi morskih datljev v obdobju 2000-2014.....</i>	<i>62</i>

Kazalo slik

<i>Slika 3.1: Organiziranost konvencije CITES.....</i>	<i>27</i>
<i>Slika 4.1: Število zasegov na mednarodnih mejnih prehodih v letu 2000.....</i>	<i>32</i>
<i>Slika 6.1: Organizacijska struktura izvajanja konvencije CITES v Sloveniji.....</i>	<i>58</i>
<i>Slika 6.2: Oglas s ključnimi sporočili.....</i>	<i>77</i>
<i>Slika 6.3: Nalepka z geslom »Morski datlji? Ne, hvala!«.....</i>	<i>78</i>

1 Uvod

Izumrtje številnih ogroženih živalskih vrst se v mnogih delih sveta naglo povečuje. Eden glavnih dejavnikov njihovega ogrožanja je nezakonita trgovina, zaradi katere je trenutno na robu izumrtja več kot 900 vrst živali in rastlin (CITES). Po ocenah Global Black Market Information vsak dan zaradi divjega lova umre vsaj sto slonov in trije nosorogi. »Svet se trenutno sooča z znatnim povečanjem nezakonite čezmejne trgovine s prosto živečimi vrstami« (Sporočilo EK 2014, 2), kar jasno nakazuje naslednji podatki: leta 2012 je bilo zaradi divjega lova ubitih približno 22.000 slonov, leta 2013 pa zaseženih več kot 40 ton nezakonite slonovine. Od leta 2010 je bilo ubitih okrog 2500 nosorogov, kar znaša 80 % njihove celotne populacije (Sporočilo EK 2014, 3). Poleg naštetega nezakonita trgovina ogroža še veliko drugih živalskih vrst, med katere spada tudi školjka morski datelj.

Čeprav na prvi pogled nezaznavno, tudi Slovenija, kot opozarja Bolješič (in drugi 2002, 61), prispeva svoj delež pri siromašenju biotske raznovrstnosti. Na področju Republike Slovenije, dodaja Arih (2010, 6), »je večina kršitev posledica nepoznavanja posameznikov o predpisanih omejitvah mednarodnega trgovanja s konvencijo CITES zavarovanih vrst živali /.../.« Turisti iz počitnic prinesejo spominke, nevede, da gre za ogroženo vrsto živali. Resnejša oblika nezakonitega trgovanja, kjer so prisotni elementi organiziranega kriminala, pa se pojavlja pri tihotapljenju morskih datljev. Remičeva in Dobovšek (2012, 398) razlagata, da se nezakonita trgovina sicer lahko pojavlja v različnih pojavnih oblikah, vendar je najnevarnejša in najresnejša tista, ki jo obvladuje organizirana kriminaliteta. Ta se namreč tesno povezuje z nasiljem, korupcijo in ostalimi kriminalnimi dejavnostmi, ki ogrožajo globalno in nacionalno varnost.

Izhodišče problema nezakonitega trgovanja z morskimi datlji izhaja iz koristoljubnega namena po uživanju te izjemno cenjene morske specialitete. V odnosu ponudba – povpraševanje je s tem tesno povezano nabiranje te vrste školjk, ki povzroča pogubne posledice. V enem dnevu lahko izkušen nabiralec nabere do 25 kg morskih datljev, s čimer povzroči dezertifikacijo obale v razmahu petih kilometrov (Dobovšek in Jenić 2014, 29). Lipej (v Dobovšek in Jenić 2014, 28) razlaga, da nabiranje morskega datlja, ki za dosego petih centimetrov potrebuje približno 25 let, poteka s pomočjo eksploziva in pnevmatskih kladiv (t. j. vrtna in rušilna kladiva), ki agresivno razkosajo skale na manjše delce, s čimer

posledično nastane manjše kamenje, ki zaradi tokov rije po morskem dnu, s čimer povzroča degradacijo morskega habitata. Ker se na razbite delce skal organizmi ne morejo več naseliti, je morsko dno predvsem ob obalah Jadranskega morja že skoraj popolnoma opostošeno, narava pa bo potrebovala vrsto let, da se bo morski ekosistem obnovil (Dobovšek in Jeničeva 2014, 29). Uničevanje morskega dna negativno vpliva tudi na upad rib in posledično ribištva, gostinstva, potapljaštva in navsezadnje tudi turizma.

Zaradi prekomernega povpraševanja in agresivnega nabiranja, ki pogubno uničuje morski habitat, je od leta 2004 morski datelj mednarodno strogo zaščiten živalska vrsta, kar pomeni, da je vsakršno nabiranje, posedovanje, kupovanje, prodajanje, uvoz in izvoz ter uničenje habitata strogo prepovedano (Consideration of proposals for amendment of appendices I and II 2004, 4). Kljub številnim predpisom pa se kršitve še vedno dogajajo.

Nezakonita trgovina z ogroženimi živalskimi vrstami vključuje vsa protipravna dejanja, od prepovedanega ulova in tihotapljenja do nezakonite trgovine. Pogosto zadeva organizirano strukturo kriminala. V nezakonito trgovino z morskimi datlji je vključenih mnogo držav, med njimi tudi Slovenija, ki je v okviru mednarodne Konvencije CITES (t. j. Konvencija o mednarodni trgovini z ogroženimi prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami) sprejela normativno pravne, institucionalne in preventivne ukrepe proti tovrstni problematiki. Medtem ko je bil mednarodni pravni akt CITES z namenom zaščite ogroženih prosto živečih vrst osnovan v luči ekocentrične etike, pa se pri sprejetih ukrepih vzpostavlja vprašanje, kam se ti v praksi etično nagibajo? Ali izhajajo iz ekocentrične etike in stremijo k varovanju živalskih vrst zaradi njih samih, ali se nasprotno usmerjajo na delovanje človeka, s čimer etični zorni kot presvetli pravnega in se ravnanje vrne nazaj na raven antropocentrizma, k človeku usmerjenega filozofskega nazora.

1.1 Teza in raziskovalna vprašanja

Moja glavna raziskovalna teza je, da se antropocentrični in ekocentrični pristop kljub temu, da zastopata različna stališča, na področju zaščite ogroženih živalskih vrst pozitivno združujeta. »Ekocentrizem zaradi lastne vrednosti narave in antropocentrizem zaradi vloge narave pri zagotavljanju kakovosti življenja za človeka« (Shultz v Balas 2012, 8).

Tekom dela se bom poleg glavne teze ukvarjala tudi z vprašanji, kot so:

Katere družbene skupine so povezane z vzroki in posledicami nezakonitega trgovanja z morskimi datlji (Trampuš 2015)? S katerimi ukrepi Slovenija na normativno pravni, institucionalni in preventivni ravni varuje morskega datlja in ostale ogrožene živalske vrste (Bolješič in Mavri 2005)? Ali se pravni akti, zakonodaja in sprejeti ukrepi na področju varstva ogroženih živalskih vrst pred nezakonito trgovino z njimi etično usmerjajo bolj k antropocentričnemu ali ekocentričnemu nazoru (Zimmerman 2005)? In za konec – katere rešitve bi lahko prinesle izboljšanje stanja (Dobovšek in Jenić 2014)?

1.2 Metodologija

V prvem delu magistrskega dela bom raziskovala identifikacijo dveh ključnih etičnih teorij odnosa človeka do narave in živali, in sicer antropocentrizma in ekocentrizma, ki sta bistvenega pomena za nadaljnje raziskovanje.

V drugem delu magistrskega dela bom opredelila mednarodni pravni akt Konvencijo CITES, ki predstavlja temelj za zaščito ogroženih živalskih vrst pred prekomerno in netrajnostno mednarodno trgovino. Temu bo sledila identifikacija problematike nezakonite trgovine z ogroženimi živalskimi vrstami na globalni ravni, kjer bom natančneje predstavila posledice tovrstne kriminalitete za družbo in okolje, orisala bom temeljne dejavnike za njen obstoj in glavna območja povpraševanja in ponudbe. Tovrstno globalno problematiko bom nato umestila na področje Slovenije in pri tem opredelila problem nezakonite trgovine z morskimi datlji, s čimer bom sočasno postavila okvir za empirični del magistrskega dela. Metodologija bo v tem delu obsegala kvalitativen pristop, in sicer deskriptivno metodo analiziranja sekundarnih in primarnih virov, kot so znanstvene in strokovne publikacije, publicistični članki, poročila in statistični podatki.

V tretjem, empiričnem delu bom na primeru morskega datlja opredelila in analizirala temeljne ukrepe za zaščito ogroženih živalskih vrst pred nezakonito trgovino na področju Slovenije. V tem delu bom z vidika sekundarnih virov kritično preučila domače predpise in opravila družboslovni intervju (mnenje strokovnjaka/ov s področja varstva ogroženih živalskih vrst). Temu bo sledil še zaključek, kjer bom preko interpretativne analize pojasnila alternativne

možnosti za izboljšanje razmer ter v luči etike opredelila, ali obravnavani ukrepi izhajajo iz antropocentričnega ali ekocentričnega filozofskega nazora.

Nezakonita trgovina z ogroženimi živalskimi vrstami je novodoben pojav in je pozornost pritegnila šele v zadnjih letih, saj do nedavnega ni predstavljala večjega tveganja (Sporočilo EK 2014, 2). Čeprav se svet sooča z znatnim povečanjem tovrstne kriminalitete, strokovne literature, ki bi sistematično obravnavala omenjeno problematiko, ni veliko. Večina literature obravnava problem zelo na splošno ali pa se avtorji osredotočajo le na posamezen vidik specifičnega problema na določenem geografskem območju (na primer trgovina s slonovino v Južni Afriki).

1.3 Struktura

Magistrsko delo bo obsegalo tri glavne dele. Magistrsko delo bom začela s klasičnim uvodom, ki bo opredelil raziskovalna vprašanja, teze, metodologijo in strukturo naloge. Ker je cilj magistrskega dela analizirati ukrepe za zaščito morskih datljev pred nezakonito trgovino na področju Slovenije in opredeliti njihovo etično usmerjenost, bom v prvem delu predstavila dva temeljna teoretična koncepta, in sicer antropocentrizem in ekocentrizem, katerih razumevanje je ključno za nadaljnje razumevanje magistrskega dela.

V jedru bom poudarek posvetila opredelitvi Konvencije CITES, ki kot »najpomembnejši dokument predstavlja temelj za ohranitev ogroženih živalskih vrst in za uspešno preprečevanje, ne nazadnje tudi za odkrivanje nezakonite mednarodne trgovine« (Dobovšek in Goršek 2006, 50). Temu bo sledila identifikacija problematike nezakonite trgovine z ogroženimi živalskimi vrstami na globalni in lokalni ravni. Vsak posamezen del bom še notranje razdelila z namenom specifikacije obravnavanega problema.

V zadnjem, tretjem delu bom na primeru morskega datlja analizirala glavne ukrepe za zaščito ogroženih živalskih vrst pred nezakonito trgovino na področju Slovenije. V sklepnem poglavju bom ovrednotila opravljene analize, pojasnila možnosti za izboljšanje razmer in podala zaključne ugotovitve glede etične – antropocentrične ali ekocentrične – usmerjenosti obravnavanih ukrepov.

2 Kratek pregled odnosa človeka do živali

Vprašanja o etični odgovornosti ljudi do živali so relevantna tema mnogih razprav, ki nas že od nekdaj spremljajo v naši kulturni zgodovini, saj ima človekov vpliv na naravo vedno bolj negativne posledice, ki se kažejo na številnih ravneh – v uničevanju ekosistemov, ogrožanju biotske raznovrstnosti, izumiranju mnogih vrst itd.

Postavlja se vprašanje, ali je naša skrb za dobrobit živali potrebna zato, ker njihovo izumrtje lahko škoduje nam – se pravi, da je v ospredje postavljena korist človeka; ali smo etično dolžni skrbeti za živali zaradi njih samih? Znotraj etičnih diskusij o našem ravnanju z naravo in živalmi se postavlja osrednje vprašanje do kam sega etična skupnost oziroma katere entitete so vključene v sfero moralnih vprašanj. Gre torej za vprašanje ali je človek edini moralni subjekt, kateremu pripadajo pravice in moralna stališča, ali pa si tudi živali in ostala narava zaslužijo enako spoštovanje in upoštevanje svojih interesov kot ljudje.

Tovrstna vprašanja so bila predmet različnih razprav skozi celotno zgodovino, vendar pa so prišla v ospredje etičnega razmišljanja in zanimanja družbe šele s prihodom ekološke krize leta 1960. Od sedemdesetih let 19. stoletja naprej so vprašanja o okoljevarstvu začela oblikovati temelj za novo akademsko smer, ki jo danes imenujemo *okoljska etika* (Gjerris in drugi 2011, 46).

Znotraj okoljske etike obstajata dve različni etični stališči glede odnosa človeka do narave in živali:

- a) *antropocentrizem*, ki izhaja iz ideje, da je človek naravi popolnoma nadrejen in ji zato, vključno z živalmi, odreka pravice in vsakršno obliko moralnega upoštevanja;
- b) *ekocentrizem*, ki predpostavlja, da je narava skupaj z ljudmi neločljivo povezana celota in se ji zato mora priznati pravice in jo vključiti v sfero moralnih vprašanj. Človek mora varovati naravo zaradi nje same in neodvisno od njene koristi za človeka (Ferry 1998, 21).

2.1 Agenti, subjekti in objekti

Gjerris (in drugi 2011, 46-48) za lažje razumevanje razprave o etičnemu statusu različnih bitij svet loči na tri skupine entitet. Prva skupina so »etični agenti«. To so bitja, ki so sposobna razumeti pomen etike in imajo etične dolžnosti do ostalih entitet. Drugače povedano, etični agent je nekdo, od kogar lahko pričakujemo, da se bo vedel v skladu z etičnim ravnanjem. Čeprav bi lahko v skupino etičnih agentov vključili tudi nekatere živali (etično vedenje lahko najdemo tudi npr. pri delfinih in šimpanzih), pa je etični agent lahko samo človek. Zakaj je to tako, avtor razloži z argumentom, da so na sodišču o svojih ravnanjih sposobni pričati in se zagovarjati samo ljudje.

Hkrati so etični agenti tudi »etični subjekti«, kar pomeni, da nimajo samo etičnih dolžnosti, ampak se jih tudi etično obravnava. Etični subjekti so vredni moralnega upoštevanja in zahtevajo etično spoštovanje, etični agenti pa so dolžni upoštevati njihove interese. Etični agenti lahko predstavljajo podskupino znotraj večje skupine etičnih subjektov. Iz skupine etičnih subjektov, ki ne pripadajo skupini etičnih agentov, so izključeni naslednji: otroci, umsko prizadeti, ljudje v komi itd. Pojem »subjekt« je izbran zato, ker se z njim nakaže, da je etični subjekt za razliko od »etičnega objekta« vključen v proces odločanja.

Zadnjo skupino predstavljajo »etični objekti«, ki nimajo nobenega etičnega pomena. Kljub temu jih morajo etični agenti upoštevati in vzeti v obzir, ker imajo lahko vpliv na nekoga ali nekaj, ki je etični subjekt.

Če povzamemo: etično skupnost sestavljajo etični agenti in etični subjekti, medtem ko so etični objekti iz moralne skupnosti izključeni in predstavljajo le sredstvo za doseg ciljev etičnih agentov in subjektov. Pri tem pa se vzpostavi vprašanje: kaj pripada določeni kategoriji?

Nesporno v skupino etičnih agentov spadajo vsi zreli in mentalno sposobni ljudje, ki so sposobni nositi odgovornost za svoja dejanja. Sporno pa postane vprašanje, kaj pripada ostalima dvema skupinama. Glede na to sta se razvili dve različni stališči: *antropocentrično*, ki trdi, da etični pomen pripada izključno samo ljudem in so zato ljudje edini, ki se uvrščajo med etične subjekte, ter *ekocentrično*, ki med etične subjekte poleg ljudi vključuje tudi vsa ostala živa bitja, t. j. živalske in rastlinske vrste ter ekosisteme.

2.2 Antropocentrična miselnost skozi zgodovino

Filozofski nazor, ki postavlja človeka v nadrejen položaj vsemu (t. j. naravi, živalim, rastlinam) se imenuje antropocentrizem. Žival je znotraj antropocentrizma poimenovana zgolj kot stroj, ki človeka zalaga s surovinami in zato nima sebi lastne, inherentne vrednosti. V središče vesolja je postavljen človek, ki živalim odreka pravice in jih izključuje iz moralne skupnosti. Človek mora naravo zaščititi izključno samo zaradi lastne koristi, saj bo, »če bo uničil okolje, ki ga obkroža, lahko s tem ogrozil svoje lastno bivanje in si, če nič drugega, uničil pogoje za dobro življenje na zemlji« (Ferry 1998, 21).

Kirn (1998, 89) razlaga, da se v antropocentričnem odnosu do živali izraža človeški egoizem in šovinizem, kar so nekateri označili za »specizem«. Singer opredeli specizem kot »predisodak ali pristranski odnos v prid interesov članov svoje lastne vrste in nenaklonjeno mnenje nasproti interesom članov drugih vrst« (Ferry 1998, 55). Specizem z drugimi besedami pomeni, da ljudje svoje interese postavljamo pred interese drugih vrst (npr. živali). Singer (2005, 30) razlaga, da je specizem neka zvrst rasizma; medtem ko rasisti diskriminirajo glede na raso, specisti diskriminirajo glede na vrsto (npr. človek je večvreden od živali). Pojav specizma se običajno kot najbolj direktna oblika kontakta z živalmi pojavlja v času obeda: živali nam služijo kot hrana in nam predstavljajo sredstvo za doseg naših interesov, torej zadovoljitev našega okusa. Da je meso nujno potrebno v naši prehrani zaradi hranilnih vrednosti, avtor zavrže s trditvami, da lahko potrebe po proteinih in drugih pomembnih hranilih dobimo z drugimi visoko proteinskimi zelenjavnimi produkti (kot npr. s sojo). Glede na to, da nam živali služijo izključno za našo korist, t. j. za zadovoljitev našega okusa, v raziskovalne namene za našo boljšo prihodnost itd., je to jasen primer, navaja Singer, da smo ljudje specisti, ki žrtvujemo ene najpomembnejših interesov živali (t. j. njihova življenja) za zadovoljitev naših trivialnih, obstranskih interesov (t. j. zadovoljitev okusa).

Botzler in Armstrong (1993, 309) razlagata, da antropocentrizem izvira iz grško-krščanske miselnosti in je ena najstarejših etičnih teorij v zahodni civilizaciji. Po Aristotelu je »narava ustvarila vse zaradi ljudi /.../, dala je vsem ljudem v posest plodove in živali« (Aristotel v Kirn 1992, 6). Temu mišljenju je sledil tudi filozof Ciceron, ki je bil prav tako prepričan, da ima človek popolno oblast nad naravo, saj je bilo vse na tem svetu ustvarjeno prav za človeka, tudi živali.

Živali znotraj antropocentrične etike nimajo pravice do moralnega statusa, ta je podeljen zgolj samo človeku, ki zavzema superiorno pozicijo nad preostalimi živimi bitji zaradi svojih edinstvenih človeških lastnosti, kot sta jezik in razum (Botzler in Armstrong 1993, 310). Po Aristotelu ima človek sicer nekatere sposobnosti skupne z živalmi (čutenje, hranjenje, razmnoževanje, itd.), vendar pa so lahko samo ljudje kot razumna in svobodna bitja subjekti in objekti moralnosti (Kirn 1992, 7). »Mišljenje in družbenost sta torej kvaliteti, ki v načelu, ne po intenziteti, ločujeta človeka od živali« (Kirn 1998, 86).

Tako kot grška kultura je tudi krščanska religija poudarjala edinstveno naravo človeka in njegovo vladanje nad živalmi, saj je samo človek ustvarjen po božji podobi, ima razum in voljo ter je s tem določen za gospodarja. To jasno prikazuje naslednji odstavek iz Svetega pisma stare zaveze: »Plodita se in množita ter napolnita zemljo; podvrzita si jo in gospodujta ribam morja in pticam neba in vsem živim bitjem, ki se gibljejo na zemlji« (Kirn 1992, 7). Slednje ima lahko dve nasprotni razlagi; narava je človeku služabnik, kot je človek služabnik bogu in zato nekateri v krščanski religiji vidijo duhovnega krivca za sodobno ekološko krizo. Drugi pa trdijo nasprotno, da biti gospodar zemlje ne pomeni samoumevno, da je vse ustvarjeno za človeka.

Prepričanju Aristotela, da živali ne moremo vključiti v moralno skupnost, ker nimajo razuma, je sledil tudi Tomaž Akvinski, italijanski filozof in krščanski teolog. Akvinski je dokazoval, da so samo inteligentna bitja lahko svobodna, saj je tisto, kar ima več inteligence tudi bolj popolno. Akvinski je trdil, da so »manj popolna bitja podrejena popolnejšim, ne sme pa biti obratno. Živali koristijo rastline, človek, ki je bolj popoln, pa oboje« (Akvinski v Kirn 1998, 86).

Tako grška kot krščanska kultura sta zavračali svetost narave. V grški kulturi so bili misleci, ki so trdili, da je sonce goreči kamen, obtoženi brezboštva. Za krščanstvo je bilo pogansko čaščenje narave kot nekaj duhovnega popolnoma nesprejemljivo. Narava je bila sicer božja stvaritev, vendar je bilo jasno ločeno sveto in božansko na eni strani ter naravno na drugi. Šele kemik Robert Boyle je v 18. stoletju poudaril, da človek ne sme razmišljati o naravi kot o nečem svetem, saj »če se naravo razume kot zbirko rastlin, živali, gozdov itd., potem jo lahko po mili volji znanstveno-tehnično izrabljamo in pri tem ne moremo narediti nobenega greha in moralnega pregreška« (Kirn, 1992, 10).

Antropocentričen odnos do živali se je nadaljeval tudi v 17. stoletju z Renejem Descartesom, ki je bil prepričan, da je ves materialni svet mogoče razložiti z zakoni fizike. Zanj so bile živali avtomati, ki se obnašajo podobno kot stroji: »Če neljudje niso nič drugega kot stroji, lahko človeška bitja z njimi počno, kar se jim zljubi« (Cavalieri 2006, 59). Kriterij po katerem je Descartes trdil, da živali ne moremo obravnavati kot moralne subjekte, je bila zmožnost jezikovnega sporazumevanja. Descartes je svoje prepričanje argumentiral na sledeč način: »Ker živali ne morejo govoriti ali kako drugače uporabljati jezik, je to dokaz, da ne mislijo in nimajo duha« (Kirn 1998, 87).

Antropocentrično ravnanje z živalmi je po Schopenhauerju (v Kirn 1992, 12) »naravnost odpor vzbujajoča surovost in barbarstvo Zahoda, čigar izvor leži v judovstvu.« Kot razlaga Kirn (1992, 12), je na Zahodu šlo za »idolatrijo uma in svobodne volje in se je človeka ontološko, moralno in psihološko oddvojilo od vsega drugega življenja.«

2.3 Kritika antropocentrizma in zametki nove ekocentrične etike

Zametki prvih kritik antropocentričnega odnosa do živali so se osnovali že v grško-krščanski etični tradiciji z grškim filozofom Epikurjem (341-271 pr.n.št.) in rimskim pesnikom Lukrecij Karom (1. stol.n.št.). Epikur je trdil, »da ne dežuje zaradi živih bitij, niti ne rastejo plodovi zaradi človeka, temveč se vse to dogaja po naravni nujnosti« (Kirn 1992, 11). Prav tako je bilo za Lukrecij Kara nesmiselno domnevati, da bi »svet, ki je tako neumno zamišljen in s tolikšnimi slabostmi, ustvaril bog za človeško rabo« (Lukrecij v Kirn 1992, 11). Kritikam krščanskega antropocentrizma se je pridružil tudi grški filozof Celsus, ki je dokazoval, da »karkoli je bilo narejeno, je bilo narejeno prav toliko za nerazumne živali kot za ljudi« (Kirn 1992, 11).

Vse do 16. stoletja so žival razumeli kot stroj oziroma sredstvo brez čustev in zavedanja, ki obstaja izključno le za koristi človeka. Novo heretično razumevanje razmerja med človekom in živalmi se je oblikovalo s francoskim filozofom Michelom de Montaignom, ki je trdil, da surov odnos do živali vodi tudi k surovemu odnosu do ljudi, tako kot se je npr. dogajalo v času Rimljanov, kjer so od iger pobijanja živali prešli k gladiatorskim igram pobijanja ljudi. Montaigne je poudarjal, da je človekovo dejanje omejeno z določenimi moralnimi pravili, ki

ne obstajajo samo zaradi vrednot do živali in rastlin, ampak zaradi človečnosti, ki od nas zahteva prijaznost in hvaležnost do drugih bitij (Kirn 1992, 11).

Posredne dolžnosti do narave in živali lahko najdemo tudi v razmišljanju Immanuela Kanta, ki je prav tako kot Montaigne nasprotoval trpinčenju živali ne zaradi njih samih, ampak zato, ker bi se ta krutost lahko prenesla tudi na ljudi. Po Kantu človek nima nobenih dolžnosti do kateregakoli bitja razen do samega sebe in soljudi. »Če kdo da ustreliti psa, ker mu ne more več služiti, s tem ne ravna zoper dolžnost do psa, saj ta nima umskih zmožnosti, pač pa prizadene s tem svojo usmiljenost in človečnost, ki ji je dolžan slediti« (Kant 2002, 115). Kant je bil prepričan, da lahko dobrosrčnost človeka spoznamo že iz njegovega odnosa do živali. Človek, ki je okruten do živali, je po navadi neusmiljen tudi do ljudi, zato Kant poudarja, da mora imeti človek do živali posredne dolžnosti, ki pa so v bistvu dolžnosti do samega sebe in do drugih ljudi (Kirn 1992, 10).

Z Montaignom in Kantom se je sicer že nakazoval začetek širjenja novih okvirjev ekocentrične etike, vendar pa njune teze predpostavljajo zgolj samo posredne dolžnosti človeka do živali, zato lahko še vedno govorimo o strogem antropocentrizmu, kjer se vse meri izključno samo po človeku. Korenit preobrat v etiki in razumevanju odnosa do živali pa predstavlja delo utilitarista Jeremy Benthama, kjer je v času, ko so bili črnski sužnji obravnavani enako kot danes ljudje ravnamo z živalmi, zapisal:

Mogoče bo napočil dan, ko bo preostali del živalskega sveta spet dobil tiste pravice, ki so mu bile lahko odvzete le s tiranijo. Mogoče bomo nekega dne ljudje celo spoznali, da so število nog, dlakavost kože ali konec križne kosti ravno tako nezadostni razlogi za to, da bi neko čuteče bitje prepustili isti usodi... Toda odrasel konj ali pes je neprimerno bolj družabna in modra žival kot novorojenček, star dan, teden ali mesec. Vprašanje ni: ali lahko razmišljajo? Niti: ali lahko govorijo? Ampak: ali lahko trpijo?
(Bentham v Cavalieri 2006, 81)

Bentham je s svojim naprednim razmišljanjem, »da je pomembnejše, da živali lahko trpijo kot pa da ne morejo govoriti in misliti,« (Kirn 1992,11) osnoval pomembno osnovo za načelo enakopravnosti, t. j. načelo enakega upoštevanja interesov. Zmožnost trpljenja in čutenja ugodja je za Benthama glavni kriterij, na podlagi katerega imajo vsa živa bitja pravico do enakopravnosti. V njegovi etični teoriji sta dobro in zlo definirana kot ugodje in trpljenje,

razlikovanje med njima pa po mnenju Benthama kažejo vsa živa bitja. Kamen, na primer, nima interesov in ne more občutiti bolečine. Miš, na drugi strani, pa ima sposobnost občutiti trpljenje, zato ima tudi interes po izogibanju bolečine. Če bitje trpi, za to ne obstaja noben moralni izgovor, da bi zavračali in ne upoštevali njegove bolečine, saj načelo enakosti zahteva, da je trpljenje vsakogar razumemo enako (Singer 2005, 29). Z idejo, da človek ni edini moralni subjekt, ampak so skupaj z njim vsa bitja, ki so sposobna občutiti ugodje in bolečino, je Bentham presešel tradicionalni antropocentrični koncept in omogočil razvoj v smeri ekocentrične etike (Ferry 1998, 50).

2.4 Ekocentrizem in vključitev živali v moralno skupnost

Cavalierijeva (2006, 11) razlaga, da nam živali skozi celotno zgodovino služijo kot sredstva za doseg naših ciljev; ubijamo jih za našo prehrano, uporabljamo jih za delo ali zabavo, služijo nam kot sredstva za najrazličnejše raziskave itn. Kot poudarja Ferry (1998, 81), je naš odnos do narave in živali strogo ekonomski in zajema številne privilegije, a nobene dolžnosti, zato se v številnih razpravah zastavlja vprašanje, ali naj tudi ostalim živim bitjem priznavamo pravice in moralna stališča, ki smo jih deležni ljudje.

V razpravi o pravicah živali se Kirn (1998, 88) sprašuje, ali imamo ljudje dolžnosti do živali. Dolžnosti so namreč simetrično povezane s pravicami, saj so »dolžnosti enih, pravice drugih. Če se torej dopusti, da imajo ljudje kakršnekoli dolžnosti do živali, se mora avtomatično tudi priznati, da imajo živali pravice«.

Avtor opredeli tri odgovore:

- a) *tradicionalni odgovor* (Akvinski, Kant): ljudje imamo do živali posredne dolžnosti, kar pomeni, da živalim ne smemo povzročiti bolečine ne zaradi njih samih, ampak ker bi se ta krutost lahko prenesla na ljudi;
- b) *utilitarni odgovor* (Bentham): ljudje imamo do živali neposredne dolžnosti, saj je pogoj za vključitev v moralno skupnost in skupino etičnih subjektov sposobnost občutenja bolečine in ugodja;

c) *do živali nimamo nobenih dolžnosti* (Descartes): razumno in avtonomno bitje s svobodno voljo je lahko samo človek, zato se živalim odrekajo vse kakršne pravice.

Pri tem pa je pomembno, kako pravico razumemo in kakšne pravice razlikujemo. Kirn pojem pravice definira kot zahtevo do nečesa: npr. pravica do življenja pomeni zahtevo do drugih, da ne jemljejo življenja ali pravica do svobode pomeni imeti zahtevo do drugih, da ne kršijo zasebnosti in osebne svobode. Pri tem avtor poudari, da »živali svojih zahtev ne morejo izreči, toda ne izrekajo jih tudi otroci, slaboumni, sklerotični, bolniki v komi, pa se vendar zaradi tega ne misli, da ljudje v takem stanju nimajo pravic« (Kirn 1998, 88).

Glede na vrste pravic avtor razlikuje med pridobljenimi pravicami (npr. pravica do dedovanja) in naravnimi pravicami (npr. pravica do življenja, svobode). Slednje so priznane zaradi narave človeškega bitja, vendar v preteklosti niso bile razumljene kot nekaj samoumevnega. Klasičen primer zatiranih skupin, ki so se zavzemale za pravico do enakopravnosti, odpravo predsodkov in diskriminacije, so npr. gibanja za osvoboditev črncev, gibanja za pravice gejev, žensk itd. Po Kirnu (1992, 22) »teorija pravic ni bila razvita niti v Svetem pismu niti v antiki pri Platonu in Aristotelu,« ampak je rezultat razvoja moderne meščanske družbe, razsvetljenstva in moderne pravne države. Avtor dodaja, da »se marsikomu zdi nenavadna misel o pravicah živali, toda ne pozabimo, da je bila na začetku bizarna tudi misel, da bi črnici imeli enake pravice kot belci ali da bi ženske imele enake pravice kot moški« (Kirn 1998, 89).

Po Singerju (2005, 26) pravica do enakopravnosti ni odvisna od rase, spola, inteligence, moralnih zmožnosti, fizične moči ipd., ampak je enakopravnost moralni ideal in predpis, kako ravnati z drugimi bitji. Načelo enakopravnosti je moralni koncept, ki pa ne pomeni, da moramo živali in ljudi obravnavati popolnoma enako in jim pripisati enake pravice. Singer razlaga, da je govoriti o pravicah živali do volitev brez pomena, tako kot je nesmiselno, da bi moški zahtevali pravico do splava. Singer poudarja, da načelo enakopravnosti zahteva enako upoštevanje, saj »če so vse stvari med seboj enake, so interesi vseh enako veljavni, ker je interes pač interes in ni pomembno, čigav interes je« (Ferry 1998, 53).

Medtem ko antropocentričen koncept zavrača pravice živali, »ker pravice ni mogoče uporabiti za tisto, kar ni človeško,« (Kirn 1992, 23) pa ekocentričen temelji na filozofskem predpostavki, da je naravnemu svetu dana lastna notranja oziroma intrinzična vrednost, zato mora človeštvo razširi svoje etične okvire nad naravo in naravo spoštovati samo po sebi in ne

zgolj v razmerju do človekovih potreb in koristi. Ekocentrizem poskuša ukiniti superiorno pozicijo človeka kot gospodarja narave. Tako kot človek ima tudi naravni svet interes po življenju, zato je potrebno varovati vse posamezne vrste, žive ali nežive narave, zaradi njih samih in neodvisno od njihovih koristi za človeka (Ferry 1998, 81).

Ekocentrizem se loči na »etiko zemlje« (land ethics) in »globoko ekologijo« (Botzler in Armstrong 1998, 408). Obe smeri temeljita na filozofski predpostavki, da človek lahko samo skupaj z naravo, živalmi in rastlinami tvori celoto. Ker je vse z vsem povezano, vsaka najmanjša sprememba enega dela posledično prizadene celoto, zato je pomembno ohraniti vsak organizem in vsak del narave (Požarnik 1992, 13).

Ustanovitelj etike zemlje je Aldo Leopold, ki je poznan tudi kot oče modernega ekocentrizma. Zahtevo po novi ekološki oziroma ekocentrični etiki je Leopold razvil v času med obema vojnama in po drugi svetovni vojni, ko je, kot navaja Kirn (2004, 155), »ekologija s pojmom ekosistem, biotična skupnost, prehrabna veriga opozorila na usodno soodvisnost in povezanost človeka z rastlinskim in živalskim svetom.« Človeški napredek se že od nekdanj širi na račun uničevanja drugih oblik rastlinskega in živalskega sveta. S pojavom okoljevarstvenih problemov in širjenjem različnih gibanj za zaščito narave, kot npr. gibanj za ohranitev živalskih vrst, se je pričela oblikovati potreba po zamenjavi prevladujoče antropocentrične z ekološko ali ekocentrično etiko, saj kot opozarja Kirn (1992, 14), v »biosferi nič ne raste trajno niti linearno in še najmanj eksponentno.«

Po Leopoldu etika zemlje razširja meje moralne skupnosti in vključuje poleg človeka vse, kar ga obkroža, t. j. živali, rastline, prst, vodo itd., oziroma kolektivno: »zemljo«. Za razliko od antropocentrizma, ki je omejen na sedanost, etika zemlje izhaja iz odgovornosti ljudi do naravnega sveta, ki temelji na prihodnosti. Kot navaja Požarnik (1992, 11), »kar ogroža prihodnost življenja na našem planetu, ogroža življenje tudi tu in sedaj; torej nas /.../ V interesu sedanje generacije človeštva je ohraniti življenje; moralna dolžnost zahteva, da zagotovimo, ohranimo svojim daljnim potomcem in tudi potomcem današnjih rastlin in živali čim boljše pogoje bivanja.« Etika zemlje sega preko interesov posameznika in človeške družbe ter si prizadeva, da bi celotno vesolje postalo pravni subjekt, ker »ni nič več v prvi vrsti treba varovati človeka, središče sveta, pred samim seboj, ampak moramo pred človekom varovati kozmos kot tak« (Ferry 1998, 22).

Globoka ekologija je v primerjavi z etiko zemlje novejša ekocentrična filozofija. Za ustanovitelja globoke ekologije velja Arne Naess, norveški filozof, ki trdi, da globoka ekologija ni dejanska akademska filozofija, ampak je osnovana kot gibanje med ljudmi, ki med sabo delijo določena temeljna stališča in prepričanja ter zagovarjajo podoben način življenja (Botzler in Armstrong 1993, 437). Zagovorniki globoke ekologije trdijo, da človek ni niti pomembnejši niti močnejši od narave. Četudi človeštvo izumre, bo narava še vedno živela naprej, zato je treba celotnemu nečloveškemu življenju priznati večjo vrednost in spoštovanje ter ga povzdigniti »na raven smotra na sebi« (Ferry 1998, 97).

Globoka ekologija pod vprašaj postavlja vrednote in življenjski stil, saj naj bi ti pripeljali do resnih okoljskih problemov. Cilj globoke ekologije je zagotoviti ravnotežje v naravi in preživetje oziroma ohranitev vseh naravnih entitet. Za doseg tega cilja se mora človek zavezati novi viziji sveta in opustiti sedanje vzorce delovanja, zaradi česar globoko ekologijo mnogi označijo kot radikalno obliko ekocentrične etike (Ferry 1998, 91).

Botzler in Armstrong (1993, 409) ugotavljata, da sta si v praksi etika zemlje in globoka ekologija pravzaprav zelo podobni, saj obe teoriji predstavlja holistični pogled na svet, po kateri je celota moralno nad posamezniki. V osnovi ekocentrizem - etika zemlje in globoka ekologija - vključuje pet podmen (Požarnik 1992, 13):

- a) vse je z vsem med seboj povezano;
- b) celota je več, ko vsota njenih delov;
- c) posamezni deli so odvisni od konteksta;
- d) proces je pomembnejši od posameznih delov in
- e) vsi deli v Kozmosu so celota – človek in nečloveška narava sta neločljivo povezana dela organskega kozmičnega sistema.

Eno prvih del, ki je dokazovalo, da imajo tudi živali pravice in si zaslužijo moralno upoštevanje, je knjiga H.S. Salta *Animals' rights* iz leta 1964. Danes, kot navaja Kirn (1998, 89), predstava o pravicah živali ni več samo eksotična filozofska tema, ampak je dobila svoje mesto tudi v zakonodaji, kar nakazuje na to, da »je družba posegla v človekovo razmerje do živali, da ga regulira in da človekovo ravnanje z živalmi ni na vsej črti nedotakljivo

prepuščeno človekovi samovolji in njegovim lastninskim pravicam.« Eden glavnih pravih aktov, ki je namenjen zaščiti divjih živali pred nezakonitim izkoriščanjem, je Konvencija CITES, ki je podrobneje obravnavana v naslednjem poglavju.

3 Varstvo ogroženih živalskih vrst (Konvencija CITES)

Zaradi znatnega povpraševanja po ogroženih živalskih vrstah – redkejše vrste so bolj iskane in dosegajo višjo ceno – je mednarodna trgovina z njimi, kot opozarjata Dobovšek in Goršek (2006, 48), postala eden glavnih dejavnikov ogrožanja na tisoče vrst živali, ki se v mnogih delih sveta naglo povečuje. Gospodarski napredek in tehnološki razvoj sta omogočila, da transport postaja vse hitrejši, komunikacija pa dostopnejša in cenejša. Ustanavljajo se carinske unije in ukinjajo meje. Vse to je privedlo do lažje izmenjave blaga, vključno z ogroženimi živalskimi vrstami in izdelki iz njih (Merminod 2006, 4). Trgovanje z živalskimi vrstami zahteva majhen vložek in prinaša visok dobiček, zato ta vedno pogosteje poteka na nezakonit način in je do danes na rob izumrtja pripeljala že preko 900 vrst živali in rastlin (CITESb). V želji po odpravljanju tovrstne problematike je bila ustanovljena konvencija CITES.

3.1 Na splošno o konvenciji CITES

Da bi zaščitili izginjanje ogroženih vrst, je bila leta 1975 ustanovljena konvencija CITES, t. j. angleška kratica za Konvencijo o mednarodni trgovini z ogroženimi prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami. Konvencija je bila podpisana v Washingtonu, zato je poznana tudi kot Washingtonska konvencija (Bolješič in drugi 2002, 24). Do danes je k njej pristopilo 181 držav, vključno z vsemi članicami Evropske Unije. Slovenija pa je h Konvenciji pristopila leta 2000 (CITESa).

Glavni cilj tega mednarodnega sporazuma je nadziranje in omejevanje mednarodne trgovine s prosto živečimi živalskimi vrstami. V sklop konvencije spada tudi zaščita rastlinskih vrst, vendar se bom v nadaljevanju magistrskega dela osredotočila izključno samo na živalske vrste. V želji po doseganju zastavljenega cilja mora vsaka država pogodbenica konvencije CITES zagotavljati, da se nobena prosto živeča živalska vrsta ne uporablja ne-trajnostno

zaradi mednarodne trgovine in da ta ne bo ogrožala njihovega preživetja v naravi (Predpisi o trgovini s prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami v EU 2007, 8; CITESb).

Konvencija CITES velja za enega najstarejših naravovarstvenih sporazumov. Prve ideje o ustanovitvi konvencije so se porodile že v 60. letih prejšnjega stoletja, ko je Skupščina Svetovne zveze za ohranitev narave (IUCN) prvič predstavila problematiko in pozvala vlade držav, naj omejijo uvoz ogroženih vrst. Tri leta kasneje je Skupščina sprejela resolucijo, v kateri je pozvala k nastanku mednarodne konvencije, leta 1969 pa je nastal prvi seznam vrst, s katerimi naj bi bila mednarodna trgovina prepovedana in omejena. Konvencija CITES je uradno v veljavo stopila leta 1975, dve leti po tem, ko je v Washingtonu konvencijo podpisalo prvih enaindvajset držav (Bolješič in drugi 2002, 25).

Konvencija CITES danes zagotavlja različne stopnje varstva za približno 5000 živalskih vrst ne glede na to, ali gre za žive osebk, njihove dele (kot sta slonovina in usnje) ali izdelke iz njih (kot so zdravila, izdelana iz živali ali rastlin) (CITESc). V konvencijo je vključenih največ vrst iz skupine vretenčarjev, t. j. sesalci, ptice, plazilci, dvoživke in ribe. »Tako je na primer od približno 42.000 znanih vrst vretenčarjev več kot 2800 (7%) vrst vključenih v dodatke Konvencije, od približno milijona in pol znanih vrst nevretenčarjev pa dobrih 2000 (0,13%) vrst« (Bolješič in drugi 2002, 28).

Za boljše razumevanje delovanja konvencije CITES so v nadaljevanju opredeljeni temeljni izrazi, kakor jih navaja besedilo CITES-a:

- *trgovina* pomeni izvoz, ponovni izvoz, uvoz in vnos iz morja;
- *vrsta* je katerakoli vrsta, podvrsta ali zemljepisno ločena populacija;
- *osebek* je katerakoli živa ali mrtva žival ali rastlina ter vsak prepoznavni del ali izdelek iz njih. Pri tem je temeljno načelo to, da vsak osebek CITES-a postane tudi dokument Konvencije (MKTOZR, 1. člen).

3.2 Vloga Konvencije pri varstvu ogroženih živalskih vrst

3.2.1 Dodatki Konvencije CITES

Konvencija CITES predstavlja pravno varstvo določeni živalski vrsti tako, da jo uvrsti na njen seznam ogroženih vrst, na katerega se posamezna vrsta lahko uvrsti glede na naslednja štiri merila:

- *biološki status*, t. j. stanje in velikost populacije, razširjenost, vloga vrste v ekosistemu, dejavniki ogrožanja ipd.;
- *trgovinsko merilo*, t. j. mednarodno povpraševanje, zakonita in nezakonita trgovina, gojenje v ujetništvu ali umetno razmnoževanje ipd.;
- *zakonsko merilo* (nacionalna in mednarodna raven);
- *upravljavsko merilo*, t. j. spremljanje stanja vrste ali populacije, ohranjanje habitatov ipd. (Bolješič in drugi 2002, 32).

Glede na stopnjo ogroženosti in zaščite, ki jo posamezna vrsta potrebuje, CITES razvršča ogrožene vrste v tri skupine (Predpisi o trgovini s prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami v EU 2007, 8):

- a) najbolj ogrožene vrste, ki jim grozi izumrtje, so v *Dodatku I*. V ta dodatek je uvrščenih okrog 600 živalskih vrst (gorile, sloni, nosorogi, tigri itd.), s katerimi je kakršnokoli trgovanje strogo prepovedano (ARSOa);
- b) v *Dodatek II* so uvrščene tiste živalske vrste, ki jim iztrebljenje trenutno ne grozi, lahko pa prekomerna trgovina privede do tega, zato je trgovanje z njimi strogo omejeno in nadzorovano. V ta dodatek je uvrščenih okrog 2500 živalskih vrst (kiti, medvedi, krokodili, morski datelj itd.), s katerimi je trgovanje dovoljeno le z izdajo določenih dovoljenj in potrdil (Predpisi o trgovini s prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami v Evropski Uniji 2007, 8);
- c) *Dodatek III* zajema vse tiste živalske vrste, ki jih je po mnenju katerekoli države podpisnice treba zaščititi in bi bilo za preprečitev in omejitev njihovega izkoriščanja smiselno vzpostaviti nadzor tudi na mednarodni ravni (Bolješič in drugi 2002, 28).

Na podlagi tega, v kateri dodatek se uvrsti določena živalska vrsta, so zanjo predpisani določeni režimi za omejitev in nadzor mednarodne trgovine. Uvoz in/ali izvoz je odobren samo, če so izpolnjeni vsi pogoji za trgovanje, ki se dokazujejo preko sistema dovoljenj in dokumentov. Z njimi se preverja in dokazuje, da trgovina ne škoduje preživetju posamezne živalske vrste v naravi in morajo biti zato ustrezno predloženi pri vsakem uvozu oziroma izvozu (EU Wildlife Trade Regulations 2013, 135)

Trgovanje z živalskimi vrstami s seznama v Dodatku I je strogo prepovedano razen v naslednjih izjemah:

- če trgovanje ne predstavlja nobenih škodljivih posledic za ohranitveno stanje vrste;
- če osebek ni namenjen v komercialne namene;
- če je bil osebek legalno pridobljen v skladu z nacionalno naravovarstveno zakonodajo;
- če so za žive osebke zagotovljene ustrezne prevozne in bivalne razmere, saj ne sme biti nikakršnega dvoma o tveganju poškodb, nastanku bolezni ali smrti;
- če je upravni organ predhodno izdal uvozno oziroma izvozno dovoljenje (Bolješič in drugi 2002, 40).

Enaki pogoji za izdajo dokumentov pri uvozu oziroma izvozu veljajo tudi za vse živalske vrste iz Dodatka II in Dodatka III.

3.2.2 Dolžnosti držav pogodbenic konvencije

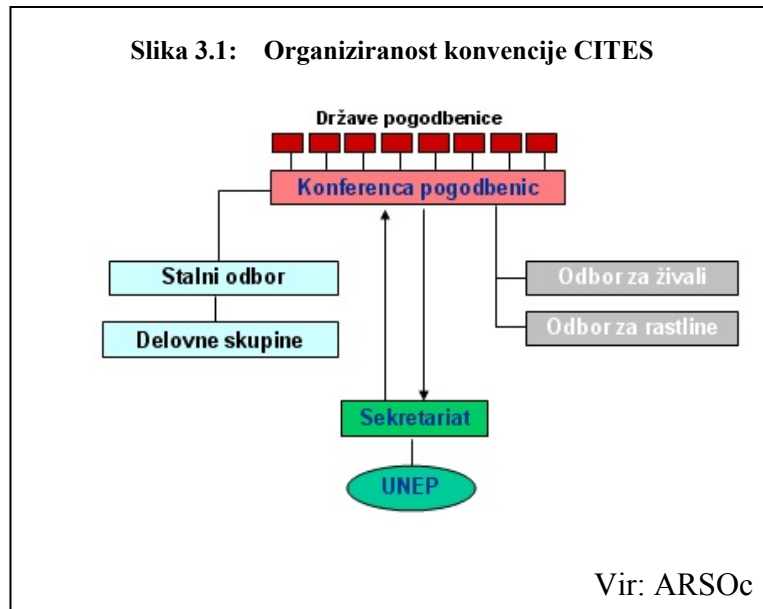
Dobovšek in Goršek (2006, 50) opredelita Konvencijo CITES kot primer uspešnega mednarodnega okoljskega sporazuma: »V prid temu govori dejstvo, da doslej ni izumrla še nobena vrsta, ki je uvrščena v dodatke konvencije.« Besedilo konvencije v nasprotju z drugimi večinoma deklarativno usmerjenimi mednarodnimi sporazumi vsem državam pogodbenicam nalaga natančno določene obveznosti (ARSOB), in sicer:

- države pogodbenice morajo sprejeti domačo zakonodajo in z njo zagotoviti uresničevanje konvencije. CITES daje pogodbenicam le okvir za oblikovanje nacionalne zakonodaje in ne vpliva na pravico držav podpisnic, da sprejmejo strožje domače predpise in ukrepe v zvezi s trgovino, posedovanjem in prevozom osebkov ogroženih vrst. Te dejavnosti lahko države podpisnice tudi popolnoma prepovedo (Zakon o ratifikaciji Konvencije, 16. člen);
- določiti enega ali več upravnih organov za izvajanje konvencije in izdajanje dokumentov CITES;
- določiti enega ali več strokovnih organov, ki presoja o tem ali mednarodna trgovina z vrstami iz Dodatkov škoduje preživetju teh vrst v naravi;
- omogočiti zaplembo ali vrnitev osebkov v državo izvoznico ter zagotoviti začasno zatočišče za žive osebkke;
- zagotoviti, da so živi osebki med prevozom, tranzitom, zadrževanjem ali natovarjanjem pravilno oskrbovani;
- o kršitvah obveščati Sekretariat konvencije in ustrezno kaznovati nedovoljeno trgovanje z osebki CITES;
- hraniti podatke in Sekretariatu na letni ravni posredovati poročila o izdanih dokumentih CITES;
- pripraviti dvoletno poročilo o zakonodajnih in upravnih ukrepih za izvajanje Konvencije (Dobovšek in Goršek 2006, 50).

3.3 Delovanje in organiziranost Konvencije

Nezakonita trgovina z ogroženimi živalskimi vrstami dosega globalne razsežnosti in predstavlja mednarodni problem, zato za zaščito posameznih vrst pred prekomernim izkoriščanjem zahteva mednarodno sodelovanje (CITESa). K mednarodnemu sporazumu CITES je pristopilo že 180 držav pogodbenic iz celega sveta, katerih delegacije predstavljajo glavni organ konvencije, ki se imenuje Konferenca pogodbenic (Bolješič in drugi 2002, 32).

Konvencijo CITES sestavljajo še Stalni odbor, Odbora za živali in rastline ter delovne skupine (glej sliko 3.1). Za vse naloge, ki jih sprejme Konferenca pogodbenic, skrbi Sekretariat CITES (CITESc).

3.3.1 Konferenca pogodbenic

Konferenca pogodbenic predstavlja glavni organ konvencije CITES. Sestavljajo ga predstavniki vseh držav pogodbenic, ki se na zasedanjih sestajajo vsako drugo ali tretje leto, kjer sprejemajo pomembne odločitve glede:

a) *dodatkov konvencije:*

- pri tem preučijo ohranitveno stanje vrst, ki so v dodatkih konvencije in
- obravnavajo predloge za spremembe dodatkov.

b) *učinkovitosti in slabosti pri izvajanju konvencije:*

- pri tem preučijo dosežene napredke in ugotavljajo pomanjkljivosti pri izvajanju konvencije,

- preučijo predloge in priporočila Sekretariata, Odborov, delovnih skupin in pogodbenic ter predlagajo izboljšave ter ukrepe za učinkovitejše delovanje konvencije,
- preučijo vprašanja povezana z izvajanjem konvencije ter njeno učinkovitostjo, in na podlagi tega sprejemajo nove ali popravljajo obstoječe resolucije (smernice za dolgoročno izvajanje konvencije CITES) in sklepe (navodila namenjena določenemu organu konvencije, npr. Odboru za živali, Sekretariatu CITES).

c) odobritve proračuna

- d) določitve izvoznih kvot, t. j. predlagani izvoz, ki ustreza največjemu številu osebkov vrste, ki se lahko izvozi v enem letu, ne da bi to škodljivo vplivalo na preživetje te vrste v naravi (EU Wildlife Trade Regulations 2013, 135).*

Delo Konference pogodbenic poteka v treh delovnih skupinah. Odbor I je zadolžen za znanstvena vprašanja in obravnavo predlogov za spremembe dodatkov Konvencije, Odbor II obravnava tehnična, administrativna in pravna vprašanja, Odbor III pa skrbi za proračun (Bolješič in drugi 2002, 33).

Do leta 2015 je imela Konferenca pogodbenic 16 rednih zasedanj in dve izredni. Zadnje, šestnajsto zasedanje je potekalo leta 2013 na Tajskem. Na zasedanjih imajo pravico do uveljavljanja spremembe dodatkov samo države pogodbenice. Sprejete spremembe začnejo veljati 90 dni po končanem zasedanju Konference pogodbenic (Predpisi o trgovini s prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami v EU 2007, 10). Zasedanja Konference pogodbenic se lahko poleg predstavnikov delegacij udeležijo tudi predstavniki držav nepogodbenic, agencij Združenih narodov, drugih mednarodnih organizacij ter nevladnih organizacij ali združenj. Ti se lahko srečanja udeležijo le kot opazovalci in nimajo pravice glasovati in odločati (Bolješič in drugi 2002, 33).

3.3.2 Odbori

Konferenca pogodbenic se sestaja na vsake dve do tri leta; v vmesnem času delujejo drugi odbori – Stalni odbor in Odbora za živali in rastline – ki skrbijo za nemoteno delo konvencije. (ARSOc).

Stalni odbor je bil ustanovljen štiri leta po nastanku konvencije CITES (leta 1979) in skrbi za smernice politike glede izvajanja konvencije ter nadzoruje upravljanje proračuna Sekretariata (Predpisi o trgovini s prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami v EU 2007, 9). Stalni zbor sestavlja sedemnajst predstavnikov pogodbenic konvencije CITES, ko jih izvoli Konferenca pogodbenic; njihov mandat traja dve zaporedni obdobji med zasedanji Konference (ARSOc).

Poleg glavnih nalog med ostale pristojnosti Stalnega odbora spadajo tudi:

- nadaljevanje politike Konference pogodbenic v času ko ni zasedanj;
- usmerjanje in nadzorovanje dela drugih odborov in delovnih skupin;
- pripravljanje osnutkov resolucij za obravnavo na Konferencah pogodbenic;
- izvrševanje ukrepov proti pogodbenicam, ki nimajo ustrezne domače zakonodaje za izvajanje Konvencije ali kršijo njene določbe;
- poročanje Konferenci pogodbenic o dogajanju v vmesnem času med zasedanji;
- nadziranje ohranitvenih ukrepov glede trgovine z nekaterimi določenimi vrstami (Bolješič in drugi 2002, 35).

Odbora za živali in rastline sta zadolžena za zagotavljanje bioloških in drugih znanstvenih znanj pri odločanju o vrstah, ki so ali bi lahko bile podvržene ne-trajnostni trgovini. Odbora med drugim tudi preverjata, ali so vrste upravičene do uvrstitve na ustrezen dodatek CITES, podajata strokovna mnenja v primerih, ko posamezne vrste postanejo predmet ne-trajnostnega trgovanja, priporočata ustrezne ukrepe, zagotavljata pomoč strokovnim organom in zbirata informacije o vrstah iz dodatka II z velikim obsegom mednarodne trgovine, itd. (CITESc; Predpisi o trgovini s prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami v EU 2007, 10).

Člane oziroma regionalne predstavnike Odbora za živali in rastline izvoli Konferenca pogodbenic; njihov mandat traja v vmesnem obdobju dveh Konferenc pogodbenic (Bolješič in drugi 2002, 35).

3.3.3 Sekretariat CITES

Sekretariat CITES predstavlja ključni organ za delovanje konvencije. Ima usklajevalno in svetovalno vlogo ter pripravlja priporočila, o katerih pogodbenice na zasedanjih sprejemajo

odločitve. Za izvajanje sprejetih odločitev je nato odgovoren Sekretariat. Njegov sedež je v Švici v Ženevi in deluje pod okriljem Programa Združenih narodov za okolje (UNEP) (Predpisi o trgovini s prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami v EU 2007, 9).

Poleg že naštetih nalog Sekretariat:

- imenuje generalnega sekretarja konvencije;
- zagotavlja pomoč pogodbenicam in jim svetuje glede domače zakonodaje;
- vodi znanstvene študije in projekte, organizira usposabljanje itd.;
- objavlja spremembe dodatkov konvencije ter dopolnitve priročnikov za določanje vrst;
- opravlja druge strokovne in upravne naloge, ki mu jih naložijo Konferenca pogodbenic, Stalni odbor ali pogodbenice (Bolješič in drugi 2002, 37).

3.4 Pomanjkljivosti konvencije CITES

Dobovšek in Goršek (2006, 50) opredelita konvencijo CITES kot primer uspešnega mednarodnega sporazuma, Bolješič (in drugi 2002, 33) pa poleg pozitivnih lastnosti predstavi tudi njene šibkosti. Ena izmed pomanjkljivosti konvencije je ta, da državam pogodbenicam na zasedanjih zelo redko uspe sprejeti soglasje glede obravnavanih tem. »Konferenca pogodbenic konvencije CITES je mesto burnih razprav, kjer se odkrito kažejo nasprotja in zaveznitva med posameznimi državami ali interesnimi skupinami. Močnejši in vplivnejši poskušajo z lobiranjem in političnimi pritiski vplivati zlasti na manjše pogodbenice, da jih podprejo pri glasovanju« (Bolješič in drugi 2002, 33).

Druga pomanjkljivost konvencije je po mnenju Dobovška in Gorška (2006, 48) ta, da mednarodnemu sporazumu kljub vzpostavitvi številnih ukrepov za boj proti nezakoniti trgovini z ogroženimi živalskimi vrstami še ni uspelo preprečiti glavnega razloga za njen obstoj, t. j. povpraševanja. Konvencija nedovoljene trgovine sicer ne more preprečiti, poudarjata avtorja, lahko pa jo oteži in omeji. Marsikdaj lahko uvrstitev ogroženih živalskih vrst v Dodatke konvencije celo pripelje do nasprotnega učinka in še poveča povpraševanje, saj so redke in strogo zavarovane vrste med ljubitelji močno zaželene.

Tretja pomanjkljivost konvencije je njena dvojna narava, saj jo nekatere države članice razumejo in obravnavajo izključno kot trgovinski, druge pa kot naravovarstveni sporazum. Odar in Dobovšek (2011, 59) kot šibkosti konvencije štejeta še »nezadostno izvrševanje njenih določil, ponarejanje uvozno-izvoznih dovoljenj in napačno deklariranje.«

4 Predmet nezakonitega trgovanja z ogroženimi živalskimi vrstami

Izumrtje številnih ogroženih živalskih vrst se v mnogih delih sveta naglo povečuje. Vsak dan izumre od 50 do 150 živalskih vrst, kar je do sedaj največje množično izumrtje divjih vrst (Grm, 2013). Kot poudarja Lichtschein (v Dobovšek in Goršek 2006, 48) so varstveni ukrepi za veliko ogroženih živalskih vrst prišli prepozno, saj so že izumrle ali pa so tako redke, da je njihova usoda negotova in živijo samo še v ujetništvu.

Pri definiciji ogroženosti živalskih vrst, pojasnjuje Mavri (2016) iz Agencije Republike Slovenije za okolje, je potrebno najprej pojasniti kakšne vrste ogroženosti sploh obstajajo. Kriterijev, kaj je ogrožena vrsta, je več. Danes se najpogosteje uporabljajo kriteriji, ki jih je izdelal IUCN (International Union for Conservation of Nature) in na podlagi katerih izdelujejo rdeče sezname vrst. Ogroženost vrste se določa na podlagi velikosti populacije, območja razširjenosti vrste, habitata, predvidljivih groženj vrsti in iz tega izhajajočih trendov. Vsaka država ima lahko svoje kriterije in ogroženost določa po svoje, vendar se najpogosteje uporabljajo IUCN-ovi kriteriji, ki jih včasih države nekoliko dodelajo. IUCN pozna več stopenj ogroženosti:

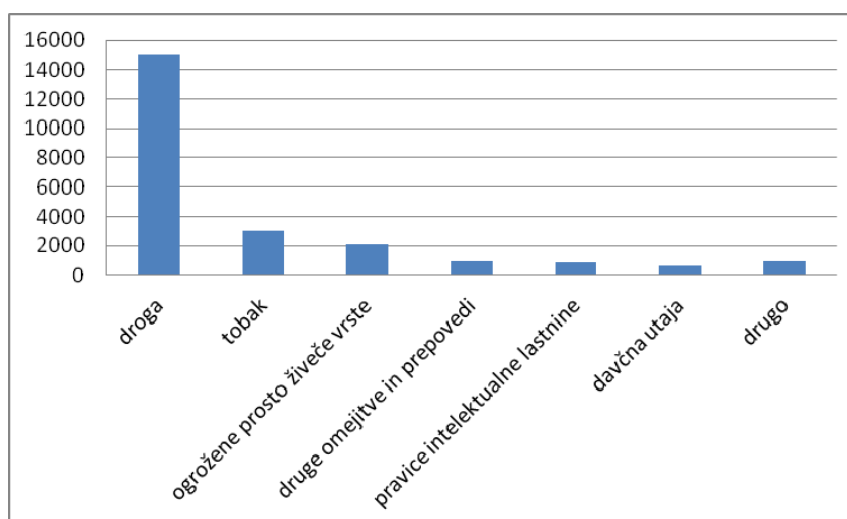
- NE (vrsta ni ovrednotena),
- DD (ni dovolj podatkov za oceno ogroženosti vrste),
- LC (vrsta ni ogrožena, skrb je zanemarljiva),
- NT (vrsta ni ogrožena, je pa skoraj ogrožena),
- VU (vrsta je ranljiva),
- EN (vrsta je prizadeta),
- CR (vrsta je kritično prizadeta),
- EW (vrsta je izumrla v naravi) in

- EX (vrsta je izumrla).

Ogrožene so le vrste z oceno VU, EN, CR ali EW (Mavri 2016). V preteklosti so živalske vrste izumirale zaradi naravnih pojavov, kot je npr. sprememba podnebja. Veliko vrst je izumrlo po koncu ledene dobe, ko so temperature narastle in se vrste niso mogle prilagoditi drugačnim temperaturam. Danes pa največjo grožnjo mnogim živalskim vrstam predstavlja človek in njegovi negativni vplivi na okolje. Človek z onesnaževanjem, spreminjanjem in uničevanjem ekosistemov, ki predstavljajo življenjski prostor, mnogim prosto živečim vrstam, odvzema zatočišče, hrano, sončno svetlobo in ostalo potrebno za njihovo preživetje (Learn more about threatened and endangered species).

Izgubo biotske raznovrstnosti intenzivno poslabšuje tudi nezakonito trgovanje z ogroženimi prosto živečimi vrstami. Evropska Komisija jo to vrsto kriminalitete poimenovala tudi kot nelegalno čezmejno trgovino z biološkimi viri iz divjine (Sporočilo za medije 2014, 2). Nezakonita trgovina z ogroženimi vrstami se po vrednosti uvršča na tretje mesto, takoj za trgovino z mamili in orožjem (WCO v Bolješič in ostali 2002, 19).

Slika 4.1: Število zasegov na mednarodnih mejnih prehodih v letu 2000

Vir: WCO v Bolješič in drugi (2002, 19).

Zaradi razsežnosti nezakonite trgovine z ogroženimi živalskimi vrstami se je povečala politična pozornost. Ameriška političarka Hillary Clinton se je leta 2012 na vedno bolj pereč problem odzvala z javnim opozorilom, da omenjena problematika predstavlja resno grožnjo

varnosti tako na nacionalni kot globalni ravni, zato jo je potrebno začeti obravnavati na vsakem nivoju mednarodne skupnosti. Leto kasneje so Združeni Narodi nezakonito trgovino z ogroženimi prosto živečimi živalskimi vrstami opredelili kot resno obliko organiziranega kriminala, ki se tesno povezuje z divjim lovom in ostalimi transnacionalnimi organiziranimi oblikami kriminala, kot je na primer terorizem (Ratchford in drugi 2013, 3). Voditelji držav G8 in afriški ministri za finance ter voditelji foruma za azijsko-pacifiško gospodarsko sodelovanje APEC so leta 2013 sprejeli ukrepe za boj proti tovrstnemu kriminalu. Evropska Komisija se je na problematiko odzvala tako, da je leta 2014 začela javno posvetovanje o tem, kako bi se lahko Evropska unija učinkoviteje borila proti nezakoniti trgovini s prosto živečimi vrstami. »Nezakonita trgovina s prosto živečimi vrstami sicer ni nov pojav, vendar so se njen obseg, narava in učinki v zadnjih letih znatno spremenili« (Sporočilo Komisije 2014, 2).

4.1 Posledice nezakonite trgovine z ogroženimi živalskimi vrstami

Nezakonita trgovina z ogroženimi živalskimi vrstami ogroža obstoj biodiverzitete in resno škoduje družbi. Pogosto se povezuje z organiziranimi kriminalnimi družbami in predstavlja grožnjo varnosti tako na državni kot globalni ravni. Ogroža vse tiste, ki trpijo za revščino in je njihova prehrana odvisna od lokalnih živali (Illegal and unsustainable wildlife trade, 1). Tovrstni kriminal spodkopava trud držav pri zaščiti in upravljanju z njihovimi naravnimi viri ter ogroža zakonito trajnostno trgovino in trajnostni razvoj (Priporočilo Komisije 2007, 1).

4.1.1 Resno ogrožanje biotske raznovrstnosti

»Ko govorimo o škodi«, opozarjata Dobovšek in Goršek (2006, 48), »ne moremo govoriti o nastanku materialne škode, lahko pa govorimo o izumrtju vrste zaradi nekontrolirane nelegalne trgovine.« Živalske vrste, kot so sloni, nosorogi, opice, tigri in morski psi, so na svetu trenutno med najbolj ogroženimi vrstami, ki jih je nezakonita trgovina pripeljala na rob izumrtja. Divji lov na slone in nosoroge je dosegel najvišjo stopnjo v zgodovini. Po ocenah Evropske Komisije se je v obdobju 2004-2014 število nezakonito ubitih afriških slonov podvojilo, količina zasežene slonovine pa potrojila. Leta 2012 je bilo ubitih približno 22.000 slonov, leta 2013 pa zaseženih več kot 40 ton nezakonite slonovine (Sporočilo Komisije 2014, 3).

Zaradi divjega lova na dan umre okvirno 100 afriških slonov. Povečuje se tudi divji lov na nosoroge. Leta 2009 je bilo zaradi divjega lova ubitih 122 nosorogov, leto kasneje je številka poskočila na 333, leta 2011 se je lov povečal na 341, leta 2012 na 668 in leta 2013 na 1000. Vlada Južne Afrike je leta 2014 poročala o izgubi 1215 nosorogov v samo enem letu, kar v povprečju pomeni smrt treh nosorogov na dan (Global Black Market Information). Od leta 2010 je bilo v štirih letih ulovljenih okrog 2500 nosorogov, kar znaša 80 % njihove celotne populacije. Večina nosorogovih rogov je namenjenih v Vietnam in na Kitajsko.

Divji lov je odgovoren tudi za 78 % smrti sumatranskih tigrov, katerih koža in kosti na črnem trgu dosegajo visoko vrednost. Poleg naštetega nezakonita trgovina ogroža še veliko drugih živalskih in rastlinskih vrst, ko so npr. korale, plazilci, luskavce, rastline in živali, ki se uporabljajo za medicinske namene, itd. (Sporočilo Komisije 2014, 3).

4.1.2 Organizirano kriminalno delovanje

Nezakonito trgovino z ogroženimi živalskimi vrstami so Združeni Narodi opredelili kot hudo obliko organiziranega kriminala (Sporočilo Komisije 2014, 2). Remicova in Dobovšek (2012, 398) razlagata, da se nezakonita trgovina z ogroženimi živalskimi vrstami sicer pojavlja v različnih pojavnih oblikah, vendar je najnevarnejša in najresnejša tista, ki jo obvladuje organizirana kriminaliteta. Ta se pogosto povezuje z drugimi sorodnimi pojavi, ki ogrožajo nacionalno in globalno varnost: obstoj kriminalnih združb, terorizem, korupcija, nasilje, trgovina z ljudmi, drogami in orožjem. Avtorja opredelita naslednje ključne dejavnike pri organiziranem kriminalnem delovanju: »načrtovanje, zadostna finančna podpora, uporaba groženj in nasilja, mednarodno upravljanje pošiljk, ponarejanje in kraja dokumentov, uporaba najsodobnejše opreme in oborožitve, ustvarjanje visokih zaslužkov ter zmožnost pranja velikih količin denarja« (Remic in Dobovšek 20102, 399).

Svet Evrope (Council of Europe 2005, 21) je organizirano kriminaliteto opredelil z enajstimi kriteriji, ki jih je razdelil v dveh kategoriji, in sicer na obvezne in izbirne.

Obvezni kriteriji:

- sodelovanje treh ali več oseb;
- delovanje v daljšem ali nedoločenem časovnem obdobju;

- sum ali obsodba hudega kaznivega dejanja;
- namen je pridobivanje dobička in/ali moči.

Izbirni kriteriji:

- vsak udeleženec ima določeno vlogo ali naloge;
- uporaba kodeksa notranje discipline in nadzora;
- uporaba nasilja ali drugih oblik zastraševanja;
- vpliv na politične institucije, medije, javno upravo, pravosodje, organe odkrivanja in pregona ter gospodarstvo s pomočjo korupcije in ostalih sredstev;
- uporaba gospodarskih in drugih podobnih podjetniških organizacijskih struktur;
- vpletenost v pranje denarja;
- delovanje v mednarodnem okolju.

Kazniva dejanja zoper ogrožene živalske vrste se uvrščajo med bolj skrite oblike organiziranega kriminala, ki ga ne slišimo in ne vidimo. »Ne odvijajo se na ulicah, javnih ali zasebnih objektih, ampak v ali blizu gospodarskih združb (velikokrat zelo uglednih), gozdovih, naši neposredni bližini, odročnih in tihih naravnih parkih ter drugih življenjskih okoljih« (Dobovšek in Goršek 2006, 47). Avtorja pojasnjujeta, da nezakonita trgovina z ogroženimi živalskimi vrstami vsebuje značilnosti kriminalitete belega ovratnika in klasične premoženjske kriminalitete, ker kazniva dejanja po navadi načrtujejo in izvajajo osebe, za katere je značilno, da so dobro situirane in v družbi pogosto izkoriščajo svoj socialni položaj. Te osebe se po navadi organizirajo v kriminalne združbe, ki so v zakonu o ratifikaciji Konvencije ZN proti mednarodnem organiziranem kriminalu definirane kot strukturirane skupine treh ali več oseb, ki v daljšem časovnem obdobju delujejo s ciljem storiti enega ali več težjih zločinov ali kaznivih dejanj, da bi pridobile finančne ali druge premoženjske koristi (Remic 2011, 18).

Nezakonita trgovina z ogroženimi živalskimi vrstami je dobro organizirano kriminalno dejanje. Naylor (v Remic in Dobovšek 2012, 400) razlaga, da se na dnu lestvice najprej nahaja lokalno prebivalstvo, ki pri divjem lovu pomaga profesionalnim lovcem. Da bi ustregli zahtevam naročnika, so divji lovci dobro organizirani in oboroženi za ustrezno ravnanje

oziroma predelavo ubitih živali. Divji lovci nato blago prodajo preprodajalcem, ti pa naprej izvoznikom, ki so največkrat tudi tihotapci. Ko blago prispe v ciljno državo, ga prevzamejo uvozniki, ki ga nato dostavijo trgovcem na debelo, ti pa ga naprej razdelijo trgovcem na drobno. Vrh lestvice zasedajo kriminalne združbe, za katere je značilno, »da so nagnjene k nasilju, imajo dovolj finančnih sredstev za uspešno izvajanje svojih nezakonitih aktivnosti ter številne zveze in poznanstva, ki so jim v pomoč pri globalnem trgovanju« (Zimmerman v Remic in Dobovšek 2012, 401).

4.1.3 Ogrožanje trajnostnega razvoja

Nezakonita trgovina z ogroženimi živalskimi vrstami med drugim ogroža mnoge države in družbe, v katerih se ogrožene vrste nahajajo, ker z njo države izvoznice teh vrst, predvsem države v razvoju, izgubljajo pomemben del prihodkov, ki ga dobijo z njihovo legalno trgovino (Lin v Odar in Dobovšek 2011, 58). Lokalne skupnosti so prikrajšane za pomembne priložnosti za trajnostno preživljanje, saj se nezakonita trgovina tesno povezuje s korupcijo in nezakonitimi denarnimi toki, kot je npr. pranje denarja. »Vlade zaradi nezakonite trgovine s prosto živečimi vrstami izgubijo pomembne vire prihodkov, medtem ko imajo mednarodne kriminalne mreže od nje koristi« (Sporočilo Komisije 2014, 2).

Okoljevarstvenica Valerie Hickey razlaga, da boj proti nezakoniti trgovini z ogroženimi živalskimi vrstami obenem predstavlja tudi boj za človeštvo, saj »tovrsten kriminal vodi v širjenje orožja tam, kjer je potrebno manj in ne več konflikta, zagotavlja denar za korupcijo v tistih državah, ki se s to težavo že soočajo ter škoduje dobremu vladanju, demokraciji in transparentnosti v tistih državah, ki so najbolj potrebne miru« (Ratchford in drugi 2013, 11).

4.1.4 Ogrožanje zdravja

Nezakonita trgovina z ogroženimi živalskimi vrstami poteka brez sanitarnega in veterinarskega nadzora, zato lahko vpliva na prenos in širjenje bolezni. Te bolezni ne prizadenejo samo ljudi, ampak tudi druge živalske vrste in ekosisteme. Prenosljive bolezni živalskega izvora povzročajo milijardno ekonomsko škodo po celem svetu (Wildlife Conservation Society 2013). McMurray (v Remic 2011, 64) ocenjuje, da naj bi kar 75 % vseh nalezljivih bolezni prenesle živali. Od leta 1980 se je pojavilo 35 novih nalezljivih bolezni,

med katerimi sta tudi SARS, ki je povezan s trgovino malih zveri, in ebola, ki je posledica stika ljudi z opicami (Franko 2014, 30). Bolezni, ki se prenašajo z ljudi na živali in obratno, se imenujejo zoonoze. »Znanih je že več kot 200 zoonoz, odkrivajo pa se vedno novi povzročitelji, ki so nevarni tako za ljudi kot za živali« (Bolješič in drugi 2002, 120).

4.2 Dejavniki za obstoj nezakonite trgovine z ogroženimi živalskimi vrstami

Med glavne dejavnike, ki omogočajo in širijo obstoj nezakonite trgovine z ogroženimi živalskimi vrstami, spadajo: revščina, majhna politična pomembnost, nezadostna sredstva na nacionalni ravni in premajhna ozaveščenost o resnosti te težave. Večina avtorjev – Dobovšek, Goršek, Remic, Ratchford, Jenić in drugi – izpostavi naslednje štiri glavne dejavnike.

4.2.1 Naraščajoče povpraševanje po ogroženih živalskih vrstah

Dobovšek in Jenić (2014, 31) potrošnike označita kot gonilno silo za razvoj nezakonite trgovine z ogroženimi živalskimi vrstami. »Pri ljubiteljih in zbiralcih so redkejše vrste bolj iskane in dosegajo višjo ceno,« pojasnjujeta Dobovšek in Goršek (2006, 48), zato pogosto »prekupčevalci uničijo celotno naravno populacijo vrste samo zato, da bi na trgu dosegli višjo ceno.« Bolj ko je vrsta ogrožena in redka, bolj je iskana. Posedovanje ogroženih živalskih vrst predstavlja tudi statusni simbol in prestiž.

Povpraševanje po ogroženih živalskih vrstah izhaja iz različnih razlogov. Lahko gre za kulinariko, saj določeni deli živali slovijo kot kuharska specialiteta (npr. opičji možgani, plavuti morskih psov, školjka morski datelj itd.). Ponekod, predvsem v Afriki in Aziji, vlada prepričanje, da imajo živalski proizvodi zdravilne učinke, zato za pripravo tradicionalnih zdravil množično pobijajo nosoroge (katerih rog naj bi zdravil raka), tigre, slone itd. »Lahko gre tudi za trofeje, nakit, obleko in obutev, arhitekturni element, modni dodatek ali dodatek notranje opreme in hortikulture, lahko izvira iz želje po eksotičnih hišnih ljubljencih ali po obogatitvi živalskih vrtov ali pa iz potreb v znanstvene namene, kot so laboratorijski poskusi« (Remic in Dobovšek 2012, 397). V Kolumbiji npr. v raziskovalne namene vsako leto uporabijo dvesto tisoč nezakonito pridobljenih divjih živali.

Dobovšek in Goršek (2006, 49) ocenjujeta, da lahko v prihodnosti pričakujemo porast povpraševanja predvsem iz krogov ljudi, ki jim kupna moč narašča. Kot pojasnjujeta avtorja, potencialni kupci običajno niti ne vprašajo za ceno, temveč le želijo, da se določena živalska vrsta čim prej pojavi v njihovi lasti. In prav takšno povpraševanje, ki temelji na slabi ozaveščenosti in egoizmu posameznikov, je po mnenju Remiceve in Dobovška (2012, 399), najtežje omejiti in preprečiti.

4.2.2 Visoka dobičkonosnost

Po dobičku se nezakonita trgovina z ogroženimi živalskimi vrstami uvršča na tretje mesto, takoj za tihotapljenjem prepovedanih drog in orožja (Dobovšek in Goršek 2006, 48). Kot eno najbolj profitabilnih kriminalnih dejanj, ki zahteva minimalen »input« in prinaša visok »output«, je nezakonita trgovina z ogroženimi živalskimi vrstami za organizirane kriminalne mreže še posebej privlačen posel. Vrednost letnega prometa nezakonite trgovine z ogroženimi prosto živečimi vrstami znaša okoli 10 do 20 bilijonov ameriških dolarjev (Interpol v Hormats 2012). Največjo vrednost na črnem trgu dosejata roževina in slonovina. Cena za kilogram roževine znaša med 65.000 in 97.000 ameriških dolarjev, kilogram slonovine pa 1800 ameriških dolarjev. Slednji je leta 2010 znašal skoraj polovico manj, 750 dolarjev (Global Black Market Information).

Tabela 4.1: Tržne vrednosti nekaterih ogroženih živalskih vrst

Vrsta/izdelek	Končna cena (USD)
Gorila	400.000
Snežni leopard (koža)	60.000
Roževina (rog)	45.000
Tiger (koža)	35.000
Slonovina (rog)	1.800
Morski pes (plavut)	100
Vir: Global Black Market Information: Wildlife trafficking.	

4.2.3 Redki primeri sodnega pregona in zanemarljivo nizke kazni

Marsikatero vlado še vedno ne obravnavajo kaznivih dejanj zoper ogrožene živalske vrste kot primer resne transnacionalne organizirane kriminalitete. Remicova in Dobovšek (2012, 399)

razlagata, »da to izhaja iz omejenih zmožnosti organov odkrivanja in pregona ter njihove volje, da bi kaznovali taka nezakonita dejanja, ter predvsem zaradi pomanjkanja virov, infrastrukture in znanja ter politične korupcije.« V Južni Afriki, kjer zaradi divjega lova dnevno umre vsaj sto slonov in trije nosorogi, kazen za divje lovce znaša 14.000 ameriških dolarjev. Čeprav sta roževina in slonovina danes na črnem trgu v Južni Afriki bolj vredna kot diamanti in kokain, je kazen za nezakonito trgovino z ogroženimi vrstami občutno manjša kot za trgovanje s kokainom, kjer kazen znaša vsaj 5 let zapor. Podoben primer je Japonska, kjer trgovanje s slonovino kaznujejo z 2100 evri, za tihotapljenje drog pa s štirinajst leti zapor (Ratchford in ostali 2013, 17).

4.2.4 Nizka verjetnost razkrinkanja in ujetja

Preiskovanje nezakonite trgovine z ogroženimi živalskimi vrstami je dolgotrajno in zapleteno, pojasnjujeta Dobovšek in Goršek (2006, 47), »ker se storilci teh kaznivih dejanj velikokrat povežejo s tujino, zato mora policija pri preiskovanju, še posebej pa pri dokazovanju teh kaznivih dejanj, poleg domačih materialnih in procesnih določb upoštevati še tuje pravne standarde.« Pri tem pa kriminalisti naletijo na vrsto težav, kot je pomanjkanje znanja o varovani živali, o naravovarstveni skupnosti, o zbirateljih itd.

4.3 Glavna območja nezakonite trgovine z ogroženimi živalskimi vrstami

Remicova in Dobovšek (2012, 398) razlagata, da je visoko povpraševanje značilno zlasti za območja s kupci, ki so finančno sposobni plačati višjo ceno za želeno blago, kar pomeni, da večina povpraševanja po nezakonitem blagu prihaja iz razvitih držav. Po drugi strani pa večina ponudbe izvira iz držav v razvoju, saj so te, kot navajata avtorja, »pogosto politično nestabilne in posledično niso sposobne razviti kapacitet za omejevanje divjega lova«. Nekaterе države imajo torej primarno vlogo izvoznic, druge pa v veliki meri uvoznic. Med glavne izvoznice spadajo predvsem države Južne Amerike, Afrike, Azije in Vzhodne Evrope, med najpomembnejše uvoznice pa zahodnoevropske in bližnjevzhodne države, ZDA ter daljnovzhodne države (predvsem Japonska, Hongkong, Koreja in Singapur (Bolješič in drugi 2002, 16).

Med največje potrošnike nezakonitih izdelkov iz ogroženih živalskih vrst se uvršča Kitajska, kjer je največ povpraševanja po slonovini, roževini, tigrovih kosteh in plavutih morskih psov. Intenzivno povpraševanje na Kitajskem je tesno povezano z nasiljem in organiziranim divjim lovom v Afriki in drugod po svetu. Takoj za Kitajsko drugi največji trg predstavljajo ZDA, kjer na leto zasežejo okoli 10 milijonov dolarjev vredne nezakonite trgovine z ogroženimi vrstami. ZDA je glavni trg za redke plazilce (krokodil, piton, morske želve), žive sesalce (slone in medvede) in izdelke iz slonovine (Rathford in drugi 2013, 9).

Evropska unija velja za tretjo največjo uvoznico nezakonite trgovine z ogroženimi živalskimi vrstami na svetu (Europol v *The EU Approach to Combat Wildlife Trafficking*). EU ne predstavlja samo končni trg, ampak tudi glavno tranzitno točko predvsem med Afriko in Azijo. Samo v enem letu so v EU zasegli več kot 7000 pošiljk, ki so vsebovale več kot 3,5 milijona zaščitene prosto živečih vrst. Vsaj tretjino zasežene slonovine na svetu odkrijejo v Evropi, predvsem v Belgiji, Franciji, na Portugalskem in v Veliki Britaniji (Rathford in drugi 2013, 9). Leta 2014 so v EU zabeležili skupno 1116 kršitev nezakonite mednarodne trgovine z ogroženimi prosto živečimi vrstami. Od tega je bilo največ primerov (40 %) namenjenih v medicinske namene, pri 13 odstotkih primerov je bil predmet kršitve nezakonita posest ogroženih koralnjakov, pri 10 odstotkih pa slonovina. V ostalih primerih je šlo za dele ali izdelke iz mrtvih plazilcev in sesalcev, žive plazilce in kaviar (*Overview of important international seizures in the EU 2015*, 2).

Čeprav se na prvi pogled zdi nezaznavno, tudi Slovenija prispeva svoj delež k siromašenju živalskega sveta. V trgovino z ogroženimi živalskimi vrstami so na področju Slovenije najpogosteje vključene mrtve živali, njihovi deli ali izdelki iz njih (Dobovšek in Jenić 2014, 28). Slovenija v mednarodnem okolju ne nastopa kot bistvena izvorna država, ampak je predvsem v zadnjem desetletju postala izrazita uvoznica tujerodnih ogroženih živali (Remiceva in Dobovšek 2012, 420).

5 Nezakonita trgovina z morskimi datlji

V Sloveniji se nezakonita trgovina z ogroženimi živalskimi vrstami pojavlja v dveh različnih oblikah:

- a) kot posledica nepoznavanja posameznikov, predvsem turistov, o predpisanih omejitvah mednarodnega trgovanja z ogroženimi prosto živečimi vrstami in
- b) kot organizirana kriminaliteta, ki se pojavlja predvsem pri tihotapljenju morskih datljev.

Prav slednja, kot opozarjajo številni avtorji (Remic in Dobovšek 2012; Trampuš 2015; Dobovšek in Jenić 2014), predstavlja resen naravovarstveni in družbeni problem, saj je s ponudbo in povpraševanjem po morskih datljih tesno povezano uničevanje morskega ekosistema; vmesna člena verige sta tudi tihotapstvo in nezakonita trgovina.

5.1 Morski datelj (*Lithophaga Lithophaga*)

Morski datelj (lat. *Lithophaga Lithophaga*) je školjka iz družine morskih klapavic in je razširjena po celotni sredozemski obali. V Atlantskem oceanu poseljuje obale Portugalske in Severne Afrike vse do Senegala. Najdemo jo lahko tudi ob severni obali Angole (Consideration of proposals for amendment of appendices I and II 2004, 1).

Dobovšek in Jenićeva (2014, 28) morskega datlja opišeta kot endolitsko školjko, ki po barvi in obliki spominja na sadež datljeve palme. Školjka raste zelo počasi in potrebuje za dosego petih do šestih centimetrov približno 25 let. Večinoma poseljuje gole apnenčaste skale, v slovenskem morju pa največkrat skale peščenjaka. Pojavlja se od plitvin vse do globine sedmih metrov v zgornjem sublitoralno oziroma v plitvomorski obali, kjer so najugodnejše življenjske razmere (svetloba, raznolikost dna itd.) in zato najbujnejše življenje (Zei v Dobovšek in Jenić 2014, 28). Živi v rovih, ki jih vrta do 20 cm globoko v apnenčasto skalo in betonske pomole s pomočjo izločka žleznih celic ter vertikalnih in rotacijskih gibov. Številni rovi in luknje kasneje postanejo osnova za naselitev in preživetje ostalih morskih organizmov (Consideration of proposals for amendment of appendices I and II 2004, 3).

5.2 Deležniki in posledice nezakonite trgovine z morskimi datlji

5.2.1 Potrošniki

Morski datelj že od nekdaj velja za izjemno priljubljeno in cenjeno kulinarično specialiteto, zato je glavni namen izkoriščanja te vrste školjk izključno za komercialne potrebe (Consideration of proposals for amendment of appendices I and II 2004, 1). Trampuševa (2015, 7) iz Zavoda RS za varstvo narave navaja, da so kupci morskih datljev po navadi poslovneži, politiki, jadranci in ostale dobro situirane osebe, ki si lahko privoščijo dražje specialitete in jim uživanje dragih školjk pomeni način za dvig njihovega ugleda; svoj užitek ter prestiž postavljajo pred okoljsko odgovornostjo. Čeprav uživanje morskih datljev povzroča obsežne in uničujoče spremembe v naravi, s stališča kupcev naravovarstveni problem ne obstaja. Ti ga zaznavajo le posredno, saj se uničevanje narave dogaja stran od njihovih oči, pod morsko gladino, in stran od njihove vsakodnevne zaznavne realnosti. Priča so mu le nekateri morski biologi, potapljači in ribiči (Trampuš 2015, 9).

5.2.2 Nabiralci

Glavni problem se dogaja pod morsko gladino. Macri (v Dobovšek in Jenić 2014, 29) opozarja, da nabiralci za krožnik testenin z morskimi datlji uničijo tudi do deset kvadratnih metrov morskega dna. Za razliko od drugih školjk, ki živijo pritrjene na skali ali zarite v peščeno morsko dno, morski datlji živijo globoko v rovih skal (O morskih datljih). »Ko školjka načne rov, je majhna, zato je odprtina rova manjša kot notranji rov; morski datelj se ne more vrniti na prostost, dolbe lahko samo naprej« (Dobovšek in Jenić 2014, 28). Nabiranje morskih datljev je zato izvedljivo samo na en način, in sicer z razbijanjem skal. Včasih so morske datlje nabirali za lastno uporabo in brez škodljivih posledic za naravo, v drugi polovici 20. stoletja pa se je obseg povpraševanja bistveno povečal. Danes školjke nabirajo večje skupine profesionalnih potapljačev na različnih mestih hkrati, ki z močnimi orodji, kot so pnevmatska kladiva in eksplozivi, rušijo skale in uničujejo morsko dno (Dobovšek in Jenić 2014, 28).

Gonzalez (v Consideration of proposals for amendment of appendices I and II 2004, 3) ocenjuje, da na enem kvadratnem metru živi od 336 do 1600 morskih datljev, profesionalni

nabiralec pa jih lahko v enem dnevu nabere med 15 in 25 kilogrami, s čimer povzroči dezertifikacijo obale v razmahu petih kilometrov (Dobovšek in Jenić 2014, 29). Nabiranje poteka celo leto, predvsem ob jutranjih in večernih urah, da sonce ne pokvari ulova. Pri nabiranju so nabiralci pozorni na to, da na obali ni ljudi, ker je razbijanje skal pod vodo zaradi uporabe pnevmatskih kladiv zelo glasno. »Večkrat imajo na obali pomočnike, ki potapljača v vodi z žvižgi ali metanjem kamnov opozarjajo, če se približuje morebitna nevarnost v obliki policistov ali ribiških inšpektorjev« (Dobovšek in Jenić 2014, 32). Nabiralci najprej skale razbijejo s pnevmatskimi kladivi, nato pa školjke iz kamnov, kamor se zavrtajo, vlečejo s pincetami.

Zaradi razbitih skalnatih balvanov posledično nastane manjše kamenje, ki ga, kot opisuje Lipej (v Dobovšek in Jenić 2014, 28), »valovi prevračajo sem ter tja, odnašajo in premikajo, to pa vodi do izgube bivališč za številne vrste morskih nevretenčarjev, alg in rib.« Ker se na razbite delce skal organizmi ne morejo več naseliti, je morsko dno ob obalah Jadranskega morja in predvsem v Istri že skoraj popolnoma uničeno. Bolješič (2015) pri tem dodaja, da ima nabiranje morskih datljev poguben vpliv tudi na upad rib in posledično ribištva, gostinstva, potapljaštva in navsezadnje tudi turizma. Manj rib v obalnem morju pomeni manjšo biotsko pestrost morskega dna, kar privede do manj privlačnih območij za kopanje in potapljanje, ipd.

Ob neprestanem nabiranju in razbijanju skal se življenje naorskem dnu ne more obnoviti, zato bo narava potrebovala vrsto let, da se bo morski ekosistem obnovil. Dobovšek in Jenićeva (2014, 29) predvidevata, da proces obnavljanja poteka vsaj dvajset, ponekod tudi do petdeset let. Čeprav je trgovanje z morskimi datlji zakonsko prepovedano, nabiranje v nekaterih delih Jadranskega morja še vedno poteka tako intenzivno in agresivno, da je morski ekosistem ponekod že popolnoma uničen in se ne more več obnavljati. Številne študije kažejo, da je zaradi negativnih vplivov nabiranja morskih datljev obala ponekod pričela spreminjati svojo prvotno obliko. V Italiji je analiza (Guidetti 2011, 691) pokazala, da je zaradi nabiranja morskih datljev uničene že 360 km skalnate obale ob Pulji, regiji na jugu Italije.

Nekateri strokovnjaki posledice agresivnega nabiranja morskih datljev primerjajo z uničevanjem koralnih grebenov in črpanjem omejenih zalog nafte ter pri tem opozarjajo, da je zaradi počasne ali celo nemogoče obnove uničenega okolja nabiranje morskih datljev izrazito netrajnostna dejavnost« (O morskih datljih).

5.2.3 Tihotapci in preprodajalci

Nabiranje in trgovanje z morskimi datlji je zaradi uničujočih posledic za naravo in družbo prepovedano. Kot posledica prepovedi in stalnega povpraševanja, pa se je, navaja Trampuševa (2015, 6), razvilo tihotapstvo.

V Sloveniji se morske datlje ne nabira pogosto, ker so zaradi prekratke obale nahajališča majhna. Kljub temu, opozarjajo številni avtorji (Trampuš 2015; Arih 2010; Remic in Dobovšek 2012; Dobovšek in Janić 2014), se Slovenija aktivno vključuje v nezakonito trgovanje in tihotapljenje morskih datljev, ki poteka od Hrvaške, preko Slovenije v Italijo. Slovenija pri tihotapljenju te vrste školjk velja predvsem za tranzitno in vse bolj pogosto tudi za končno državo.

Mreža tihotapcev je dobro organizirana (Trampuš 2015, 7). Nabrane školjke iz morja spravijo v plastične vreče, ki jih pri tihotapljenju čez meje skrijejo v prtljažnik avtomobila, med osebno prtljago, včasih tudi v rezervna kolesa. Z nezakonito pridobljenimi školjkami se nato na črnem trgu trguje brez ustreznih sanitarnih in veterinarskih kontrol, kar lahko predstavlja resno grožnjo zdravju ljudi (Consideration of proposals for amendment of appendices I and II 2004, 5). Zavod RS za varstvo narave opozarja, »da je pred prodajo pomembno prečistiti školjke v centru za prečiščevanje (deporacijski center), ki je pod nadzorom veterinarske službe,« saj se namreč vse školjke hranijo s filtriranjem vode, kar pomeni, da lahko v sebi zadržujejo tudi morebitne strupe ali bakterije (O morskih datljih).

Trgovina z morskimi datlji cveti že vrsto let, vendar pa se je z razvojem turizma povpraševanje po školjkah še povečalo in problem nezakonitega nabiranja in izvoza je vsako leto bolj viden. Ker so pri kupcih redkejše vrste bolj iskane, morski datelj na črnem trgu dosega visoko tržno vrednost. Nezakonita trgovina z morskimi datlji velja za visoko dobičkonosen posel. V Italiji lahko školjka na črnem trgu doseže ceno med 100 in 300 evri na kilogram. Cena pretihotapljenih morskih datljev v Sloveniji znaša okoli 35 evrov na kilogram, v restavracijah pa ta cena zraste tudi do 130 evrov za kilogram školjk (Stojiljković v Dobovšek in Janić 2014, 30).

Dobovšek in Jeničeva (2014, 29) razlagata, da »divji lovci teh školjk ne prodajajo po običajnih komercialnih poteh, ampak direktno posameznikom, najpogosteje prestižnim restavracijam, te pa jih nato ponujajo svojim strankam izven menija pod mizo«.

5.2.4 Gostinci

Slovenske restavracije slovijo kot zanesljivi ponudniki morskih datljev, za katere je znano, navajata Remicova in Dobovšek (2012, 423), »da redno ali občasno trgujejo z morskimi datlji, vendar je trgovino izredno težko dokazati, saj morske datlje največkrat strežejo poznanim gostom in zaključenim družbam, ki so predhodno naročene ipd.« Čeprav so gostinci dobro seznanjeni z zakonom in prepovedjo trgovanja z morskimi datlji, s to prakso nočejo prenehati, ker se bojijo, kot razlaga Trampuševa (2015, 15), da jim bodo gostje zbežali k ponudnikom, kjer morske datlje še imajo. V Sloveniji morski datlji že od nekdaj slovijo kot cenjena regionalna posebnost in prav zaradi močno poudarjenega odnosa do kulinarčne dediščine, gostinci te tradicije ne želijo opustiti (Trampuš 2015, 16).

5.3 Varstvo morskega datlja

Nezakonita trgovina z morskimi datlji dosega globalne razsežnosti. Poteka po celem Sredozemlju, največ med SZ Afriko in JV evropskimi državami, od koder se uvozijo v države Evropske unije. Glavne države, med katerimi poteka organizirana nezakonita trgovina, so: Albanija, Alžirija, Bosna in Hercegovina, Srbija in Črna gora, Hrvaška, Slovenija, Italija, Ciper, Egipt, Francija, Grčija, Izrael, Libanon, Libija, Malta, Mavretanija, Monako, Maroko, Portugalska, Senegal, Španija, Sirija, Tunizija in Turčija (Consideration of proposals for amendment of appendices I and II 2004, 2).

Negativni vplivi intenzivnega nabiranja in trgovanja z morskimi datlji se kažejo na različnih področjih:

a) naravovarstveni vidik:

- množični upad števila populacije morskih datljev;
- uničevanje morskega dna, ki predstavlja življenjski prostor, zavetje in prehrano mnogim morskim vrstam;
- ogrožanje biotske pestrosti morskega ekosistema.

b) Družbeni vidik:

- organizirana kriminaliteta, ki se pojavlja pri tihotapljenju morskih datljev, se tesno povezuje z nasiljem, korupcijo in ostalimi kriminalnimi dejavnostmi;
- pretihotapljene školjke so zdravstveno oporečne in ogrožajo zdravje ljudi (O morskih datljih).

Evropska agencija za okolje sporoča, da je prekomerno izkoriščanje morskih datljev v Mediteranskem morju pripeljalo do resne zaskrbljenosti, ki zahteva potrebo po izvajanju strožjih ukrepov (Consideration of proposals for amendment of appendices I and II 2004, 4). Zaradi ogrožanja preživetja te vrste školjke, uničevanja morskega ekosistema, ki posledično ogroža tudi življenjski prostor ostalih organizmov, in povečanja kriminala, je morski datelj zakonsko zaščiten (Zei v Dobovšek in Jenić 2014, 28).

Morski datelj je zavarovan s slovensko zakonodajo že od leta 1993. Leta 2004 pa je Slovenija z vstopom v Evropsko unijo skupaj z Italijo podala pobudo, da bi se morski datelj uvrstil na dodatek II konvencije CITES o mednarodni trgovini z ogroženimi prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami. To je bilo pomembno dejanje, saj je od takrat naprej strogo prepovedano vsakršno nabiranje, posedovanje, kupovanje, prodajanje, uvoz in izvoz ter uničenje habitata (Consideration of proposals for amendment of appendices I and II 2004, 4). Čeprav je morski datelj zakonsko zaščiten, pa nezakonito nabiranje in trgovanje še vedno poteka v velikem obsegu.

CITES (v Consideration of proposals for amendment of appendices I and II 2004, 6) navaja, da zaradi specifičnega življenjskega okolja in počasne rasti umetno gojenje morskega datlja ni mogoče. Školjka se prehranjuje izključno samo s pičlo planktonsko hrano, ki mu jo morje prinaša skozi majhno odprtino, zato raste skrajno počasi. Za prodajo je morski datelj primeren šele, ko zraste pet do šest centimetrov v dolžino, za kar potrebuje vsaj 25 let (Ozretić v Consideration of proposals for amendment of appendices I and II 2004, 2). »Za primerjavo, mediteranske klapavice (dagnje, pedoči), ki so za razliko od morskega datlja primerne tudi za gojenje, dosežejo primerno velikost že v dveh letih« (O morskih datljih). Dobovšek in Jenićeva (2014, 29) pri tem opozarjata, da bi se z umetnim gojenjem lahko nezakonita trgovina še bolj razširila, ker bi bilo težje ugotavljati, katere školjke so umetno gojene in katere ne.

6 Ukrepi zoper nezakonito trgovino z morskimi datlji

6.1 Zakonski ukrepi

Zaradi uničujočih posledic, ki jih ima nezakonito trgovanje na živalske vrste in njihovo življenjsko okolje, skušajo države omejiti ali preprečiti tovrstno problematiko s sprejetjem ustrezne zakonodaje. To velja tudi za morskega datlja, ki je skupaj s svojim habitatom zavarovan s številnimi mednarodnimi in domačimi predpisi, ki prepovedujejo nabiranje, prodajo, posedovanje, trgovanje, izvoz ali uvoz te vrste školjk. Prepovedi veljajo v vseh državah Evropske unije in v večini sredozemskih držav, vključno z Italijo, Hrvaško in Slovenijo, med katerimi še posebej aktivno poteka nezakonito trgovanje z morskimi datlji (Trampuš 2015, 2).

Varstvo morskega datlja določajo:

- a) Konvencija o mednarodni trgovini z ogroženimi prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami (CITES),
- b) Uredba o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah,
- c) Uredba o ravnanju in načinih varstva pri trgovini z živalskimi in rastlinskimi vrstami,
- d) Zakon o ohranjanju narave,
- e) Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam.

V Sloveniji je ogrožena živalska vrsta tista, »katere obstoj je v nevarnosti in ki je kot taka opredeljena v rdečem seznamu ogroženih rastlinskih in živalskih vrst« (ZON, 80. člen). Rdeči seznam razporeja ogrožene vrste po kategorijah ogroženosti. Morski datelj se na seznamu uvršča v kategorijo, v katero se uvrstijo vrste, katerih številčnost se je kritično zmanjšala in katerih obstanek na območju Republike Slovenije ni verjeten, če bodo dejavniki ogrožanja delovali še naprej (Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam, 3. člen).

Prepoved nabiranja in trgovanja z morskimi datlji je bila v Sloveniji prvič opredeljena leta 1993 v Uredbi o zavarovanju ogroženih živalskih vrst (Trampuš 2015, 6). Leta 2000, ko je

bila v Sloveniji ratificirana Konvencija CITES, se je varstvo morskega datlja začelo izvajati tudi z mednarodnimi predpisi.

Sprva je izvajanje konvencije CITES temeljilo neposredno na uporabi zakona o njeni ratifikaciji (Arih 2010, 2), kjer so v uvodu konvencije zapisane dolžnosti držav pogodbenic, ki priznavajo, da:

- »so prosto živeče živalske in rastlinske vrste v mnogih lepih in raznovrstnih oblikah nenadomestljiv del naravnih sistemov zemlje, ki ga moramo varovati za te in prihodnje rodove;
- se zavedajo vedno večje vrednosti prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst z estetskega, znanstvenega, kulturnega, rekreacijskega in gospodarskega vidika;
- priznavajo, da narodi in države so in bi morali biti najboljši skrbniki svojih prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst;
- poleg tega priznavajo, da je za varstvo določenih prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst pred pretiranim izkoriščanjem zaradi mednarodne trgovine bistveno mednarodno sodelovanje;
- so prepričane o nujnosti sprejetja ustreznih ukrepov v ta namen« (MKTOZR 1999).

Konvencija CITES se v državah EU neposredno izvaja z Uredbo Sveta (ES) št. 338/97 oziroma *Uredbo o varstvu prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst z zakonsko ureditvijo trgovine z njimi* (Bolješič in drugi 2002, 48). Evropska zakonodaja, ki je vključevala osnovna načela iz Konvencije CITES, se je začela izvajati že leta 1984 z Uredbo Sveta 3626/82, ki pa je bila sprva preširoko zastavljena, zato je Evropska Komisija leta 1992 dala pobudo za podrobnejšo zakonsko ureditev trgovanja z ogroženimi prosto živečimi vrstami (Reeve 2015, 17). Leta 1997 je bila sprejeta Uredba Sveta (ES) št. 338/97, ki je zavezujoča za vse države članice EU. V Sloveniji je uredba stopila v veljavo z njenim polnopravnim članstvom v EU leta 2004 in od takrat naprej se varstvo morskega datlja in ostalih ogroženih prosto živečih živali tako neposredno izvaja s to uredbo. Cilj uredbe je »varovati prosto živeče živalske in rastlinske vrste ter zagotoviti njihovo ohranitev, tako da se v skladu s členi zakonsko uredi trgovina z njimi« (Uredba 1, 1. člen).

Uredba v besedilu definira osnovne pojme, pomembne za razumevanje problematike nezakonite trgovine z ogroženimi prosto živečimi vrstami (Uredba 1, 2. člen):

- a) *trgovina* je opredeljena kot vnos, skupaj z vnosom iz morja, osebkov v Skupnost ter njihov izvoz in ponovni izvoz iz Skupnosti ter uporabo, prenos in prenos posesti takih osebkov znotraj Skupnosti, tudi znotraj države članice;
- b) *vnos iz morja* pomeni neposreden vnos kateregakoli osebkov, vzetega iz morskega okolja, ki ni pod jurisdikcijo nobene države, skupaj z zračnim prostorom nad morjem, morskim dnom in njegovim podtaljem, v Skupnost;
- c) *prodaja* pomeni prodajo v kakršnikoli obliki. V tej uredbi se najem, blagovna menjava ali menjava štejejo za prodajo;
- d) *namembna država članica* pomeni namembno državo članico iz dokumenta, uporabljenega za izvoz ali ponovni izvoz osebkov; pri vnosu iz morja pomeni državo članico, ki ima jurisdikcijo nad namembnim krajem osebkov;
- e) *ponovni izvoz/vnos* pomeni izvoz/vnos katerega koli predhodno vnesenega/izvoženega ali ponovno izvoženega osebkov v Skupnost.

Uredba se od CITES razlikuje po tem, da vsebuje en dodatek več kot Konvencija in s tem na sezname vključuje več vrst kot Konvencija. CITES razvršča ogrožene prosto živeče vrste v tri dodatke (I, II, III), uredba pa v štiri (A, B, C in D). Prvi trije dodatki uredbe (A, B, C) ustrezajo dodatkom CITES; trgovina z vrstami iz dodatka I oziroma A je prepovedana, z vrstami iz dodatka II oziroma B je nadzorovana s strogimi predpisi in z vrstami III oziroma C je dovoljena, vendar nadzorovana. Uredba opredeljuje, da dodatek D vsebuje vse tiste vrste, ki se uvažajo v Skupnost v tolikšnem številu, da je za njih nadzor utemeljen (Uredba 1, 3. člen). Morski datelj se znotraj CITES uvršča na dodatek II in znotraj uredbe na dodatek B, zato je zanj predpisano, da mora biti trgovanje z njim strogo nadzorovano, saj bi mu drugače lahko grozilo izumrtje (Predpisi o trgovini s prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami v Evropski Uniji 2007, 9).

Morski datelj slovi kot kulinarčna specialiteta in se uporablja predvsem v komercialne namene. Skupaj z ostalimi osebki iz dodatka B ga je »prepovedano kupovati, ponujati v odkup, pridobivati v komercialne namene, prodajati, posedovati ali prevažati za prodajo

(Uredba 1, 8. člen). Kakršnakoli komercialna dejavnost z morskim datljem je strogo prepovedana, razen kadar se pristojnemu organu dokaže, da so bile te vrste školjk pridobljene v skladu z veljavno zakonodajo o ohranjanju prosto živečih živalskih vrst.

Uvoz oziroma izvoz morskih datljev se v skladu z uredbo odobri samo z dovoljenjem, ki ga lahko izda upravni organ v skladu z naslednjimi omejitvami:

- a) »če pristojni strokovni organ presodi, da vnos oziroma izvoz v Skupnost ne bi škodljivo vplival na ohranitveno stanje vrste ali na obseg ozemlja, kjer živi obravnavana populacija vrste;
- b) če vložnik predloži dokumentacijo, ki dokazuje, da so bili osebki pridobljeni v skladu z zakonodajo o varstvu obravnavane vrste;
- c) če se upravni organ po posvetovanju s pristojnim strokovnim organom prepriča, da ni drugih dejavnikov, povezanih z ohranitvijo vrste, ki bi preprečevali izdajo uvoznega oziroma izvoznega dovoljenja;
- d) če se pri vnosu iz morja upravnemu organu zadovoljivo dokaže, da bo vsak živ osebek pripravljen na prevoz in prepeljan tako, da bodo nevarnost poškodbe, ogroženost zdravja ali kruto ravnanje čim manjši« (Uredba 1, 4. člen).

Vse države podpisnice Konvencije CITES so se zavezale, da bodo v želji po bolj učinkovitem varstvu ogroženih prosto živečih vrst pred nezakonito trgovino zagotavljale njeno uresničevanje. Konvencija CITES v ta namen daje okvir za oblikovanje domače zakonodaje, ki jo lahko države pogodbenice dopolnijo s strožjimi predpisi in ukrepi (Bolješič in drugi 2002, 24). Pravico do sprejema strožjih ukrepov je določena tudi z 11. členom uredbe (Uredba 1).

V Sloveniji je celovito izvajanje uredbe zagotovljeno tudi z domačimi predpisi (Glej Tabelo 6.4), predvsem z Uredbo o ravnanju in načinih varstva pri trgovini z živalskimi in rastlinskimi vrstami. Režimi varstva se nanašajo predvsem na tjulnje, kite, delfine, rjave medvede in trgovanje s kaviarjem. Varstvo morskega datlja je opredeljeno v 16. členu (Uredba 2), ki prepoveduje uporabo osebkov zavarovanih vrst v komercialne namene.

Izjema velja le:

- »če so osebkovi vrste pridobljeni v Republiki Sloveniji ali vanjo vneseni pred 1.5.2004 in vložnik dokaže upravnemu organu, da so bili pridobljeni v skladu s predpisi, ki urejajo varstvo prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst;
- če so osebkovi živalskih vrst rojeni in gojeni v ujetništvu;
- če so nujno potrebni za napredovanje znanosti ali nujne biomedicinske namene in se dokaže, da je ta vrsta edina primerna za te namene, in kadar ni osebkov te vrste, rojenih in gojenih v ujetništvu ali umetno razmnoženih;
- če so namenjeni za gojitev ali razmnoževanje v korist ohranjanja obravnavane vrste ali
- če so namenjeni raziskovanju ali izobraževanju, katerega cilj je varstvo ali ohranitev obravnavane vrste.«

Leta 2004 je v Sloveniji v veljavo stopila tudi Uredba o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah, s katero se:

- a) »zavarujejo ogrožene prosto živeče živalske vrste, predpišejo pravila ravnanja, poseben varstven režim ter ukrepi varstva in smernice za ohranitev habitatov živalskih vrst z namenom ohranitve ugodnega stanja teh vrst;
- b) z varstvenim režimom in varstvom habitatov se zagotavlja tudi varstvo mednarodno zavarovanih živalskih vrst;
- c) ureja ukrepe za vzdrževanje ali obnovitev ugodnega stanja tistih živalskih vrst, ki so v interesu Evropske skupnosti;
- d) ureja živalske vrste, ki so predmet obravnave okoljske odgovornosti« (Uredba 3, 1. člen).

Uredba določa, katere živalske vrste so ogrožene in mednarodno varovane ter jih razvršča v dve prilogi, ki sta sestavni del te uredbe. Morski datelj je vključen v obe prilogi. To pomeni, da je označen in določen kot zavarovana domorodna živalska vrsta na področju Republike Slovenije, za katerega se določajo ukrepi varstva in ohranitve ugodnega stanja njegovega

življenjskega okolja. Prav tako se uvršča med prednostne živalske vrste, za ohranitev katerih je Evropska unija še posebej odgovorna (Uredba 3).

Podobno kot ostali dve uredbi tudi Uredba o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah prepoveduje zavestno poškodovanje, zastrupitev, usmrtitev, odvzem iz narave, lov, ujem ali vznemirjanje živali iz poglavja A priloge 1 te uredbe, kamor se uvršča morski datelj (Uredba 3, 5. Člen). Prav tako je za živali iz priloge 1 prepovedano prevažanje, prenašanje, prodaja, zamenjava ali ponujanje za prodajo ali zamenjavo živih ali mrtvih živali odvzetih iz narave (Uredba 3, 14. člen). Te prepovedi se izjemoma dovolijo le z izdanim dovoljenjem s strani ministrstva.

Uredba o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah poleg pravil ravnanja z živalmi določa tudi ukrepe varstva njihovega življenjskega okolja. V skladu s 24. členom (Uredba 3) lahko Vlada Republike Slovenije sprejme strategijo in akcijski načrt, ki bi zagotavljala ugodno stanje živalske vrste. Strategije in akcijskega načrta za zagotavljanje večjega varstva morskih datljev Republika Slovenija še ni izvedla (Mavri 2016).

Varstvo morskega datlja je v Sloveniji zakonsko določeno tudi s 25. členom Zakona o ohranjanju narave (ZON), ki določa, da so uvoz, izvoz in tranzit vrst, ki jih obravnavajo ratificirane mednarodne pogodbe (primer CITES), dovoljeni samo na osnovi dovoljenj in potrdil, ki se izdajo, če so izpolnjeni predpisani pogoji. V Sloveniji je v skladu s 14. členom zniževanje števila rastlin in živali posameznih populacij krčenje njihovega habitata ali slabšanje njihovega življenjskih razmer do take mere, da je vrsta ogrožena, strogo prepovedano. V 15. členu je določeno, da se lahko posega v habitat rastlinskih ali živalskih vrst samo s tistimi vrstami metod in tehničnimi pripomočki, ki prispevajo k ohranjanju ugodnega stanja vrste. Uporaba kladiv, pnevmatskih kladiv in eksplozij za nabiranje morskih datljev je z zakonom strogo prepovedana. Ker je morski datelj varovan na podlagi številnih ratificiranih mednarodnih pogodb, je na podlagi 26. člena njegovo ugodno stanje potrebno zagotavljati z varstvom njegovega habitata in z varstvenim režimom. Zaradi dejanske ali možne ogroženosti določene prosto živeče vrste pa lahko vlada na podlagi 81. člena sprejme akt o njenem zavarovanju, določi ukrepe varstva njihovih habitatov, predpiše pravila ravnanja in poseben varstveni režim.

Tabela 6.1: Veljavni predpisi Slovenije na področju ohranjanja ogroženih živalskih vrst

Naziv predpisa	Leto sprejema
Zakon o ohranjanju narave	1999
Zakon o ratifikaciji konvencije CITES	1999
Pravilnik o izvedbi presoje tveganja za naravo in o pridobitvi pooblastila	2002
Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam	2002
Uredba o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah	2004
Uredba Sveta št. 338/97 o varstvu prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst z zakonsko ureditvijo trgovine z njimi	2004
Uredba Komisije (ES) št. 865/06 o določitvi podrobnih pravil za izvajanje Uredbe Sveta (ES) št. 338/97	2006
Uredba o ravnanju in načinih varstva pri trgovini z živalskimi in rastlinskimi vrstami	2008
Pravilnik o vodenju evidence o trgovini z živalmi prosto živečih vrst	2010
Vir: Arih (2010, 3).	

6.2 Institucionalni ukrepi

V Republiki Sloveniji so za izvrševanje mednarodnih in domačih predpisov na področju mednarodne trgovine z ogroženimi prosto živečimi vrstami pristojni naslednji državni organi:

- a) upravni organ: Ministrstvo za okolje in prostor ter Agencija RS za okolje;
- b) strokovni organ: Zavod Republike Slovenije za varstvo narave;
- c) organi za izvajanje nadzora: carina, inšpekcije in policija (Mavri 2016).

Da bi se države članice EU čim bolj učinkovito borile proti nezakoniti trgovini z ogroženimi živalskimi vrstami, je Evropska komisija leta 2007 izdala 23 ukrepov v obliki priporočil, ki so razdeljeni na dva sklopa. Prvi niz ukrepov je namenjen povečanju možnosti za izvrševanje Uredbe Sveta 338/97 (Uredba 1), s katero se izvaja Konvencija CITES, drugi niz ukrepov pa je posvečen sodelovanju in izmenjavi informacij med državami članicami (Priporočilo komisije 2007/425/ES). Priporočila Evropske komisije niso obvezujoča, vendar je

»prizadevanje držav članic za uveljavitev teh načel zelo pomembno pri odpravljanju temeljnih razlogov za obstoj nedovoljene trgovine s prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami« (Priporočilo komisije 2007/425/ES).

Slovenija je do leta 2016 izpolnila sedem od devetih priporočil prvega sklopa in devet od štirinajstih drugega. Ukrepi, ki jih je Slovenija izvršila, se nanašajo na zagotovitev finančnih sredstev, osebja ter posebne opreme, izvajanje usposabljanja in izobraževanja o vsebini CITES konvencije za pristojne organe pregona, ureditev ustreznih kazenskih določil za prekrške in sprejem ukrepov za ozaveščanje javnosti o negativnih učinkih nezakonite trgovine z ogroženimi prosto živečimi vrstami. Zagotovljen je tudi mejni in notranji nadzor nad trgovino s CITES vrstami, za katere so v primeru zasega zagotovljene ustanove za njihovo oskrbo. Prav tako je Slovenija zagotovila ustrezno stopnjo sodelovanja s pristojnimi organi pregona znotraj države in v drugih državah članicah pri preiskavah kršitev ter koordinacije z drugimi upravnimi organi CITES, Interpolom in Svetovno carinsko organizacijo (Mavri 2016).

Priporočila, ki jih Slovenija še ni v celoti izpolnila, pa so:

- sprejetje nacionalnega akcijskega načrta za usklajeno izvrševanje, v katerih bi morali biti jasno opredeljeni cilji in časovna obdobja;
- izvajanje usposabljanja ali dejavnosti za povečanje ozaveščanja v tožilstvu in sodstvu;
- sistematična uporaba ocene tveganja in informacij zaradi zagotavljanja temeljnih preverjanj na mejnih prehodih in v državi;
- uporaba zmogljivosti Evropskega urada za boj proti goljufijam pri usklajevanju preiskav na ravni Skupnosti;
- pomoč drugim državam članicam pri začasni oskrbi in dolgotrajni nastanitvi zaseženih in odvzetih živih osebkov;
- zagotovitev svetovanja in podpore upravnim organom CITES in organom pregona v izvornih, tranzitnih in namembnih državah zunaj Skupnosti;
- pomoč tretjim državam pri programih institucionalne in kadrovske krepitve;

- podpora medregionalnemu sodelovanju pri boju zoper nedovoljeno trgovino s prosto živečimi vrstami (Mavri 2016).

6.2.1 Upravni organ

Republika Slovenija je leta 2000 kot 150. država podpisnica začela izvajati konvencijo CITES. Zakon o njeni ratifikaciji določa, da za njeno izvajanje skrbi upravni organ (Bolješič in drugi 2002, 65). Ob uveljavitvi konvencije je bila za izvajanje zadolžena Agencija Republike Slovenije, po letu 2005 pa je koordinacijsko vlogo in izvajanje nalog na področju mednarodnega sodelovanja prevzelo Ministrstvo za okolje in prostor, ki je danes skupaj z agencijo zadolženo za vzpostavitev celovitega sistema njenega izvajanja (Mavri 2016).

Glavne naloge upravnega organa so izdajanje dovoljenj, poročanje, sodelovanje pri usposabljanju uslužbencev ter ozaveščanje javnosti. Natančneje so pristojnosti upravnega organa opredeljene v 40. členu Uredbe o trgovini.

Urška Mavri, pristojna oseba za CITES na Agenciji RS za okolje, navaja, da je usposabljanje nadzornih organov med pomembnejšimi nalogami upravnega organa. Za odkrivanje in preprečevanje kaznivih dejanj je ustrezna usposobljenost kadrov, kot dodaja Gostič (2000 42), »temelj za neposredno varstvo narave oziroma našega okolja.« Le strokovno usposobljeni nadzorni organi, ki imajo ustrezno znanje o vsebini in dokumentih konvencije CITES ter brez težav razlikujejo med zakonito in nezakonito prodajanimi živalskimi vrstami, nudijo večje varstvo ogroženim živalskim vrstam.

V samem začetku uveljavitve Konvencije v Sloveniji pa se je, razlaga Arih (2010, 1), upravni organ soočil s številnimi izzivi, saj so bili »vsebina in cilji konvencije CITES ter z njimi povezana odgovornost države kot pogodbenice bolj ali manj tuji tako državnim organom in ustanovam kot tudi širši javnosti.« Med drugim je največje težave povzročalo pomanjkanje usposobljenih uslužbencev s specialističnimi znanji o poznavanju zakonodaje s področja mednarodne trgovine z ogroženimi prosto živečimi vrstami in nedefinirane pristojnosti drugih sektorjev, t. j. carina, inšpekcija, policija (Bolješič in drugi 2002, 65). Kljub začetniškim težavam, je Agencija RS za okolje kmalu po uveljavitvi Konvencije začela s sistematičnimi usposabljanji (Glej Tabela 6.5). V prvih dveh letih, leta 2000 in 2001, je upravni organ izvajal izobraževanja predvsem za višje državne uradnike, v letu 2002 pa za inšpektorje in carinike

(Bolješič in drugi 2002, 72). Za okrožne državne tožilce je Agencija RS za okolje organizirala samo en seminar, in sicer leta 2009 (Mavri 2016).

Za nadzorne organe so se usposabljanja izvajala praviloma vsake dve leti preko različnih seminarjev in delavnic, kjer so se nadzorni organi »usposabljali za preverjanje dokumentov CITES, ravnanje z dokumenti (potrjevanje in pošiljanje izvornikov na upravni organ), preverjanje pošiljk z osebki CITES ter ravnanje v primeru odkritja nezakonitih pošiljk in njihovega zasega ali odvzema« (Bolješič in Mavri 2005, 36). Zadnje takšno usposabljanje je potekalo leta 2010 (Dolenc 2016).

Usmerjenih usposabljanj na temo nezakonitega trgovanja z morskimi datlji, dodaja Mavri (2016), še ni bilo izvedenih, vendar pa je tovrstna tematika redno vključena v obstoječa izobraževanja.

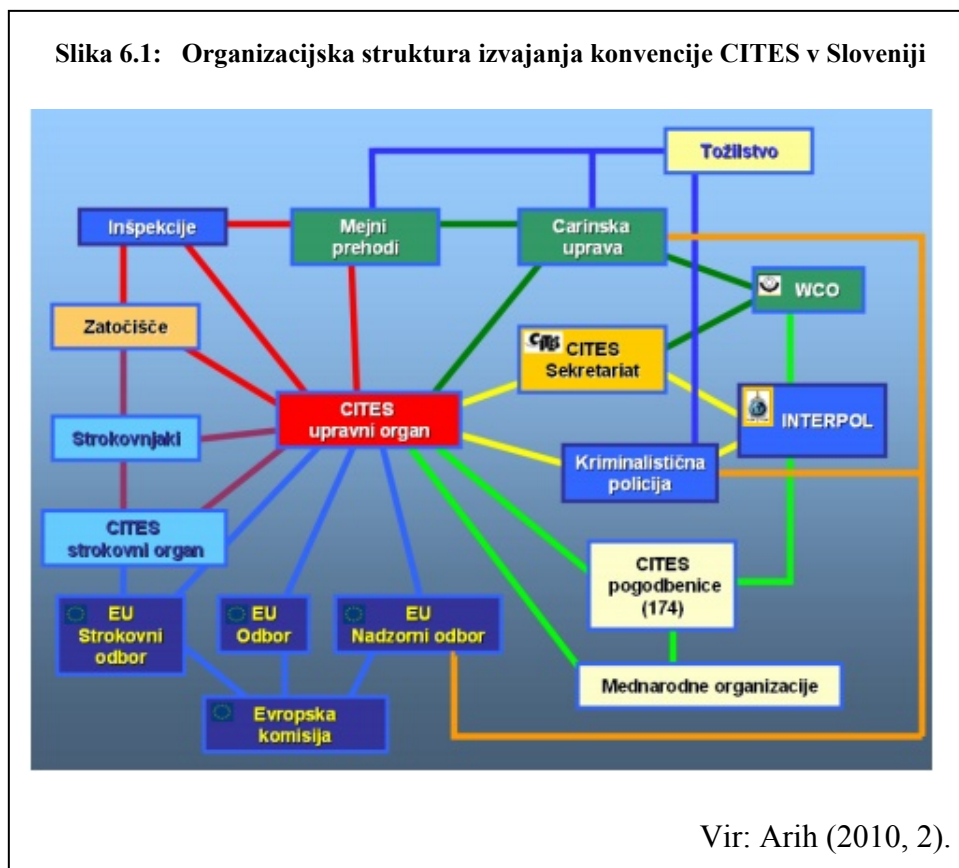

Tabela 6.2: Usposabljanja slovenskih pristojnih organov za izvajanje konvencije CITES v obdobju 2000-2009

Naziv	Kraj in čas	Organizator
Seminar za upravne in carinske organe srednje- in vzhodnoevropskih držav	Nemčija, 2000	Zvezna agencija za varstvo narave
Seminar za državne organe, pristojne za izvajanje konvencije CITES	Ljubljana, 2000	ARSO, Sekretariat CITES
Seminar za strokovne organe evropske regije	Nemčija, 2001	Zvezna agencija za varstvo narave in Sekretariat CITES
Delavnica o uveljavljanju nadzora pri trgovini z ogroženimi vrstami v Evropski skupnosti	Nemčija, 2001	Zvezna agencija za varstvo narave
Seminar o nadzoru mednarodne trgovine z ogroženimi vrstami za carinike	Ljubljana, 2002	ARSO in CURS
Informativni seminar za zunanje strokovnjake	Ljubljana, 2002	ARSO
Seminar o nadzoru za kriminalistično policijo	Ljubljana, 2002	ARSO, UKP
Seminar usposabljanja nadzornih služb za izvajanje konvencije CITES	Norveška, 2003	Sekretariat konvencije CITES in norveški Upravni organ
Seminar o nadzoru za slovenske carinike	Ljubljana, 2003	ARSO, CURS
Seminar o izvajanju predpisov EU na področju mednarodne trgovine z ogroženimi vrstami	Nemčija, 2003	Nemška zvezna agencija za varstvo narave
Seminar za kriminaliste	Petanjci, 2003	ARSO, UKP
Strokovna delavnica o izvajanju nadzora trgovine z ogroženimi vrstami v srednji in V Evropi	Madžarska, 2004	Traffic Europe
Seminar za organe, pristojne za izvajanje konvencije CITES	Beograd, Srbija in Črna gora, 2004	Sekretariat konvencije CITES
Seminar o nadzoru mednarodne trgovine z ogroženimi vrstami v EU	Ljubljana, 2004	ARSO, CURS
Seminar o nezakoniti trgovini z ogroženimi prosto živečimi vrstami	Gotenica, 2006	ARSO, UKP
Seminar o nadzoru trgovine z ogroženimi vrstami v EU za carinike in inšpektorje	Ljubljana, 2006	ARSO, CURS, IRSOP
Seminar o nadzoru trgovine z ogroženimi vrstami v EU za carinike in inšpektorje	Ljubljana, 2008	ARSO, CURS, IRSOP
CITES seminar za državne tožilce	Ljubljana, 2009	ARSO
Legenda: ARSO - Agencija RS za okolje; CURS - Carinska uprava RS;		
UKP - Uprava kriminalistične policije; IRSOP - Inšpektorat RS za okolje in prostor		
Vir: Arih (2010, 12); Bolješič in Mavri (2005, 57–64).		

Kljub začetniškim izzivom, navaja Arih (2010, 2), je upravnemu organu v Sloveniji uspelo v celoti vzpostaviti sistem izvajanja konvencije, ki »vključuje delo številnih služb (prikazano v Sliki št. 6.6), ki z medsebojnim sodelovanjem in izmenjavo informacij ter odgovornim in strokovnim pristopom pri reševanju problemov prispevajo k uspešnosti izvajanja tega mednarodnega sporazuma.«

Slika 6.1: Organizacijska struktura izvajanja konvencije CITES v Sloveniji

6.2.2 Strokovni organ

V skladu s 13. členom Uredbe o trgovini (Uredba 2) mora vsaka država članica poleg glavnega odgovornega organa za izvajanje te uredbe in za stike s Komisijo določiti tudi enega ali več ustrezno usposobljenih strokovnih organov. V Sloveniji delo strokovnega organa opravlja Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, ki je bil ustanovljen leta 1999 z razglasitvijo Zakona o ohranjanju narave. Njegovo glavno poslanstvo je ohranjanje slovenske narave, pri čemer je posebna pozornost namenjena naravovarstveno najvrednejšim oziroma najbolj ogroženim območjem, živalim in rastlinam (ZRSVNb).

Vloga strokovnega organa pri varstvu morskih datljev je predvsem podajanje strokovnih mnenj za posege v populacijah morskih datljev v Sloveniji ter presojanje ali izvoz in/ali uvoz ne ogrožata preživetja zaščitene osebkov, na podlagi katerih upravni organ nato odloča o odobritvi ali zavrnitvi dovoljenj (Mavri 2016). Poleg podajanja strokovnega mnenja, je primarna naloga strokovnega organa tudi izvajanje nadzora nad izdajanjem izvoznih dovoljenj za osebkov vrst iz Dodatka II, kamor se uvršča morski datelj, in njihov dejanski izvoz. Če strokovni organ ugotovi, da bi se moral izvoz določenih osebkov vrst omejiti, da se ta vrsta na celotnem območju razširjenosti lahko ohrani na ravni, skladni z njeno vlogo v ekosistemu, lahko upravnemu organu svetuje, naj sprejme primerne ukrepe za omejitev izdajanja izvoznih dovoljenj za osebkov te vrste (MKTOZR, 4. člen). Strokovni organ je zadolžen tudi za svetovanje in pomoč carinskemu organu pri določanju vrstne pripadnosti in varstvenega statusa zaseženih osebkov, kadar ta ni prepričan ali gre za zaščitene CITES osebkov ali ne.

Dolžnosti strokovnega organa so ločene od dolžnosti upravnega organa in so natančneje opredeljene z Zakonom o ohranjanju narave (117. člen) in Uredbo o trgovini (Uredba 2, 41. člen):

- priprava naravovarstvenih smernic in spremljanje stanja biotske raznovrstnosti;
- zbiranje podatkov o zavarovanih živalskih vrstah, njihovih življenjskih prostorih in ekosistemih ter predlaganje in izvajanje ukrepov za njihovo varstvo;
- svetovanje o načinu ravnanja z zaseženimi in odvzetimi osebki;
- sodelovanje z upravnim organom pri pripravi in izvajanju usposabljanja in izobraževanja javnosti in ostalih državnih organov;
- mednarodno sodelovanje s strokovnimi organi držav pogodbenic konvencije;
- priprava strokovnih stališč in udeleževanje na zasedanjih strokovnih odborov konvencije, konferenc držav pogodbenic in Evropske komisije;
- sodelovanje z upravnim organom pri pripravi strokovnih podlag, izhodišč in predlogov za obravnavo na konferencah držav pogodbenic in v odborih konvencije ter za spremembe njenih prilog.

6.2.3 Nadzorni organi

V Sloveniji so za nadzor nad spoštovanjem predpisanih pravil pri trgovanju z ogroženimi živalskimi vrstami pristojni carinski organi, policija in inšpekcijske službe (Arih 2010, 5). Na podlagi Zakona o ohranjanju narave (152. in 153. člen) imajo vsi trije nadzorni organi v primeru kršitve – če gre za osebke ali izdelke iz njih, za katere je uvoz in izvoz strogo prepovedan, oziroma če gre za osebke brez ustreznih dokumentov – naslednja pooblastila:

- odrediti zaseg ali odvzem živali;
- sankcionirati kršitelja z denarno kaznijo, ki se izreče in plača na kraju samem.

O kršitvi nadzorni organi obvestijo upravni organ, ki z odvzetim osebkom ravna na sledeč način:

- a) če gre za žive osebke, se lahko ti pod posebnimi pogoji vrnejo nazaj v naravo ali državo izvora. Če to ni mogoče, upravni organ opravi poizvedbe o programih doselitve, ponovne naselitve ali programih gojitve v ujetništvu (Uredba 2, 33. člen);
- b) če gre za mrtve osebke, lahko upravni organ v skladu s 35. členom ukrepa na sledeč način (Uredba 2):
  - proda ali uniči (v primeru prodaje se osebki ne smejo prodati osebi, ki so ji bili odvzeti ali zaseženi);
  - zadrži za izobraževalne ali raziskovalne namene;
  - odstopi drugim organom za izobraževanje ali ozaveščanje javnosti (muzeji, šole);
  - odstopi drugim osebam, ki se ukvarjajo z dejavnostmi, namenjenimi ohranjanju narave, zlasti muzejem, šolam, zbirkam, raziskovalnim organizacijam, raziskovalcem ipd.

Ob zasegu ali odvzemu večjega števila osebkov vrst iz dodatkov konvencije, namenjenih komercialni dejavnosti, je upravni organ dolžan o zasegu ali odvzemu in nadaljnjih ukrepih obvestiti sekretariat konvencije, Evropsko komisijo in pristojne organe države izvoznice oziroma uvoznice (Uredba 2, 32. člen).

6.2.3.1 Mejni nadzor

V Sloveniji naloge carinske službe opravlja Carinska uprava Republike Slovenije kot organ v sestavi ministrstva, pristojnega za finance (Zakon o carinski službi, 2. člen). Kot razlaga Marko Dolenc iz Generalnega finančnega urada (2016), uslužbencev, ki bi bili posebej zadolženi samo za nadzor nad CITES osebki, ni, lahko pa ga opravljajo vsi uslužbenci, katere naloge so povezane z vnosom blaga na in iz carinskega območja EU. Na nivoju Generalnega finančnega urada je za področje CITES zadolžen en uslužbenec.

Naloge s področja varstva CITES osebkov spadajo med dodatne, a pomembne dolžnosti carinske službe. V Uredbi o trgovini (Uredba 2, 42. člen) je kot glavna pristojnost carinskega organa preverjanje dokumentov CITES. Ko carinski organ prejme pošiljko živalske vrste, najprej »preveri, ali je za uvoz ali izvoz blaga potrebno dovoljenje, oziroma preveri obstoj prepovedi in omejitev, preveri ustreznost dokumenta CITES in opravi identifikacijo osebkov« (Bolješič in Mavri 2005, 37). Pošiljki je odobren mejni prehod šele takrat, ko se carinski organ prepriča, da so dokumenti ustrežni in pravilni. Pri tem Mavri (2016) iz Agencije RS za okolje dodaja, da so carinski organi do leta 2015 obravnavali le en primer pošiljke s ponarejenimi dokumenti. Pogosteje se dogajajo kršitve, ko gre za odsotnost zahtevane dokumentacije ali ko želijo stranke samo preveriti ustreznost dokumentov CITES, ti pa se izkažejo za ponaredke.

V okviru nalog s področja carinskih predpisov in predpisov s področja prepovedi in omejitev lahko izvajajo nadzor nad CITES osebki tudi uslužbenci mobilnih oddelkov Finančne uprave, ki izvajajo nadzor predvsem nad trgovanjem s kaviarjem (Marko Dolenc 2016). Na mejnih prehodih poleg carinskega organa delujejo tudi posebne carinske enote za zatiranje tihotapstva, mejna policija ter veterinarska in fitosanitarna inšpekcija, ki pomagata carinikom pri preverjanju, če transport živih osebkov živalskih vrst ustreza pogojem za transport (Bolješič in Mavri 2005, 36).

Tabela 6.3: Zasegi morskih datljev v obdobju 2000-2014

Datum zasega	Mejni carinski urad	Država uvoza/izvoza	Način prevoza	Državl. kršitelja	Količina	Razlog za zaseg	Ukrep
31.3.2003	Sečovelje (SI-HR)	SI / HR	Osebno vozilo	Slovensko	5 kg	Tihotapljenje	Odvzem; odstop blaga v korist države
17.5.2003	Sečovelje (SI-HR)	SI / HR	Osebno vozilo	Hrvaško	30 kg	Tihotapljenje	Odvzem, kazen in uničenje blaga
18.5.2003	Sečovelje (SI-HR)	SI / HR	Osebno vozilo	Hrvaško	35 kg	Tihotapljenje	Odvzem, kazen in uničenje blaga
27.6.2003	Sečovelje (SI-HR)	SI / HR	Osebno vozilo	Hrvaško	86 kg	Tihotapljenje	Odvzem, kazen in uničenje blaga
1.10.2003	Sečovelje (SI-HR)	SI / HR	Osebno vozilo	neznano	15 kg	Tihotapljenje	Odvzem, kazen in uničenje blaga
3.3.2004	Sečovelje (SI-HR)	DE/HR	Osebno vozilo	DE	56 kg	Tihotapljenje	Odvzem, kazen in uničenje blaga
28.1.2005	Sečovelje (SI-HR)	SI / HR	Osebno vozilo	neznano	23 kg	Tihotapljenje	Odvzem, kazen in uničenje blaga
6.10.2005	Sečovelje (SI-HR)	neznano/	Osebno vozilo	neznano	71 kg	Tihotapljenje	Odvzem, kazen in uničenje blaga
20.12.2005	Sečovelje (SI-HR)	neznano/	Osebno vozilo	neznano	35 kg	Tihotapljenje	Odvzem, kazen in uničenje blaga
16.6.2006	GCU / OPZ Koper	SI / HR	Osebno vozilo	Slovensko	35 kg	Tihotapljenje	odvzem in kazenska ovadba
29.6.2006	GCU / OPZ Koper	SI / HR	Osebno vozilo	Slovensko	25 kg	Tihotapljenje	odvzem in kazenska ovadba
8.8.2007	Sečovelje (SI-HR)	SI / HR	Osebno vozilo	Slovensko	112 kg	Tihotapljenje	odvzem in kazenska ovadba
16.5.2008	Notranji promet	SI / neznano	hiša	Slovensko	neznano	Tihotapljenje	zaseg in kazenska ovadba
16.9.2008	Koper	SI / HR	na avtobusu	Slovensko	10 kg	Tihotapljenje	zaseg in kazenska ovadba
16.9.2008	AC Koper-Ljubljana	SI	Osebno vozilo	Slovensko	50 kg	Tihotapljenje	zaseg in kazenska ovadba
3.4.2009	Oddelek za preiskave Koper	SI / HR	s čolnom	nepoznan	59 kg	Tihotapljenje	zaseg in kazenska ovadba
24.8.2010	Sežana	SI, IT / HR	Osebno vozilo	Slovensko, italijansko	205 kg	Tihotapljenje	Odvzem; odstop blaga v korist države
30.9.2010	Koper-Dragonja	SI, IT / HR	Osebno vozilo	Slovensko, italijansko	197 kg	Tihotapljenje	odvzem in kazenska ovadba
4.11.2010	GCU / OPZ Koper	SI, IT / HR	Osebno vozilo	Slovensko, italijansko	31 kg	Tihotapljenje	Odvzem
29.12.2010	PU Koper	SI, IT / HR	Osebno vozilo	Slovensko, italijansko	neznano	Tihotapljenje	Odvzem
24.4.2013	Policijska uprava N	neznano	Osebno vozilo	neznano	29 kg	Tihotapljenje	odvzem in kazenska ovadba

Vir: ARSOD, Poročila o zasegih

Carinski organi so v obdobju desetih let od leta 2003 do 2013 skupno zasegli 1,081 kilogramov morskih datljev (glej Tabela 6.7). Po podatkih dokumenta *»Upoštevanje predlogov za spremembe dodatkov I in II na listi CITES«*, ki sta ga leta 2004 pripravili Slovenija in Italija, je navedeno, da so slovenski cariniki že pred vstopom Slovenije v Evropsko Unijo obravnavali obsežne zasege morskih datljev. Do leta 2004 naj bi organi nadzora v Sloveniji zasegli več kot 850 kg školjk (Consideration of proposals for amendment of appendices I and II 2004, 5). Za lažjo predstavo o tem kako zelo nabiranje morskih datljev uničuje morski ekosistem, Macri (v Dobovšek in Jenić 2014, 29) navaja, da je za en krožnik morskih datljev potrebno uničiti deset kvadratnih metrov morskega dna.

Iz poročil, ki jih vsako leto pripravlja upravni organ Agencija RS za okolje (glej Tabela 6.7), je razvidno, da so carinski organi v obdobju 2003-2013 obravnavali skupno 21 primerov zasegov morskih datljev. V vseh primerih je šlo za tihotapljenje školjk iz Hrvaške (razen v dveh primerih, kjer je kraj izvoza neznan) v Slovenijo ali Italijo. Le v enem primeru je bila pošiljka pretihotapljenih školjk namenjena v Nemčijo.

Glede na podatke iz Tabele 6.7 je tihotapljenje morskih datljev sprva potekalo preko kopenske meje s Hrvaško (v Sečovljah), po letu 2005 pa so carinski organi večino kršitev odkrili na morskem mejnem prehodu v Kopru (Dobovšek in Jenić 2014, 29). Na upravnem organu Agenciji RS za okolje Urška Mavri (2016) pojasnjuje, da so tihotapci opustili staro pot tihotapljenja preko Hrvaške meje in začeli tihotapiti preko morske meje zaradi uspešnega delovanja nadzornih organov. Nadzor nad Luko Koper od leta 1998 izvaja posebna skupina carinikov iz Oddelka za analizo in kontrole, ki se ukvarja z analizo tveganja in kontrolami blaga. Po mnenju Carinske uprave (v Remic in Dobovšek 2012, 421) so rezultati dela zelo dobri, saj *»za vse blago, ki prispe v Luko Koper, najprej opravijo analizo tveganja in ga šele nato sistematično pregledujejo.«*

Do leta 2013 so carinski organi vsako leto obravnavali vsaj en primer tihotapljenja morskih datljev. Po letu 2013, ko je bila zaradi vzpostavitve enotnega evropskega trga ukinjena meja s Hrvaško, pa carinski organi niso zabeležili nobene kršitve več. Na problem izgube nadzora pri vnosu ogroženih živalskih vrst v Slovenijo po vstopu Slovenije v EU opozarja tudi Arih (2010, 4), ki pravi, da zaradi enotnega evropskega trga ni več carinskega nadzora na notranjih mejah med državami članicami Evropske unije, zato se z blagom, vključno z zaščitenimi živalskimi vrstami, lahko prosto trguje. Kljub vzpostavitvi skupnega evropskega trga,

kontrola blaga še vedno poteka na kontrolnih točkah na Letališču Jožeta Pučnika, Izpostavi Luke Koper in Izpostave Pošte Ljubljana (Mavri 2016).

Nadzorni organi morske datlje zasegajo predvsem s klasičnimi metodami zbiranja obvestil in na podlagi obvestil s strani drugih organov (Dobovšek in Jenić 2014, 30). Glede na podatke o zasegih morskih datljev je večina tihotapcev skušala prepeljati morske datlje v osebnih vozili ali v čolnih. Carinski organi so školjke našli skrite med osebno prtljago, pod pokrovi motorja, v rezervnih kolesih itd. (Trampuš 2012, 4) Dolenc (2016) razlaga, da se za nadzor nad CITES osebki uporabljajo posebni čitalci mikročipov, ki pomagajo pri identifikaciji osebkov CITES. Čitalci se lahko uporabljajo tudi za identifikacijo zabojnikov. Čitalce je carinskim organom leta 2005 v uporabo predala Agencija RS za okolje. Glede na okoliščine primera, ki ga obravnavajo, lahko carinski organi za nadzor nad CITES osebki uporabljajo tudi vso ostalo razpoložljivo tehnično opremo, kot so npr. rentgenske naprave in skenerji. Za lažje prepoznavanje živalskih vrst je carinikom na voljo tudi različna literatura. Psov slednikov za odkrivanje osebkov CITES carinski organi v Sloveniji še ne uporabljajo (Mavri 2016).

Povezovanje med državnimi organi, ki so odgovorni za izvajanje konvencije CITES, je ključnega pomena za učinkovitejši boj zoper nezakonito trgovino z ogroženimi živalskimi vrstami. Po Trampuševi (2012, 3) »se varstvo narave dotika skoraj vseh delov družbe; v sodelovanju med sektorji iščemo načine, kako vzpostaviti trajnostno ali vzdržno rabo (ang. Sustainable use), ki omogoča obnavljanje virov.« Kot primer uspešnega sodelovanja med sektorji tako na državni kot tudi na mednarodni ravni Mavri (2016) navaja dve obsežni akciji slovenskih in hrvaških organov pregona, ki so leta 2010 in 2015 odkrili dve organizirani kriminalni združbi, ki sta tihotapili večje količine morskih datljev iz Hrvaške v Slovenijo. Leta 2010 je bilo v nezakonito ravnanje vključenih sedemnajst kršiteljev slovenskega, hrvaškega in italijanskega državljanstva, leta 2015 pa je bilo aretiranih in kazensko ovadenih šest slovenskih in šest hrvaških državljanov (Mavri 2016). V prvi akciji so organi pregona odkrili, da je kriminalna združba v roku šestih mesecev v Slovenijo pretihotapila več kot 2300 kilogramov morskih datljev (Leskovec v Remic in Dobovšek 2012, 423). Večino nabranih školjk so hrvaških ribiči po morju pretihotapili v Slovenijo, kjer so jih slovenski člani tihotapsko-preprodajalske verige naprej prodajali lastnikom restavracij po Sloveniji; na Primorsko, Goriško, v Ljubljano itd. »Od začetka do konca kriminalistične preiskave so

policisti in kriminalisti Policijske uprave Koper tesno sodelovali z Veterinarsko inšpekcijo, Ribiško inšpekcijo in s Carinsko upravo /.../« (Remic in Dobovšek 2012, 423).

6.2.3.2 Notranji nadzor

Med deležnike nezakonitega trgovanja z morskimi datlji spadajo poleg povpraševalcev in tihotapcev tudi gostinci. Nadzor nad njimi opravlja inšpekcija, pristojna za ohranjanje narave. Njene pristojnosti, ki jih natančneje opredeljuje Zakon o ohranjanju narave, so zastavljene zelo široko. Delo inšpektorjev med drugim vključuje urejanje ohranjanja narave v območjih z naravovarstvenim statusom, ravnanje z zavarovanimi rastlinskimi in živalskimi vrstami, določanje pravil pri trgovanju z zavarovanimi in mednarodno varovanimi vrstami (konvencija CITES), zadrževanje živali v ujetništvu itn. Tako kot carinski organ imajo tudi inšpektorji pristojnosti, da odredijo zaseg ali odvzem živali, izrekajo prekrške in podajo predlog za kaznivo dejanje (ZON 153. člen), vendar s to razliko, da so inšpektorji, ker izvršujejo nadzor tudi nad delom carinskega organa, carinskemu organu nadrejeni.

Bernik in Slapnik v strokovnem članku o Inšpekcijskem nadzoru na področju ohranjanja narave (2010, 55) razlagata, da imajo inšpekcije pomembno vlogo, »saj zagotavljajo povratne informacije, ki omogočajo upravi, da se seznanijo z učinki sprejetih predpisov ter oblikuje ustrezne spremembe in ukrepe.«

V Inšpekciji za okolje in naravo deluje 52 inšpektorjev, vendar sta, kot navaja Simčič iz ribiške inšpekcije (v Pažin Martinović 2011), za ugotavljanje kršitev gostincev zadolžena samo dva inšpektorja. Vloga gostincev pri uničevanju okolja je znatna, zato na to, da bi bilo potrebno kadrovsko okrepiti inšpekcijski nadzor nad gostilnami, opozarjajo mnogi avtorji (Bernik in Slapnik 2010, Trampuš 2015, Dobovšek in Jenić 2014). Gostinci so o zakonih dobro poučenih in se zavedajo svojih kršitev. Ob akcijah inšpekcije se ti med seboj opozarjajo, poleg tega, razlagata Remic in Dobovšek (2012, 423), pa je delo inšpekcije še dodatno oteženo, ker restavracije večino morskih datljev hranijo v privatnih prostorih zunaj restavracij, kjer inšpekcija nima pravice opravljati nadzora.

V okviru nadzora restavracij je letno odkritih okoli deset kršitev. Leta 2010 je inšpekcijska služba izvedla tri akcije nadzora in pregledala več kot 50 gostinskih obratov, med katerimi so bile odkrite štiri kršitve (Pažin Martinović 2011). Zakaj se, čeprav v Jadranskem morju živi

več kot 300 drugih užitnih in nezaščitenih vrst školjk, morski datlji še vedno pojavljajo v ponudbi mnogih restavracij, Bolješič (2002, 16) pojasnjuje s tem, da so pri ljubiteljih redkejše vrste bolj iskane. Trampuševa (2015, 17) pri tem dodaja, da dokler povpraševanje bo, bo tudi ponudba.

6.3 Sodelovanje in izmenjava informacij

Kot navaja Evropska komisija (Priporočilo komisije 2007/425/ES), predstavljata sodelovanje in izmenjava informacij tako znotraj držav kot na svetovni ravni, velik pomen pri boju zoper nezakonito trgovino z ogroženimi živalskimi vrstami, zato bi morale države članice sprejeti določene ukrepe.

Eden pomembnejših ukrepov je vzpostavitev usklajevalnih odborov med državnimi organi. Slovenija je v ta namen leta 2002 ustanovila medresorsko delovno skupino, katere naloga je usklajeno delovanje pristojnih organov pri preprečevanju, nadzoru, kaznovanju in odkrivanju nezakonite trgovine z ogroženimi prosto živečimi vrstami. V skupini sodelujejo predstavniki Uprave kriminalistične policije RS (Interpol Ljubljana), Generalnega carinskega urada RS (Sektor za preiskovalne zadeve) in Agencije RS za okolje (Mavri 2016). »Skupina je zadolžena za zbiranje podatkov in izmenjavo informacij o nezakonitih dejanjih, povezanih s trgovanjem z ogroženimi vrstami, pripravo predlogov sistemskih rešitev, pripravo skupnih akcij za odkrivanje nezakonitih dejanj ter nudenje medsebojne strokovne pomoči pri preiskavah« (Bolješič in Mavri 2005, 29).

Med državnimi organi, ki v Sloveniji delujejo na področju CITES, poteka pridobivanje in izmenjava informacij predvsem v okviru medresorske delovne skupine. Carinska uprava RS ima za potrebe sodelovanja s Policijo zaposlenega tudi uslužbenca iz medresorske skupine, ki deluje kot poseben uradnik za zvezo in se kot predstavnik Slovenije udeležuje na rednih srečanjih posebne delovne skupine držav članic EU za področje CITES (tako imenovana Enforcement Group). Dostop do informacij o kršitvah, zasegih ipd. na CITES področju se zagotavlja tudi preko drugih virov informacij, kot so npr. Customs Enforcement Network (CEN) na nivoju Svetovne carinske organizacije, EU TWIX, ki je posebna baza podatkov o kršitvah CITES, na nivoju držav članic EU, Custom Risk Management System (CRMS) na nivoju carinskih administracij držav članic, itd. (Dolenc 2016).

Drugi ukrep za povečanje sodelovanja in izmenjave podatkov med državnimi organi je vzpostavitev kontaktnih točk za izmenjavo informacij o trgovini s prosto živečimi vrstami (Priporočilo komisije 2007/425/ES). Slovenija je v ta namen leta 2007 vzpostavila informacijski sistem IS SIRENA (Slovenski registri na področju narave), ki omogoča celovito, pravilno, hitro, varno in učinkovito izvajanje zahtev, ki jih do države predpisujejo ratificirani mednarodni sporazumi, skupna zakonodaja Evropske unije in domači predpisi na področju varstva prosto živečih vrst živali (Informacijski sistem Sirena). V sistem, ustvarjen za izpolnjevanje poročevalskih obveznosti, za vodenje predpisanih evidenc ter za posredovanje informacij javnosti, so vključene naslednje podatkovne zbirke:

- CITES aplikacija je namenjena spremljanju mednarodnega trgovanja s CITES osebkami ter vodenju evidence odkritih kršitev konvencije;
- REZA je register zavarovanih in ogroženih vrst, ki vključuje seznam več kot 49.000 različnih živalskih in rastlinskih vrst, ki so na podlagi veljavne zakonodaje opredeljene kot ogrožene ali zavarovane;
- ROZ je register več kot 10.000 označenih živali, ki omogoča vodenje evidence o označenih živalih zavarovanih vrst;
- ANTE je evidenca o trgovini z živalmi prosto živečih vrst, na podlagi katere je trgovcem omogočeno enostavno izpolnjevanje s pravilnikom predpisanih obveznosti;
- ODSEV je evidenca odškodninskih zahtevkov;
- ZOBO je register dovoljenih ravnanj z živalskimi in rastlinskimi vrstami ter izdanih dovoljenj za prikazovanje živali javnosti (Informacijski sistem Sirena; Arih 2010, 13).

Da bi z izmenjavo informacij olajšali odkrivanje in preprečevanje nedovoljene trgovine s prosto živečimi vrstami, bi morale države po priporočilih Evropske komisije (Priporočilo komisije 2007/425/ES) tesno sodelovati z upravnimi organi CITES, sekretariatom CITES in Interpolom.

Slovenija z organi in sekretariatom CITES sodeluje tako, da pripravlja enoletna in dvoletna poročila. Enoletna poročila, ki jih Slovenija zaradi poročevalskih obveznosti do konvencije CITES vsako leto posreduje Sekretariatu konvencije, vključujejo informacije o izdanih CITES dovoljenjih in potrdilih. Od leta 2004, ko se je Slovenije pridružila EU, mora Slovenija to obveznost izvajati tudi do Evropske komisije. Poleg letnih poročil Slovenija vsako drugo leto

pripravlja in posreduje Sekretariatu CITES tudi bolj obširna in zahtevna dvoletna poročila, kjer so natančneje opredeljene ostale dejavnosti države pri izvajanju konvencije CITES (Mavri 2016).

Interpol je mednarodna organizacija kriminalistične policije, ki združuje nacionalne policije držav članic. Od leta 1992 je članica Interpola tudi Slovenija. Interpol je bil ustanovljen leta 1923 in ima sedež v Franciji, Lyonu. Glavna naloga Interpola je zagotavljanje pomoči med vsemi ustanovami kriminalistične policije v mejah zakonov posameznih držav in ustanavljanje ter razvijanje vseh institucij, ki lahko uspešno delujejo pri preprečevanju in pregonu kršitev zakonov (Interpol). Mednarodna trgovina s prosto živečimi vrstami predstavlja vse značilnosti organiziranega kriminala, zato je bila leta 1976 sprejeta resolucija, ki opredeljuje sodelovanje med Interpolom in CITES-om. Za preprečevanje nezakonite mednarodne trgovine z živalskimi in rastlinskimi vrstami je bila ustanovljena Interpolova delovna skupina (Interpol Working Group on Wildlife Crime), katere člani so predstavniki posameznih držav, opazovalci Sekretariata CITES in svetovne carinske organizacije. »Po njegovem statutu vsaka država članica ustanovi v okviru svoje policije nacionalni biro Interpola, ki navezuje stike z nacionalnimi biroji drugih držav, zagotavlja ali prosi za policijsko sodelovanje in sodeluje z Generalnim sekretariatom Interpola v Lyonu« (Bolješič in drugi 2002, 116). V Sloveniji nacionalni biro deluje v okviru Uprave kriminalistične policije, Generalne policijske uprave pri Ministrstvu za notranje zadeve in se imenuje Sektor za mednarodno policijsko sodelovanje – Interpol Ljubljana (Interpol).

Interpol je za uspešen boj proti nezakoniti trgovini s prosto živečimi vrstami vzpostavil sodoben telekomunikacijski in informacijski sistem, preko katerega države članice zbirajo in si izmenjujejo različne informacije o kaznivih dejanjih. Ker pa vsaka država drugače definira okoljevarstveno kriminaliteto, sta zbiranje in izmenjava informacij težavna. Interpolova delovna skupina zato izvaja različne ukrepe, preko katerih bi vzpostavila boljšo izmenjavo informacij o:

- »ljudeh in/ali podjetjih, ki se ukvarjajo s trgovino z ogroženimi živalskimi in rastlinskimi vrstami;
- organizacijah, ki se ukvarjajo s trgovino, in
- metodah nedovoljene trgovine z ogroženimi živalskimi in rastlinskimi vrstami tudi s ponarejanjem in prenarejanjem dokumentov CITES« (Bolješič in drugi 2002, 118).

Kot navaja Arih (2010, 12), se Slovenija vse od uveljavitve konvencije CITES leta 2000 aktivno vključuje v mednarodno sodelovanje na področjih varstva in trgovine z živalskimi vrstami: od delovanja v organih in strokovnih odborih konvencije CITES in Evropske komisije do sodelovanja z drugimi državami pogodbenicami konvencije in s številnimi mednarodnimi vladnimi in nevladnimi organizacijami, kjer aktivno uveljavlja svoje interese in sodeluje pri oblikovanju skupnih stališč.

Kot izjemen uspeh Slovenije na področju mednarodnega sodelovanja, poudarja Mavri (2016), pa je zagotovo pobuda Slovenije skupaj z Italijo o uvrstitvi morskega datlja na dodatek II konvencije CITES, ki so ga leta 2004 podprle države pogodbenice na 13. zasedanju Konference pogodbenic konvencije CITES. S tem je Slovenija znatno pripomogla k varstvu z vzpostavljenim nadzorom nad mednarodno trgovino z morskimi datlji in posledično varstvu narave in družbe.

6.4 Kazenski ukrepi

Kazniva dejanja zoper trgovanja z morskimi datlji in ostalimi ogroženimi živalskimi vrstami se, kot ugotavlja Gostič (2000, 42), uvrščajo v skupino kaznivih dejanj, povezanih z okoljem, t.i. »eco crime«, kjer je predmet napada okolje, prostor ali ogrožena živalska vrsta. Za tovrstna kazenska dejanja je značilna nezaustavljivost, ker se kršitelji prostorsko in časovno izmikajo policijskemu nadzorstvu, ter slaba merljivost, ker je težko ugotoviti in določiti vrednost povzročene škode. Kadar se ugotovi kršenje določil in predpisov, se kazensko dejanje sankcionira z globo. Gostič (2000, 42) pri tem razlaga, da imata kazensko pravo in državne represija dvojno vlogo: prva se kaže v kazenskem preganjanju in izrekanju kazenskih sankcij z namenom, da se državljani in možni storilci kaznivih dejanj (tihotapci, preprodajalci ogroženih vrst rastlin in živali) vzdržijo izvrševanja kaznivih dejanj zoper okolje. Druga vloga sankcij pa je razvoj pozitivnega odnosa do okolja.

Cariniki pri izvajanju nadzora nad spoštovanjem konvencije CITES vsako leto odkrijejo številne primere nezakonitega tihotapljenja morskih datljev. Kot navaja Arih (2010, 5), so bili »zaradi kršenja zakonodaje nekateri primeri obravnavani na sodiščih; zoper kršitelje pa izrečene tudi denarne in pogojne zaporne kazni«.

Pri obravnavi kršitev se v Republiki Sloveniji uporabljajo kazenski predpisi, ki so določeni z:

- a) Uredbo o varstvu prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst z zakonsko ureditvijo trgovine z njimi,
- b) Zakonom o ohranjanju narave,
- c) Uredbo o ravnanju in načinih varstva pri trgovini z živalskimi in rastlinskimi vrstami,
- d) Kazenskim zakonikom.

Kazni za kršitve, ki jih opredeljujejo zgoraj omenjeni predpisi, morajo biti učinkovite, odvračilne in sorazmerne (Uredba 1, 16. člen). Pri kazenskih dejanjih se morajo upoštevati tržna vrednost osebkov in pomen prizadetih vrst za ohranjanje okolja (Priporočilo Komisije, ukrep c). Kazen za tistega, ki namerno brez opravičljivega razloga ubije ali poškoduje žival oziroma njen življenjski prostor in s tem ogrozi njen obstoj, je določena s 160. členom Zakona o ohranjanju narave. Za pravno osebo, t. j. osebo, ki ima v lasti podjetje (npr. d.o.o., d.d., d.n.o., k.d. itd.) globa znaša od 10.000 do 50.000 evrov. Enaka višina kazni velja tudi za pravno osebo, če ravna z naravno vrednoto tako, da se ogrozi njen obstoj in kadar namerno poškoduje ali uniči habitate populacij živalskih vrst. Dobovšek in Jeničeva (2014, 27) razlagata, da večina gostincev ni pravnih oseb, temveč so samostojni podjetniki, zato se zanje kazen zniža na 1000 do 4000 evrov, inšpektor pa lahko izreče zgolj najnižjo kazen, torej 1000 evrov. Če kaznivo dejanje stori posameznik, zanj globa znaša od 200 do 1000 evrov (ZON, 160. člen).

Če se ugotovi sledeče, lahko veterinarska inšpekcija na podlagi 50. člena Zakona o prekrških začne postopek in kršitelja sankcionira z globo od 1670 evrov do 62.656 evrov (Dobovšek in Jenić 2014, 30):

- če je kršitelj dal v promet živila, ki niso varna,
- če živila prihajajo iz obrata, ki ni registriran ali odobren,
- če kršitelj ne uporabi oznake zdravstvene ustreznosti ali identifikacijske oznake,
- če ne zagotovi, da so pošiljke živil opremljene s certifikati ali drugimi dokumenti.

Kazni za kršenje predpisov, ki urejajo zaščito morskega datlja in ostalih ogroženih prosto živečih vrst, je določena tudi z Uredbo o ravnanju in načinih varstva pri trgovini z živalskimi in rastlinskimi vrstami (Uredba 2, 45. člen). Z globo se sankcionira tistega, ki:

- uvozi ali izvozi morske datlje oziroma ostale osebke vrst iz priloge B Uredbe 338/97/ES brez dovoljenja;
- predloži lažno dokumentacijo oziroma poda neresnične podatke ali uporabi lažno, ponarejeno ali neveljavno dovoljenje ali potrdilo ali drug dokument;
- če morske datlje oziroma osebke vrst iz priloge B Uredbe 338/97/ES pridobiva v komercialne namene in uporablja za komercialno korist, razen če so osebki pridobljeni v skladu s pravili.

Če prekršek stori pravna oseba, kazen znaša od 2.600 evrov do 33.300 evrov. Samostojnega podjetnika se kaznuje z globo od 630 do 16.690 evrov, posameznika pa od 85 do 580 evrov (Uredba 2, 45. člen).

Medtem ko Zakon o ohranjanju narave in Uredba o ravnanju in načinih varstva pri trgovini z živalskimi in rastlinskimi vrstami predpisujeta samo denarne kazni, Kazenski zakonik Republike Slovenije določa tudi zaporne sankcije, in sicer »kdor brez dovoljenja pristojnega organa odnese v tujino ali kdor iz nje v nasprotju z mednarodnim pravom prinese stvar, ki je posebnega kulturnega pomena ali naravna vrednota, se kaznuje z zaporom do petih let« (KZ, 218. člen). Če pa kršitelj namerno poškoduje ali uniči naravno dobrino posebnega pomena, se ga kaznuje z zaporom do osem let.

Kazenski zakonik predvideva sankcije tudi za druga kazniva dejanja, ki spremljajo nezakonito trgovanje z ogroženimi prosto živečimi vrstami, in sicer:

- tihotapljenje: če je bilo kaznivo dejanje storjeno v okviru organizirane kriminalne združbe, se kaznuje z zaporom od treh do petnajstih let in denarno kaznijo (KZ, 250. člen);
- prikrivanje: če je bilo dejanje storjeno v okviru organizirane kriminalne združbe, se kaznuje z zaporom do pet let (KZ, 217. člen);

- pranje denarja: kdor (primer gostinci) sprejme, hrani ali razpolaga z denarjem, za katerega ve, da je bilo pridobljeno s kaznivim dejanjem (nezakonitim nabiranjem in trgovanjem z zaščitnimi morskimi datlji), se kaznuje z zaporom do pet let (KZ, 245. člen);
- ponarejanje listin se kaznuje z zaporom do dveh let (KZ, 235. člen).

Kazenski zakonik celotno 32. poglavje posveča kaznivim dejanjem zoper okolje, prostor in naravne dobrine, kjer določa kazni za:

- obremenjevanje in uničenje okolja: kdor čezmerno izkorišča naravne dobrine, poškoduje okolje in uničuje živalski ali rastlinski svet (primer: nabiranje morskih datljev), se kaznuje z zaporom od treh do osmih let (KZ, 332. člen);
- nezakoniti lov: kdor brez dovoljenja lovi in ubije divjo žival, se kaznuje z denarno kaznijo ali zaporom do šestih mesecev (KZ, 342. člen);
- nezakonito ravnanje z zaščitnimi živalmi: kdor nezakonito poseduje, odvzame, poškoduje, usmrti, izvaža, uvaža ali trguje z zaščitnimi divjimi živalskimi vrstami ali njihovimi deli, se kaznuje z zaporom do petih let. Če je stvar velikega naravovarstvenega pomena ali če je dejanje storjeno v okviru organizirane kriminalne združbe, se storilec kaznuje z zaporom od šestih mesecev do desetih let (KZ, 344. člen);

V obsežni mednarodni akciji leta 2010 so slovenski in hrvaški nadzorni organi razkrili mednarodno združbo sedemnajstih slovenskih, hrvaških in italijanskih državljanov, ki so tihotapili morske datlje iz Hrvaške preko Slovenije v Italijo. Sodišče je ocenilo škodo na 400.000 evrov, kršitelje pa sankcioniralo z globo, ki je skupno znašala več kot 30.000 evrov. Poleg denarne kazni so zasegli tudi plovila, s katerimi so tihotapili nezakonito blago, in kršitelje po Kazenskem zakoniku ovadili za dve kaznivi dejanji: za hudodelsko združevanje jim je bila zagrožena zaporna kazen od 6 mesecev do 8 let, za kaznivo dejanje nezakonitega ravnanja z zaščitnimi živalskimi vrstami pa zaporna kazen od 6 mesecev do 10 let (Leskovec v Remic in Dobovšek 2012, 423).

V primerjavi z italijanskimi in hrvaškimi sankcijami je kaznovalna politika zelo mila, saj je pogosto »večina obtožencev obsojenih le na pogojne kazni, kar pomeni, da so tudi udeleženci v tihotapskih verigah bolj ali manj povratniki« (Dobovšek in Jenić 2014, 31).

Carlo Franzosini iz morskega rezervata Miramaer pri Trstu razlaga, da kazni v Italiji znašajo do 25.000 evrov in lahko vključujejo tudi zaseg prostora (Šuligoj 2010). Na Hrvaškem osnovna globa znaša podobno kot v Sloveniji okoli 1000 evrov, vendar mora kršitelj poleg tega poravnati še kazen za škodo, ki jo z nabiranjem naredi v morju, kar na koncu znaša med 12.000 in 20.000 evri; če obsojeni ne plača kazni, se mu lahko vzame nepremičnina ali pripadajoče posestvo (Dobovšek in Jenić 2014, 29).

Nizke denarne kazni so po mnenju Radojčića (v Dobovšek in Jenić 2014, 30) eden glavnih razlogov, da je Slovenija še vedno aktivno vključena v tihotapljenje morskih datljev, saj je »znano, da gostinci raje plačajo nizko kazen, saj se jim to bolj splača, kot če bi prenehali s prodajo morskih datljev.« Prav tako pa je kazniva dejanja s strani gostincev težko dokazati, saj ti morskih datljev ne hranijo v restavracijah ampak v privatnih prostorih, kjer inšpekcija nima pravice opravljati nadzora. »Običajno gre za restavracije, za katere je znano, da redno ali občasno trgujejo z morskimi datlji, vendar je trgovino izredno težko dokazati, saj morske datlje največkrat strežejo znanim gostom, zaključenim družbam, ki so predhodno naročene ipd.« (Remiceva in Dobovšek 2012, 423).

6.5 Komunikacijski ukrepi za ozaveščanje javnosti

Slovenija se je s pridružitvijo h Konvenciji CITES zavezala k izpolnjevanju njenih zahtev. Ena izmed pomembnih nalog vseh držav pogodbenic je ozaveščanje javnosti o negativnih učinkih nedovoljene trgovine z ogroženimi prosto živečimi vrstami (Priporočilo Komisije, ukrep f). Države pogodbenice morajo poskrbeti, da se sprejmejo potrebni ukrepi za seznanjenje javnosti o določbah in predpisih, ki se nanašajo na izvajanje CITES in Uredbe o varstvu prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst z zakonsko ureditvijo z njimi (Uredba 1, 15. člen).

Ob uveljavitvi Konvencije CITES v Sloveniji so državni organi v skladu s predpisi začeli z izvajanjem različnih akcij ozaveščanja javnosti. Arih (2010, 6) ugotavlja, da so za veliko

večino kršitev zoper ogrožene prosto živeče vrste odgovorni predvsem turisti, ki zaradi nepoznavanja predpisanih omejitev iz tujine pripeljejo spominčke iz zaščitene vrste živali. Najpogosteje so to mrtvi osebki ter njihovi deli ali izdelki iz njih kot npr: školjke, korale, predmeti iz krokodilje kože, azijska medicina, lovske trofeje itd. Upravni organ, Agencija RS za okolje, zato za ozaveščanje javnosti uporablja različne mehanizme kot npr. seznanjanje o problematiki nezakonitega trgovanja z ogroženimi prosto živečimi vrstami preko različnih publikacij (priročnikov, zgibank, plakatov, knjižnih kazal itd.) za različne ciljne skupine, kot so šole, carinski uradi, turistične agencije, knjižnice, knjigarne, itd. Izdani sta bili tudi dve poročili o izvajanju konvencije CITES v obdobju 2000-2004 in tematske zgibanke za štiri vrste zavarovanih in ogroženih vrst živali, med katerimi je tudi zgibanka, ki opozarja na problem trgovanja z morskimi datlji. Za večjo ozaveščenost javnosti je Agencija RS za okolje izdala informativno zgoščenko CITES, kjer so vključene vse publikacije o konvenciji, predpisi za njeno izvajanje ter vsa poročila (Arih 2010, 14).

Pomemben mehanizem za ozaveščanje so tudi predavanja, preko katerih se lahko družba seznanja s podatki, katere so zaščitene živalske vrste in jih je zato prepovedano kupovati. Predavanja so namenjena dijakom, študentom kot tudi profesorjem biologije, veterine in drugim udeležencem.

Da bi tematiko na čim bolj zanimiv približali javnosti, je Agencija RS za okolje pripravila več tematskih predstavitev; med drugim leta 2002 na eni največjih izobraževalnih prireditvah za mlade, »Študentski areni«, ter leta 2003 na mednarodnem sejmu turizma »Alpe Adria« v Ljubljani. O problematiki trgovine z ogroženimi živalskimi vrstami je bilo narejenih več televizijskih in radijskih prispevkov, člankov in oddaj.

Na letališču Jožeta Pučnika je opaziti več plakatov in vitrino z informativnim gradivom, ki opozarja potnike na previdnost pri trgovanju z izdelki iz zaščitene vrste živečih vrst (Bolješič in Mavri 2005, 71-75). Medtem ko trend odkritih primerov nezakonitega trgovanja s CITES osebki med leti ostaja dokaj konstanten, število kršitev na Letališču Jožeta Pučnika od leta 2005 upada, kar gre po mnenju Carinske uprave pripisati uspešni strategiji ozaveščanja potnikov o tem, katere izdelke živalskih vrst je v tujini nedovoljeno kupovati (Remic in Dobovšek 2012, 420).

O osnovnih informacijah o konvenciji CITES in njenem izvajanju v Republiki Sloveniji se javnost lahko seznanja tudi na spletni strani Agencije RS za okolje in Zavoda RS za varstvo narave.

Na primeru morskega datlja je Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, območna enota Piran, v obdobju 2010-2012 izpeljal obsežno akcijo ozaveščanja javnosti o prepovedi trgovanja s to vrsto zaščitene školjke z naslovom »Morski datlji? Ne, hvala!« (ZRSVN). Glavni cilj projekta je bilo z ozaveščanjem javnosti (gostov in gostincev) vplivati na javno mnenje in zavest ljudi do zavarovanih prosto živečih vrst, med katere spada tudi morski datelj. V okviru projekta so želeli povečati učinkovitosti uresničevanja naravovarstvene zakonodaje v praksi in zagotoviti seznanjenost javnosti o prepovedi nabiranja, trgovanja in uživanja morskih datljev ter tako zmanjšati negativne vplive na naravo in družbo (Trampuš 2015, 6).

Tina Trampuš (2015, 5), koordinatorica projekta iz Zavoda Republike Slovenije za varstvo narave, kot glavni razlog za to, da je morski datelj še vedno predmet ponudbe in povpraševanja, navaja nepoznavanje in neosveščenost družbe o problemu. V anketi, ki so jo opravili na piranski enoti Zavoda RS za varstvo narave, so ugotovili, da je več kot polovica vprašanih že zaužilo morske datlje, od tega pa 77 % vprašanih o prepovedi uživanja te školjke ni bilo nikoli seznanjenih (Zelena Istra). Izvajanje projekta »Morski datlji? Ne, hvala!« je tako potekalo v treh sklopih:

- a) *sodelovanje strokovnih institucij, nadzornih organov, turističnih in nevladnih organizacij.*

Problematika varstva morskih datljev je naravovarstveno in družbeno kompleksen problem, zato je za doseganje ciljev pomembno aktivno sodelovanje med pristojnimi sektorji in institucijami. Zavod RS za varstvo narave se je kot pristojen organ za izvajanje projekta na nacionalni ravni povezoval z biologi (za strokovno pojasnitev naravovarstvenega problema), upravnim organom Agencijo RS za okolje, ministrstvom in carinsko upravo RS (za pomoč pri razumevanju zakonodaje), veterinarskimi inšpektorji, inšpektorji za naravo, ribiči, potapljači, turističnimi delavci in gostinci. V projekt sta bili vključeni tudi Morska biološka postaja iz Pirana in Turistično združenje Portorož. Nezakonito trgovanje z morskimi datlji večinoma poteka preko hrvaških mej čez Slovenijo v Italijo, zato je sodelovanje potekalo tudi na

mednarodni ravni s hrvaškim društvom Zelena Istra in Morskim naravnim rezervatom Miramaer pri Trstu (ZRSVN). Pri projektu so sodelovali tudi z Obrtno zbornico Slovenije, Sekcijo za gostinstvo, s katero so opredelili možnosti za izboljšanje ozaveščanja njihovih članov o zakonskih naravovarstvenih določilih (Trampuš 2015, 11). Sodelovanje je potekalo tudi z nevladnimi organizacijami, med drugim z društvom Morigenos, ki deluje od leta 2001 in je bilo ustanovljeno z namenom varstva morskega okolja in biotske raznovrstnosti (Morigenos).

b) Izobraževanje javnosti, gostincev, turističnih delavcev, učencev in študentov turizma.

V nezakonita ravnanja zoper morske datlje je vključenih več deležnikov, zato se je projekt povezal z različnimi ciljnim skupinami. Potrošniki, ena izmed ciljnih skupin, predstavljajo skupino zelo raznolikih posameznikov, zato so se pri izvajanju projekta osredotočili predvsem na »tipičnega konzumenta morskih datljev«, t. j. dobro situiran poslovnež, kateremu je kulinarični užitek na prvem mestu (Trampuš 2015, 12).

Pri ozaveščanju potrošnikov, ki ne poznajo morskih ekosistemov in življenja školjk, je pomembno, poudarja Trampuševa (2015, 13), da se strokovna in pravna dejstva pojasnijo na preprost način. Sporočila morajo biti jasna in enostavna, vendar zgolj informiranje ne zadostuje. Potrebno je ugotoviti, kakšni so vedenjski vzorci potrošnikov in razlogi (čustveni in praktični) za obstoječi odnos do izbrane problematike. »Za uspešno komuniciranje je treba znanstvena dejstva prevesti v prepoznavne koncepte in navdihujoča sporočila, ki deležnike pritegnejo, so zanje relevantna in jih povežejo z njihovimi osebnimi koristmi« (Hesselink v Trampuš 2015, 13). Potrošnik bo spremenil svoj odnos šele takrat, ko bo razumel sporočilo, se z njim strinjal in zato tudi spremenil svoje navade.

Analize anket, ki jih je opravil Zavod RS za varstvo narave, so pokazale, da bi večina potrošnikov kljub njihovi vednosti o prepovedi uživanja morskih datljev, te vseeno zaužili, medtem ko je na vprašanje »Ali bi jedli školjke, če bi vedeli, da so bile dostavljene v sanitarno oporečnih razmerah«, pritrdilno odgovorilo manj kot odstotek vprašanih (Trampuš 2015, 14). Pri osnovanju glavnega sporočila za ozaveščanje javnosti, »Ohranimo morje in pazimo na svoje zdravje«, so se zato poleg naravovarstvenega vidika (ohranjanje morja) osredotočili tudi na problematiko prehranske varnosti kot glavnega dejavnika motivacije za spremembo odnosa potrošnikov do uživanja morskih datljev (Trampuš 2015, 16). Ta slogan so ob ustanovitvi

projekta leta 2010 vključili v različna komunikacijska orodja (oglasi, zgibanke, itd.) (Pažin Martinovič 2011).

Slika 6.2: Oglas s ključnimi sporočili

Vir: Trampuš (2012, 6).

Na problematiko trgovanja z morskimi datlji je Zavod RS za varstvo narave opozoril tudi z razstavo Nevidne vezi, kjer so preko različnih predavanj in video predstavitev prikazovali povezanost morskega in kopenskega življenja. Razstava se je odvijala na dvajsetih lokacijah in je dosegla več deset tisoč obiskovalcev (Trampuš 2015, 19).

Poleg potrošnikov pomembno ciljno skupino predstavljajo tudi študenti oziroma bodoči delavci v gostinstvu in turizmu. V šolah so v sklopu projekta pri mlajših udeležencih pozornost o naravovarstveni problematiki z morskimi datlji poskušali vzbuditi preko video posnetkov in fotografij ter z izpostavljanjem ključnih zanimivosti morskih datljev (npr. njegova počasna rast) (Trampuš 2015, 14). Za študente Srednje gostinske in turistične šole v Izoli in Fakultete za turistične študije v Portorožu so organizirali sklop izobraževanj o odgovornem delu v turizmu in gostinstvu (Morigenos). Izvajanje projekta je potekalo preko formalnih (zloženke, razstave, članki itd.) in interaktivnih (predavanja, sestanki, novinarske konference, delavnice) kanalov komuniciranja (Trampuš 2015, 17).

c) *Ozaveščanje gostincev o morju prijazni kulinarični praksi.*

V okviru projekta so si za cilj zadali tudi vzpostavitev mreže okoljsko odgovornih gostincev, ki bi spoštovali zakonodajo in se ne uklanjali željam svojih gostov, ampak bi varstvo narave postavili pred svoj zaslužek. Sodelovanje z gostinci je potekalo predvsem preko neformalnega pristopa (npr. individualnih sestankov) (Trampuš 2015, 17). Za gostince so izdelali posebno nalepko (glej Slika 6.9), s katero bi svojim gostom sporočali, da pri njih morskih datljev ne ponujajo. »Gostincem smo želeli dodeliti vlogo promotorjev naravi prijazne in zakonite prakse v gostinstvu, a se je za sodelovanje odločilo le nekaj posameznikov,« navaja Trampuševa (2015, 12). Gostinci kljub zakonskim prepovedim s prakso trgovanja z morskimi datlji nočejo prenehati predvsem zaradi strahu pred izgubo strank, dobička in tradicionalnega odnosa do kulturne dediščine, saj morski datlji že od nekdaj veljajo za cenjeno regionalno posebnost. Pri tem Trampuševa (2012, 3) poudarja, da »tradicija navadno velja za nekaj pozitivnega, nekaj, kar želimo ohraniti, kot kulturna dediščina, medtem ko se v tem primeru zahteva nasprotno, torej opustitev tega dela gostinske ponudbe.«

**Slika 6.3: Nalepka z geslom
"Morski datlji? Ne, hvala!"**

Vir: Trampuš (2012, 4).

Trampuševa, glavna koordinatorka projekta, v strokovnem članku z naslovom *Morski datlji? Ne, hvala! – Primer strateškega komuniciranja varstva narave* (2015 18-20), rezultate projekta ocenjuje kot uspešne. Projekt je dosegel cilje predvsem na področju mreženja, oblikovanja strateških partnerstev z novimi sektorji in sodelovanja med pristojnimi službami za varstvo ogroženih živalskih vrst, med katere se uvrščajo morski datlji. Projekt je omogočil tudi vzpostavitev sodelovanja z novimi deležniki, kot so npr. gojitelji školjk, s čimer so se odprle dodatne možnosti za izboljšanje rezultatov, saj se je izkazalo, razlaga Trampuševa

(2015, 20), »da je smiselno istočasno z uveljavljanjem prepovedi uživanja morskih datljev krepiti promocijo uživanja drugih vrst školjk.« Kljub dobrim rezultatom dvoletnega izvajanja projekta in komunikacijskih aktivnosti, pa bo po mnenju Trampuševe (2015, 21) varstvo morskih datljev in njihovih habitatov vzpostavljeno šele takrat, ko bo »naravovarstvena ustrezna praksa postala vsakodnevna praksa v življenju deležnikov«.

7 Zaključek

Izumiranje živalskih vrst danes poteka hitreje kot kadarkoli prej. To še dodatno spodbuja nezakonita trgovina z ogroženimi živalskimi vrstami, katere obseg se je v zadnjih letih znatno povečal. Ocenjujejo, da nezakonita trgovina trenutno ogroža več kot 30.000 živalskih in rastlinskih vrst. Ena izmed njih je tudi školjka morski datelj, ki morda na prvi pogled ne deluje kot pomembna živalska vrsta, kot so npr. sloni, nosorogi, tigri itd., vendar se na področju Slovenije v zvezi s to vrsto školjke pojavlja najbolj nevarna oblika nezakonite trgovine, ki vsebuje elemente organizirane kriminalitete. Ta povzroča resen okoljevarstveni in družbeni problem, ki se kaže na številnih ravneh:

- a) uničevanje morskega habitata v Jadranskem in Sredozemskem morju;
- b) ogrožanje preživetja morskih datljev;
- c) povečevanje kriminalnih dejanj, kot so tihotapljenje, korupcija in nasilje;
- d) ogrožanje zdravja ljudi, ker so pretihotapljene školjke zdravstveno neoporečne in lahko povzročijo različne vrste zastrupitev;
- e) pojav ne-trajnostnega turizma.

V ta namen sem v magistrskem delu na primeru morskih datljev raziskala in etično opredelila ukrepe, s katerimi Slovenija ogroženim živalskim vrstam zagotavlja varstvo pred nezakonito trgovino z njimi. Pri tem sem identificirala dve etični teoriji, ki se pojavljata v odnosu ljudi do živali, in sicer antropocentrizem in ekocentrizem. Antropocentrizem preučuje moralne odnose tam, kjer je v ospredju človek kot edini etični subjekt. Po antropocentričnem prepričanju narava obstaja zgolj za to, da je človeku na razpolago in ga zalaga s surovinami. Kot taka nima nobene notranje vrednosti, je mrtva in ničesar ne občuti. Zagovorniki antropocentrizma trdijo, da so živali na svetu izključno za to, da ima človek od njih koristi; da nam služijo kot vir prehrane in kulinarike, kot vir oblačil, nakita, da jih lahko uporabljamo v medicinske in

raziskovalne namene za zdravljenje in preprečevanje bolezni in da navsezadnje z njimi izkazujemo tudi statusni pomen. Odnos do živali je znotraj antropocentrične etike strogo ekonomski – živali nam predstavljajo sredstvo za doseg naših ciljev. Ekocentrična etika pa nasprotno presega superiornost človeške vrste in zagovarja, da je takšno početje nemoralno. Zagovorniki ekocentrizma v naravi prepoznajo notranjo vrednost, ki je neodvisna od njene koristi za človeka, zato v moralno skupnost vključujejo vsa živa bitja.

Na primeru nezakonite trgovine z ogroženimi živalskimi vrstami sem ugotovila, da so ukrepi zoper nezakonito trgovino z morskimi datlji – zakonodajni, institucionalni, kaznovalni, ozaveščevalni – osnovani na ekocentrični etiki. Na to nakazuje naslednje: vsi ukrepi so bili sprejeti in se izvajajo v želji po okrepitvi varstva morskih datljev in ostalih ogroženih živalskih vrst zaradi njih samih, neodvisno od koristi za človeka.

Najbolj znan svetovni sporazum na področju varstva ogroženih živalskih vrst pred nezakonito trgovino je konvencija CITES. Leta 2000 je pogodbenica konvencije CITES postala tudi Slovenija in ker so države pogodbenice v nadaljevanju same odgovorne za njeno izvrševanje, je Slovenija sprejela dodatne zakonske ukrepe za boj proti nezakoniti trgovini z ogroženimi živalskimi vrstami. Pravno varstvo ogroženih vrst je Slovenija uredila v številnih domačih uredbah, zakonih in predpisih. Med najpomembnejše spadajo Uredba o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah, Uredba o ravnanju in načinih varstva pri trgovini z živalskimi in rastlinskimi vrstami, Zakon o ohranjanju narave, Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam in Kazenski zakonik. Vsi ti predpisi temeljijo na osnovah ekocentrične etike in na njihovi podlagi so vzpostavljene institucije, ki so odgovorne za njihovo izvrševanje. Za izvajanje konvencije CITES v Sloveniji skrbita dva upravna organa, in sicer Agencija RS za okolje in Ministrstvo za okolje in prostor. Vlogo strokovnega organa je prevzel Zavod RS za varstvo narave, vlogo nadzornih organov pa carina, inšpekcija in policija, ki preganjajo kazniva ravnanja tistih posameznikov, ki prakticirajo antropocentrično etiko in zavestno kršijo zakon. Ugotovila sem, da ekocentrična etika ni usmerjena proti kateremu koli posamezniku, ampak samo proti tistim, ki prestopijo meje zakona. To so zavestni kršitelji, ki so v sebi antropocentrično usmerjeni in jim je zadovoljitev svojih lastnih potreb pomembnejša od okoljske odgovornosti in ohranjanja biotske raznovrstnosti. Ker sami ne omejujejo svojih kaznivih dejanj, jih mora omejevati država, zato je ta etična drža sedaj sankcionirana tako normativno kot finančno.

Kljub obsežni mednarodni in domači zakonodaji ter vzpostavljenemu sistemu izvajanja konvencije CITES in ostalih predpisov, varstvo morskih datljev ni učinkovito. Zastavlja se moralno vprašanje, zakaj ta vrsta školjke, za katero so sprejete zahteve, da jo je strogo prepovedano nabirati in z njo trgovati ter prodajati, še vedno ostaja predmet povpraševanja in ponudbe. V teku magistrskega dela sem ugotovila, da se pojavljata dva tipa kršiteljev.

Prvi tip so kršitelji, ki z negativnimi posledicami obravnavane problematike še niso seznanjeni, zato je v ta namen Zavod RS za varstvo narave izvedel projekt z naslovom »Morski datlji? Ne, hvala!«, ki je bil strokovno zastavljen, vendar je trajal le dve leti in se je leta 2012 zaključil, zato bi bilo v prihodnosti smiselno nadaljevati s podobnimi projekti. K boljši ozaveščenosti bi prispevalo tudi to, da bi vsa kompleksna pravna določila, predpisana pravila ravnanja, varstvene režime in smernice za varstvo zaščitenih vrst poenostavili, prilagodili in združili v en skupen konkreten predpis, ki bi bil razumljiv tudi širši javnosti. Zakonodaja sicer jasno opredeljuje, da je ogrožene živalske vrste prepovedano zavestno poškodovati, zastrupiti, usmrtiti, odvzeti iz narave, loviti, ujeti in z njimi trgovati, vendar pa njena zapletenost in kompleksnost dopušča preobširno interpretacijo in otežuje razumevanje problematike.

Drug tip kršiteljev predstavljajo zavestni kršitelji, ki so v sebi antropocentrično usmerjeni in se prepovedi uživanja morskih datljev dobro zavedajo, vendar se kulinaricnim užitek iz koristljubnega namena ne želijo odreči. Tipični konzumerji morski datljev (kot tudi zbiratelji in ljubitelji drugih ogroženih živalskih vrst) so večinoma premožnejši ljudje iz višjih družbenih slojev, ki se v imenu varstva okolja ne želijo odreči zadovoljevanju osebnih želja. Čeprav v Sredozemlju uspeva 300 drugih vrst užitnih školjk, zavestni kršitelji stremijo k temu, da se morski datlji kljub njihovi pravni zaščiti čim prej pojavijo v njihovi lasti. Za trajno stabilizacijo je potrebna dolgoročna angažiranost. V prihodnosti bi bilo zato nujno potrebno povečati stopnjo politične volje in poostriti kaznovalno politiko. Z morskimi datlji je pravno prepovedano trgovati, a zakonodaja ne predvideva nobene kazni za uživanje. Smiselno bi bilo urediti to pravno praznino in tudi uživanje morskih datljev obravnavati kot prekršek.

Prav tako bi bilo potrebno poostriti sankcije za gostince, ki so v veliki meri odgovorni za obstoj in porast obravnavane problematike. Morski datlji zaradi svoje zaščitenosti in redkosti na črnem trgu dosegajo izjemno visoke cene, zato se gostinci dobičkonosnemu poslu ne želijo odreči. Po podatkih Stojiljkoviča (v Dobovšek in Jenić 2014, 30) kilogram pretihotapljenih

morskih datljev v Sloveniji znaša okoli 35 evrov, v restavracijah pa ta cena zraste tudi do 130 evrov na kilogram morskih datljev. Medtem ko je dobiček za gostince visok, pa je kaznovalna politika kaznivih dejanj s področja varstva narave v Sloveniji zelo mila. Kot poudarja Trampuš (2015, 15) so globe za gostince vsekakor prenizke, saj »dokler je majhna verjetnost, da bo inšpektor gostinca zasačil pri kršitvi in dokler so denarne kazni tako nizke, da gostilna stroške nadomesti s prihodom dveh omizij, gostinec ni motiviran za spoštovanje zakonodaje.« Osnovna kazen za kršenje predpisov, ki urejajo zaščito morskih datljev in ostalih ogroženih živalskih vrst, v Sloveniji znaša okoli 1000 evrov. V Italiji so denarne kazni občutno višje in znašajo do 25.000 evrov. Poleg poostitve denarnih kazni za gostince, bi bilo smiselno upoštevati podobno kaznovalno politiko, kot jo predvideva Italija, in sicer, če se kaznivo dejanje pri lastniku restavracije ponovi, se mu odvzame licenco, izreče prepoved opravljanja dejavnosti in zapre restavracijo.

Več poudarka bi bilo potrebno dati tudi na odkrivanje nezakonite ponudbe morskih datljev v restavracijah. Šuligoj (v Morski datlji? Ne, hvala!) razlaga, da v Sloveniji morske datlje strežejo v številnih restavracijah na slovenski obali kot tudi v Ljubljani, Mariboru, celo Novi Gorici in Murski Soboti. V letu 2015 sta bila za notranji nadzor nad gostilnami zadolžena le dva inšpektorja, zato bi bilo potrebno okrepiti kadrovske in finančne vire ter zagotoviti večje število usposobljenih uslužbencev za izvajanje nadzora na področju varstva ogroženih živalskih vrst. Pregledi v restavracijah so zelo redki in ne zagotavljajo pomembnih rezultatov. Potrebno bi bilo razmisliti o spremembi zakonodaje, ki bi omogočala izvajanje nadzora inšpektorjev ne samo nad gostinskimi obrati, ampak tudi zasebnimi objekti, kjer gostinci običajno skrivajo prepovedano blago. Prav tako bi bilo potrebno jasno opredeliti pristojnosti različnih inšpekcij. Trenutno je za nadzor nad gostilnami odgovorna inšpekcija za okolje in naravo, a bi se pristojnost lahko prenesla na ribiško inšpekcijo, ki se s to problematiko največ ukvarja. K učinkovitosti nadzora bi pripomoglo tudi to, da bi vsaka inšpekcija, in ne zgolj samo veterinarska, imela pristojnost izdajati globo na licu mesta.

Zaradi enotnega evropskega trga je bila carinska kontrola na mejah odpravljena; od leta 2013 tudi na meji s Hrvaško, s čimer je bil, kot opozarja Trampuševa (2015, 20) »odpravljen eden najpomembnejših ukrepov preprečevanja nezakonitega uvoza in trgovanja z morskimi datlji«. Po opravljeni analizi zaseženih kršitev morskih datljev na carinskih mejah smo ugotovili, da so nadzorni organi vse do ukinitve meja vsako leto zasegli več nezakonitih pošilk morskih

datljev, zato bi bilo nujno potrebno raziskati, kako okrepiti nadzor nad tihotapci oziroma kako tovrstni nadzor nadomestiti z drugimi ukrepi.

Slovenija v boju zoper nezakonito trgovino z morskimi datlji izvaja številne ukrepe. Toda ponudba bo obstajala, dokler bo povpraševanje. Problem ekološke krize, v katero spada tudi izkoriščanje in izumiranje živalskih vrst, bo torej rešen šele, ko se bo spremenilo naše dojemanje živalskih vrst: da jih je potrebno varovati zaradi njih samih, neodvisno od naših koristi, ker imajo tako kot človek, interes po življenju in preživetju. Potreben je prehod od antropocentričnega, koristoljubnega odnosa do živali k ekocentričnim vrednotam, s pomočjo katerih bomo svoja moralna razmerja razširili tudi na ostala živa bitja in jim pripisali moralno vrednost. Kot navaja Ferry (1998, 81), človek od narave ni ločen in ji ni nadrejen, ampak skupaj z njim tvori celoto delov, ki so med seboj vzajemno povezani in soodvisni.

8 Literatura

1. Arih, Andrej. 2010. *Ob deseti obletnici Konvencije CITES v Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.arso.gov.si/narava/konvencija%20CITES/v%20Sloveniji/Ob%20deseti%20obletnici%20konvencije%20CITES%20v%20Sloveniji_ARSO_bilten.pdf (17. februar 2016).
2. ARSOa. *Dodatki k konvenciji CITES*. Dostopno prek: <http://www.arso.gov.si/narava/konvencija%20CITES/dodatki/> (30. januar 2016).
3. ARSO b. *CITES*. Dostopno prek: http://www.zrsvn.si/slo/osre/osre_cites.asp (30. januar 2016).
4. ARSO c. *Organiziranost Konvencije CITES*. Dostopno prek: <http://www.arso.gov.si/narava/konvencija%20CITES/organiziranost> (30. januar 2016).
5. ARSO d. *Poročila o zasegih*. Dostopno prek: http://www.arso.gov.si/narava/konvencija%20CITES/v%20Sloveniji/nezakonita_trgovina.html (30. januar 2016).
6. Balas, Tanja. 2012. *Protestantizem in odnos do okolja*. Dostopno prek: file:///C:/Users/Lara/Downloads/UNI_Balas_Tanja_1984.pdf (23. december 2015).
7. Bernik, Tatjana in Andreja Slapnik. 2010. Inšpekcijski nadzor na področju ohranjanja narave. *Varstvo narave* 24 (2010) 55–63.
8. Bolješič, Robert in Urška Mavri. 2005. *Poročilo o izvajanju Konvencije o mednarodni trgovini z ogroženimi prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami (CITES) v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Agencija RS za okolje.
9. Bolješič, Robert, Urška Mavri, Andrej Arih, Konštatín Krebs, Matjaž Klemenčič, Jedrt Maurer Wernig, Darin Hvalec, Alenka Dovč. 2002. *Vodnik za izvajanje Konvencije o mednarodni trgovini z ogroženimi prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami (CITES)*. Ljubljana: Agencija RS za okolje.
10. Botzler, Richard G. in Susan J. Armstrong. 1993. *Environmental ethics. Divergence and Convergence*. New York: McGraw-Hill.

11. Cavalieri, Paola. 2006. *Živalsko vprašanje. Za razširjeno teorijo človekovih pravic*. Ljubljana: Temeljna dela.
12. CITESa. *What is CITES?* Dostopno prek: <https://www.cites.org/eng/disc/what.php> (29. januar 2016).
13. CITESb. Dostopno prek: http://www.arso.gov.si/narava/poro%C4%8Dila%20in%20publikacije/ZGIBANKA%20Cites%20SLO_NOVA.pdf (29. januar 2016).
14. CITESc. *The CITES species*. Dostopno prek: <https://www.cites.org/eng/disc/species.php> (29. januar 2016).
15. CITESd. *How CITES works*. Dostopno prek: <https://www.cites.org/eng/disc/how.php> (30. januar 2016).
16. Council of Europe. 2005. *Organized crime situation report 2005. Focus on the threat of economic crime*. Dostopno prek: <http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/organisedcrime/Report2005E.pdf> (25. januar 2016).
17. *Consideration of proposals for amendment of appendices I and II*. 2004. Dostopno prek: <https://www.cites.org/eng/cop/13/prop/E13-P35.pdf> (27. januar 2016).
18. Dobovšek, Bojan in Janko Goršek. 2006. Ekološka kriminaliteta – ogrožanje živalskih in rastlinskih vrst. *Varstvoslovje* 9 (1–2): 47–57.
19. Dobovšek, Bojan in Tadeja Jenić. 2014. *Nezakonita trgovina z morskimi datlji v Istri*. Dostopno prek: [file:///C:/Users/Lara/Downloads/URN-NBN-SI-DOC-ZPKHQWZR%20\(7\).pdf](file:///C:/Users/Lara/Downloads/URN-NBN-SI-DOC-ZPKHQWZR%20(7).pdf) (27. januar 2016).
20. *EU Wildlife Trade Regulations. Reference Guide*. 2013. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/environment/cites/pdf/2007_referenceguide2_en.pdf (29. januar 2016).
21. Ferry, Luc. 1998. *Novi ekološki red. Drevo, žival in človek*. Ljubljana: Krtina.
22. Franko, Urška. 2014. *Mednarodna trgovina s prostoživečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami ter izvajanje konvencije CITES*. Dostopno prek: [file:///C:/Users/Lara/Downloads/VS_Franko_Urska_2014%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Lara/Downloads/VS_Franko_Urska_2014%20(2).pdf) (25. januar 2016).

23. *Global Black Market Information: Wildlife trafficking*. Dostopno prek: <http://www.havocscope.com/tag/wildlife-trafficking/> (25. januar 2016).
24. Gostič, Štefan. 2000. Kazniva dejanja, povezana z ogroženimi rastlinami in živalskimi vrstami. *Pravna praksa* 28 (2000): 42–44.
25. Gjerris, Mickey, Morten Ebbe Juul Nielsen, Peter Sandoe. 2011. *The Good, the Right & the Fair*. Danish Centre for Bioethics and Risk Assessment: University of Copenhagen.
26. Grm, Barbara. 2013. *Vsak dan izumre 50 do 150 živalskih vrst*. Dostopno prek: http://www.sirol.net/novice/znanost_in_okolje/2013/10/ogrozene_zivali.aspx (25. januar 2016).
27. Guidetti, Paolo. 2011. *The destructive date-mussel fishery and the persistence of barrens in Mediterranean rocky reefs*. Dostopno prek: https://www.researchgate.net/publication/49835729_The_destructive_date_mussel_fishery_and_the_persistence_of_barrens_in_Mediterranean_rocky_reefs (27. januar 2016).
28. Hormats, Robert. 2012. *The Illegal Wildlife Trade: A Survey of Greed, Tragedy, and Ignorance*. Dostopno prek: http://www.huffingtonpost.com/bob-hormats/elephants-africa_b_1514758.html (27. januar 2016).
29. *Illegal and unsustainable wildlife trade*. Dostopno prek: http://d2ouvy59p0dg6k.cloudfront.net/downloads/wildlife_trade_factsheet2006.pdf (29. januar 2016).
30. *Informacijski sistem Sirena*. Dostopno prek: <https://sirena.arso.gov.si/sistem.aspx> (20. marec 2016).
31. *Interpol*. Dostopno prek: <http://www.policija.si/index.php/mednarodno-sodelovanje/interpol> (20. marec 2016).
32. *Kazenski zakonik (KZ-1)*. Ur. l. RS 50/2012. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/1/content?id=109161> (28. Februar 2016).
33. Kant, Immanuel. 2002. O dolžnosti do tistega, kar ni človek. *Nova revija* 20 (237-238): 115-116.
34. Kirn, Andrej. 1998. Samo človekove moralne dolžnosti ali tudi pravice živali? *Raziskovalec* 27 (5): 86-90.

35. Kirn, Andrej. 1992. Od antropocentrične k ekocentrični etiki ali od etike gospodarjenja nad naravo k etiki sožitja. *Raziskovalec* 22 (3): 6–19.
36. Kirn, Andrej. 2005. *Narava – družba – ekološka zavest*. Ljubljana: FDV.
37. *Learn more about threatened and endangered species*. Dostopno prek: <http://www.epa.gov/endangered-species/learn-more-about-threatened-and-endangered-species> (25. januar 2016).
38. Merminod J. 2006. *Mednarodni transport in zakol živali*. Dostopno prek: <http://www.agroweb.bf.uni-lj.si/3-TransportZakol.pdf> (29. januar 2016).
39. *Morigenos*. Dostopno prek: http://www.morigenos.org/index.php?path=Morigenos_About (28. februar 2016).
40. *Nadzor mobilnih oddelkov*. Dostopno prek: www.fu.gov.si (30. januar 2016).
41. *O morskih datljih*. Zavod RS za varstvo narave. Dostopno prek: http://www.zrsvn.si/sl/informacija.asp?id_meta_type=64&id_informacija=679 (27. januar 2016).
42. Odar, Vlado in Bojan Dobovšek. 2011. Organizirana ekološka kriminaliteta. *Varstvoslovje* 13 (1): 53-71.
43. *Overview of important international seizures in the European Union; January to December 2014*. 2015. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/environment/cites/pdf/Overview%20significant%20seizures%202014.pdf> (27. januar 2016).
44. Požarnik, Hubert. 1992. *Ekološka etika in znanost*. V Klemenc, Andrej (ur.) *Ekološko gibanje, politika, morala*. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti.
45. *Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam*. Ur. l. RS 82/02. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ODRE1883> (17. februar 2016).
46. *Priporočilo Komisije (2007/425/ES): Opredeljevanje niza ukrepov za izvrševanje Uredbe Sveta (ES) št. 338/97 o varstvu prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst z zakonsko ureditvijo trgovine z njimi*. 2007. Dostopno prek: [87](http://eur-</p></div><div data-bbox=)

- lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32007H0425:SL:HTML (25. januar 2016).
47. *Predpisi o trgovini s prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami v Evropski Uniji*. 2007. Dostopno prek: http://www.arso.gov.si/narava/poro%C4%8Dila%20in%20publikacije/ZGIBANKA%20Cites%20SLO_NOVA.pdf (29. januar 2016).
48. Pažin Martinović, Sara. 2011. *Morski datlji? Ne, hvala!*. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/52913/morski-datlji-ne-hvala/> (28. februar 2016).
49. Ratchford, Marina, Beth Allgood in Paul Todd. 2013. *Criminal nature: the global security implications of the illegal wildlife trade*. Dostopno prek: <http://www.ifaw.org/sites/default/files/ifaw-criminal-nature-UK.pdf> (25. januar 2016).
50. Remic, Lea in Bojan Dobovšek. 2012. Kriminaliteta in nezakonita trgovina z živalskimi in rastlinskimi vrstami. V *Ekološka kriminaliteta in varovanje okolja*, ur. Meško Gorazd, Andrej Sotlar in Katja Eman, 397–431. Ljubljana: FDV.
51. Remic, Lea. 2011. *Organizirana kriminaliteta na področju nezakonite trgovine z ogroženimi prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami ter njeno preprečevanje v Evropski Uniji in Republiki Sloveniji*. Dostopno prek: http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska/pdfs/mag_remic-lea.pdf (26. januar 2016).
52. Reeve R. 2015. *The role of CITES in the governance of transnational timber trade*. Dostopno prek: http://www.cifor.org/publications/pdf_files/OccPapers/OP-130.pdf (17. februar 2016).
53. *Sporočilo za medije. Komisija začne posvetovanje o možnostih EU v boju proti znatnemu povečanju nezakonite trgovine s prostoživečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami*. 2014. Dostopno prek: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-123_sl.htm (25. januar 2016).
54. *Sporočilo Komisije Svetu in Evropskemu parlamentu o pristopu EU k boju proti nezakoniti trgovini s prostoživečimi vrstami*. 2014. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014DC0064&from=SL> (25. Januar 2016).

55. SSKJ. Antropocentrizem. Dostopno prek: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=ge=antropocentrizem (28. januar 2016).
56. Svetovni dan prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst. 2015. Dostopno prek: http://www.mop.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article//5867 (17. februar 2016).
57. Šuligoj, Boris. *Morski datlji? Ne, hvala!* Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/102722?search=%20Janez%20Marke%C5%A1> (28. Februar 2016).
58. Trampuš, Tina. 2015. Morski datlji? Ne, hvala! – Primer strateškega komuniciranja varstva narave. *Varstvo narave* 28 (2015). Dostopno prek: http://www.zrsvn.si/dokumenti/63/2/2015/Trampus_4063.pdf (28. februar 2016).
59. Trampuš, Tina. 2012. *Trajnostni razvoj v gostinstvu: Morski datlji? Ne, hvala!*. Dostopno prek: http://www.zrsvn.si/dokumenti/64/2/2013/BIC_Referat_morski_datlji_TTrampus_koncni_3337.pdf (28. februar 2016).
60. *The EU Approach to Combat Wildlife Trafficking*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/environment/cites/trafficking_en.htm (27. januar 2016).
61. Uredba 1; *Uredba Sveta (ES) št. 338/97*. Ur. l. 061. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31997R0338:SL:HTML> (17. februar 2016).
62. Uredba 2; *Uredba o trgovini/Uredba o ravnanju in načinih varstva pri trgovini z živalskimi in rastlinskimi vrstami*. Ur. l. 39/08. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED4437> (17. februar 2016).
63. Uredba 3; *Uredba o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah*. Ur. l. 46/04. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED2386> (17. februar 2016).
64. *V slovenskem avtu vozila 10 tisočakov vredne školjke*. Slovenske novice. 2015. Dostopno prek: <http://www.slovenskenovice.si/crni-scenarij/doma/v-slovenskem-avtu-vozila10-tisocakov-vredne-skoljke> (27. januar 2016).
65. Wildlife Conservation Society. Illegal wildlife trade. Dostopno prek: <http://www.wcs.org/our-work/solutions/illegal-wildlife-trade> (27. januar 2016).

66. ZRSVN. Zavod Republike Slovenije za varstvo narave. *Morski datlji? Ne, hvala!*
Dostopno prek: http://www.zrsvn.si/sl/informacija.asp?id_informacija=678&id_meta_type=64 (28. februar 2016).
67. MKTOZR. *Zakon o ratifikaciji Konvencije o mednarodni trgovini z ogroženimi prosto živečimi živalskimi in rastlinskimi vrstami, spremembe konvencije ter dodatkov I, II, III in IV h konvenciji*. Ur. l. RS 110/1999. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=1999-02-0099> (30. januar 2016).
68. *Zakon o ohranjanju narave (ZON)*. Ur. l. RS 96/04. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1600> (17. februar 2016).
69. *Zelena Istra*. 2010. Dostopno prek: <http://www.zelena-istra.hr/?q=node/550> (28. februar 2016).
70. Zimmerman Michael E., J. Baird Callicot in Karen J. Warren. 2005. *Environmental philosophy. From Animal Rights to Radical Ecology*. Upper Saddle River (NJ): Pearson/Prentice Hall.

Priloga A: Intervju z Urško Mavri iz Agencije Republike Slovenije za okolje

1. Kako bi definirali pojem ogroženosti živalskih vrst?

Pri definiciji ogroženosti živalskih vrst je potrebno najprej pojasniti, kakšne vrste ogroženosti sploh obstajajo. Kriterijev, kaj je ogrožena vrsta, je več. Danes se najpogosteje uporabljajo kriteriji, ki jih je izdelal IUCN (International Union for Conservation of Nature) in na podlagi katerih se izdelujejo rdeči sezname vrst. Ogroženost vrste se določa na podlagi velikosti populacije, območja razširjenosti vrste, habitata, predvidljivih groženj vrsti in iz tega izhajajočih trendov. Vsaka država ima lahko svoje kriterije in ogroženost določa po svoje, vendar se najpogosteje uporabljajo IUCN-ovi kriteriji, ki jih včasih države nekoliko dodelajo. IUCN pozna več stopenj ogroženosti:

- NE (vrsta ni ovrednotena),
- DD (ni dovolj podatkov za oceno ogroženosti vrste),
- LC (vrsta ni ogrožena, skrb je zanemarljiva),
- NT (vrsta ni ogrožena, je pa skoraj ogrožena),
- VU (vrsta je ranljiva),
- EN (vrsta je prizadeta),
- CR (vrsta je kritično prizadeta),
- EW (vrsta je izumrla v naravi) in
- EX (vrsta je izumrla).

Ogrožene so le vrste z oceno VU, EN, CR ali EW.

2. Kateri organi so v Republiki Sloveniji odgovorni za izvajanje konvencije CITES?

V Republiki Sloveniji so za izvrševanje mednarodnih in domačih predpisov na področju mednarodne trgovine z ogroženimi prosto živečimi vrstami pristojni naslednji državni organi:

- d) upravni organ: Ministrstvo za okolje in prostor ter Agencija RS za okolje;
- e) strokovni organ: Zavod Republike Slovenije za varstvo narave;
- f) organi za izvajanje nadzora: carina, inšpekcije in policija.

3. Leta 2007 je Evropska Komisija izdala niz ukrepov za okrepitev boja zoper nezakonito trgovino z ogroženimi prosto živečimi vrstami. Katere ukrepe je Slovenija izpolnila in katere ne?

Slovenija je do leta 2016 izpolnila sedem od devetih priporočil prvega sklopa in devet od štirinajstih drugega. Ukrepi, ki jih je Slovenija izvršila, se nanašajo na zagotovitev finančnih sredstev, osebja ter posebne opreme, izvajanje usposabljanja in izobraževanja o vsebini CITES konvencije za pristojne organe pregona, ureditev ustreznih kazenskih določil za prekrške in sprejem ukrepov za ozaveščanje javnosti o negativnih učinkih nezakonite trgovine z ogroženimi prosto živečimi vrstami. Zagotovljen je tudi mejni in notranji nadzor nad trgovino s CITES vrstami, za katere so v primeru zasega zagotovljene ustanove za njihovo oskrbo. Slovenija je med drugim zagotovila tudi ustrezno stopnjo sodelovanja s pristojnimi organi pregona znotraj države in v drugih državah članicah pri preiskavah kršitev ter koordinacije z drugimi upravnimi organi CITES, Interpolom in Svetovno carinsko organizacijo.

Priporočila, ki jih Slovenija še ni v celoti izpolnila, pa so:

- sprejetje nacionalnega akcijskega načrta za usklajeno izvrševanje, v katerih bi morali biti jasno opredeljeni cilji in časovna obdobja;
- izvajanje usposabljanja ali dejavnosti za povečanje ozaveščanja v tožilstvu in sodstvu;
- sistematična uporaba ocene tveganja in informacij zaradi zagotavljanja temeljnih preverjanj na mejnih prehodih in v državi;
- uporaba zmogljivosti Evropskega urada za boj proti goljufijam pri usklajevanju preiskav na ravni Skupnosti;
- pomoč drugim državam članicam pri začasni oskrbi in dolgotrajni nastanitvi zaseženih in odvzetih živih osebkov;
- zagotovitev svetovanja in podpore upravnim organom CITES in organom pregona v izvornih, tranzitnih in namembnih državah zunaj Skupnosti;
- pomoč tretjim državam pri programih institucionalne in kadrovske krepitev;

- podpora medregionalnemu sodelovanju pri boju zoper nedovoljeno trgovino s prosto živečimi vrstami.

4. Kakšna je vloga upravnega organa pri izvajanju konvencije CITES?

Ob uveljavitvi konvencije je bila za njeno izvajanje zadolžena Agencija Republike Slovenije; po letu 2005 je koordinacijsko vlogo in izvajanje nalog na področju mednarodnega sodelovanja prevzelo Ministrstvo za okolje in prostor, ki je danes skupaj z agencijo zadolženo za vzpostavitev celovitega sistema njenega izvajanja. Ena glavnih vlog Agencije RS za okolje je organiziranje sistematičnih usposabljanj. V prvih štirih letih izvajanja CITES, od leta 2000 do 2004, je bilo za nadzorne organe organiziranih več kot 20 usposabljanj. Medtem ko se izobraževanja za nadzorne organe izvajajo vsako leto, je bil do leta 2016 za okrožne državne tožilce organiziran samo en seminar, in sicer leta 2009.

5. Ali so bila do sedaj izvedena tudi kakšna usmerjena usposabljanja na temo nezakonitega trgovanja z morskimi datlji?

Specifičnih izobraževanj glede trgovanja z morskimi datlji še ni bilo, vendar pa tovrstno problematiko redno vključujemo v izobraževanja. Na vseh usposabljanjih, ki smo jih pripravili za nadzorne organe, je bil vedno poudarek na prepoznavanju vrst. Največkrat nadzornim organom povzroča težavo prav identifikacija CITES osebkov, zato smo poskrbeli, da so se nadzorni organi poučili o tem, kako prepoznati morske datlje.

6. Ali upravni organ v Sloveniji izvaja izobraževanja o izvajanju konvencije CITES tudi v tujini?

Ko je Slovenija pristopala k Evropski Uniji, smo bili na Agenciji RS za okolje deležni izobraževanja s strani drugih evropskih držav. Leta 2010 pa je Slovenija sodelovala pri izobraževanju Hrvaške. Leta 2014 je Slovenija sodelovala tudi v delovni skupini pri Evropski komisiji, ki je pripravljala gradivo za izobraževanje, t. j. sklop različnih vsebin, ki jih lahko posamezne države uporabijo pri svojih izobraževanjih.

7. Kakšna je vloga strokovnega organa pri izvajanju konvencije CITES?

Vloga strokovnega organa pri varstvu morskih datljev je predvsem podajanje strokovnih mnenj za posege v populacijah morskih datljev v Sloveniji ter presojanje ali izvoz in/ali uvoz ne ogrožata preživetja zaščitene osebkov, na podlagi katerih upravni organ nato odloča o odobritvi ali zavrnitvi dovoljenj.

8. Kakšna je vloga carinskega organa pri nadzoru nezakonite trgovine z ogroženimi živalskimi vrstami?

Ena glavnih vlog carinskega organa je preverjanje CITES dokumentov. Pri tem so carinski organi do leta 2015 obravnavali le en primer pošiljke s ponarejenimi dokumenti. Pogosteje se dogajajo kršitve, ko gre za odsotnost zahtevane dokumentacije ali ko želijo stranke samo preveriti ustreznost dokumentov CITES, ti pa se izkažejo za ponaredke.

9. Kako poteka nadzor nad CITES osebkami glede na to, da je bil zaradi vzpostavitve skupnega notranjega trga odpravljen nadzor na mejnih prehodih?

Kontrola blaga od vzpostavitve skupnega evropskega trga še vedno poteka na kontrolnih točkah na Letališču Jožeta Pučnika, izpostavi Luke Koper in izpostavi Pošte Ljubljana. Poleg carinskega organa so za nadzor nad nezakonitim trgovanjem z ogroženimi prosto živečimi vrstami odgovorne tudi mobilne enote, ki opravljajo nadzor predvsem nad trgovanjem s kaviarjem.

10. Evropska komisija v svojih priporočilih iz leta 2007 navaja kot enega najpomembnejših ukrepov za boj zoper nezakonito trgovino z ogroženimi živalskimi vrstami okrepitev sodelovanja med sektorji na državni in mednarodni ravni. Ali Slovenija izpolnjuje ta ukrep?

Leta 2002 je bila v ta namen v Sloveniji ustanovljena medresorska delovna skupina. Njena naloga je usklajeno delovanje pristojnih organov pri preprečevanju, nadzoru, kaznovanju in

odkrivanju nezakonite trgovine z ogroženimi prosto živečimi vrstami. V skupini sodelujejo predstavniki iz Uprave kriminalistične policije RS (Interpol Ljubljana), Generalnega carinskega urada RS (Sektor za preiskovalne zadeve) in Agencije RS za okolje.

Kot primer uspešnega sodelovanja lahko navedem dve obsežni akciji slovenskih in hrvaških organov pregona, ki so leta 2010 in 2015 odkrili dve organizirani kriminalni združbi, ki sta tihotapili večje količine morskih datljev iz Hrvaške v Slovenijo. Leta 2010 je bilo v nezakonito ravnanje vključenih sedemnajst slovenskih, hrvaških in italijanskih državljanov, leta 2015 pa je bilo aretiranih in kazensko ovađenih šest slovenskih in šest hrvaških državljanov.

Na mednarodni ravni Slovenija sodeluje z organi in sekretariatom CITES predvsem preko poročanja o kršitvah, zasegih, izdanih dokumentih itd. Enoletna poročila, ki jih Slovenija zaradi poročevalskih obveznosti do konvencije CITES vsako leto posreduje Sekretariatu konvencije, vključujejo informacije o izdanih CITES dovoljenjih in potrdilih. Od leta 2004, ko se je Slovenije pridružila EU, mora Slovenija to obveznost izvajati tudi do Evropske komisije. Poleg letnih poročil Slovenija vsako drugo leto pripravlja in posreduje Sekretariatu CITES tudi bolj obširna in zahtevna dvoletna poročila, kjer so natančneje opredeljene ostale dejavnosti države pri izvajanju konvencije CITES.

Kot izjemen uspeh Slovenije na področju mednarodnega sodelovanja pa bi zagotovo izpostavila pobudo Slovenije skupaj z Italijo o uvrstitvi morskega datlja na dodatek II konvencije CITES, ki je bil podprt s strani držav pogodbenic na 13. zasedanju Konference pogodbenic leta 2004.

11. Katero je po vašem mnenju najbolj učinkovito orodje za ozaveščanje javnosti o problematiki nezakonite trgovine z ogroženimi živalskimi vrstami?

V nezakonito trgovino z ogroženimi živalskimi vrstami so vključene različne ciljne skupine. Ena izmed njih so turisti, ki iz počitnic prinesejo spominke, nevede, da gre za zaščitene vrste. Najbolj uspešna metoda ozaveščanja javnosti je ta, da javnost na lastne oči vidi osebk, s katerimi je prepovedano trgovati. Agencija RS za okolje je zato zbirko zaseženih predmetov pokazala na številnih tiskovnih konferencah. Prav tako carina na letni ravni organizira

informativne dneve za javnost, kjer javnosti pokaže zasežene predmete. Pomembna so tudi predavanja za šole, s katerimi se mladim sistemsko poskuša vnesti zavedanje o problematiki. Informiranje poteka tudi preko različnih televizijskih in radijskih oddaj. K ozaveščanju pripomorejo tudi prispevki. Zelo odmeven prispevek je iz leta 2015, ko je s strani Konvencije potekala globalna akcija uničenja zalog slonovine in roževine.

Priloga B: Intervju z Markom Dolencem iz Ministrstva za finance

1. Koliko oseb carinskega organa opravlja nadzor nad CITES osebki?

V sestavi Finančne uprave RS je 8 finančnih uradov s carinsko funkcijo, v okviru katerih deluje 12 oddelkov za carinjenje ter oddelek za mejno kontrolo Luka Koper in oddelek za analize in kontrole FU Koper. Na finančnih uradih ni uslužbencev, ki bi bili posebej zadolženi samo za nadzor nad CITES osebki, ampak lahko opravljajo nadzor vsi uslužbenci, katerih naloge so povezane z vnosom blaga na in iz carinskega območja EU. V okviru nalog s področja carinskih predpisov in predpisov s področja prepovedi in omejitev lahko izvajajo nadzor nad CITES osebki tudi uslužbenci mobilnih oddelkov Finančne uprave. Na nivoju Generalnega finančnega urada je za področje CITES zadolžen en uslužbenec, ki je tudi član posebne medresorske delovne skupine za področje CITES.

2. Katero opremo carinski organi uporabljajo za nadzor nad CITES osebki?

Posebej za namene nadzora nad CITES osebki uporabljajo posebne čitalce mikročipov, ki pomagajo pri identifikaciji osebkov CITES. Čitalce lahko uporabljajo tudi za identifikacijo zabojnikov. Čitalce je carinskim organom leta 2005 v uporabo predala Agencija RS za okolje. Glede na okoliščine primera, ki ga obravnavajo, lahko carinski organi za nadzor nad CITES osebki uporabljajo tudi vso ostalo razpoložljivo tehnično opremo, kot so npr. rentgenske naprave in skenerji. Za lažje prepoznavanje živalskih vrst je carinikom na voljo tudi različna literatura.

3. Od leta 2013 je bil zaradi skupnega notranjega trga odpravljen nadzor tudi na meji s Hrvaško, preko katere poteka največ tihotapljenja morskih datljev. Na kakšen način sedaj poteka nadzor nad kršitvami z ogroženimi živalskimi vrstami?

Po vstopu Slovenije v EU je postala meja s Hrvaško zunanja meja EU in carinski nadzor na tej meji je obstajal do vključitve Hrvaške v EU. Zdaj se mejni carinski nadzor opravlja le še na mejnih prehodih za mednarodni pomorski in zračni promet ter pri poštnih pošiljkah, ki prihajajo iz oziroma se odpravljajo v tretje države.

4. Ali carinski organ pri izvajanju nadzora nad CITES osebki sodeluje tudi z drugimi sektorji?

Naloge carinskih organov na področju CITES so usmerjene na nadzor blaga, ki vstopa na oziroma zapušča carinsko območje Unije. Pri svojem delu carinski organi sodelujejo predvsem z Agencijo RS za okolje, ki nudi pomoč pri ugotavljanju vrstne pripadnosti osebkov.

5. Na kakšen način carinski organi pridobivajo in si izmenjujejo informacije o kršitvah CITES osebkov?

Carinski organi pridobivajo informacije o kršitvah prek različnih virov. Med državnimi organi, ki v Sloveniji delujejo na področju CITES, poteka pridobivanje in izmenjava informacij predvsem v okviru medresorske delovne skupine. Carinska uprava RS ima za potrebe sodelovanja s Policijo zaposlenega tudi uslužbenca iz medresorske skupine, ki deluje kot poseben uradnik za zvezo in se kot predstavnik Slovenije udeležuje rednih srečanj posebne delovne skupine držav članic EU za področje CITES (tako imenovana Enforcement Group). Dostop do informacij o kršitvah, zasegih ipd. na CITES področju se zagotavlja tudi preko drugih virov informacij, kot so npr. Customs Enforcement Network (CEN) na nivoju Svetovne carinske organizacije, EU TWIX, ki je posebna baza podatkov o kršitvah CITES na nivoju držav članic EU, Custom Risk Management System (CRMS) na nivoju carinskih administracij držav članic, itd.

6. Kaj se stori z zaseženimi datlji?

Prethotapljeni datlji so namenjeni za prehrano ljudi, zato jih tihotapci prevažajo žive, da se sveže pripelje v gostilne. Carinski organi zaseženo blago običajno predajo v uničenje.